

ירחון תורני יתד המאיר

מֶרֶן מִסֵּב בְּלִיל הַסֵּדֶר. צִיּוּר: יַעֲקֹב ט.

לזכרון עולם בהיכל ה'

ירחון "יתד המאיר" מוקדש לזכרו ולכבודו של
מו"ר עט"ר, פאר הדור והדרו, אשר כל בית ישראל הולכים לאורו,
שר התורה ועמוד ההוראה, גאון ישראל ותפארתו,

מֶרֶן רִבִּינוּ עֹבְדֵי הַיּוֹסֵף זְצוּקִלְכָּהּ
רבן ומאורן של ישראל זיע"א

✧ התוכן ✧

- סימן קכז, קכח, קכט | פאר הדור והדרו, מרן רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל
- 3..... הכשר תנור לפסח
- 6..... איזה ירק יש להעדיף לקיום מצות "מרור"
- 7..... הכשר פלאטה שמניחים עליה חלות
- סימן קל | הרב שריה דבליצקי
- 8..... הערה נחוצה מאד לבדיקת חמץ
- 9..... בירור בענין נוסח ברכת נשמת, ויהללך בליל הסדר לכל הדעות
- סימן קלא | תשובות מהגר"ח קנייבסקי שליט"א
- 12..... בענינים שונים ובעניני צניעות / תשובות בענין לבישת 'פאה נכרית' לספרדים
- סימן קלב | הרב ברוך שרגא
- 13..... ברכת האילנות - זריזים או מחוץ לעיר מה עדיף?
- סימן קלג | הרב יעקב תופיק אביעזרי
- 14..... בענין עיבוד לשמה
- סימן קלד | הרב רזיאל כהן
- 16..... כשרות הסיגריות לפסח
- סימן קלה | הרב שמעון ללוש
- 20..... בענין כשרות העוגיות לפסח (פפושלו וכלו)
- סימן קלו | הרב מרדכי גלבר
- 23..... מין שבעה או פרי חדש מה קודם? | תגובה
- סימן קלז | הרב מאיר ירחי
- 24..... בירורי הלכה בדעת מרן מלכא זצוק"ל בעל שו"ת יבי"א
- סימן קלח | הרב אביה שמריה הדוק
- 31..... הערות והארות בעניני פסח ועוד
- סימן קלט | הרב אליהו ברכה
- 38..... הערות בדעת מרן זצוק"ל - בענין ברכה על הדלקת נ"ח בספק, ובעניני ס"ס בברכות
- 45..... סימן קמ | "יתדות" - מכתבים ותגובות
- סימן קמא | "הערות בסדור התפלה" - הרב יהודה חטאב
- 54..... ביאור ב' פסוקים סתומים ב'שיר השירים'
- סימן קמב | "עמודי גולה" - צהר לדמותם של גדולי הדורות / הרב אליהו תורג'מן
- 56..... הגאון רבי נהוראי ג'רמון זיע"א
- סימן קמג | "הדרכה בכתיבה" - הרב עובדיה חן
- 58..... הכתיבה במשנתו של מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל (המשך - ה)

ירחון תורני "ירתד המאיר"

להצטרפות והרשמה, ולמשלוח מאמרים הערות ותגובות:

ת.ד. 114 צפת < 04-6925148 > 04-6923381 (שלוחה 5), בשעות לפנה"צ.

דואר אלקטרוני: gmail.com@6925148 | או: net.il.012@teshuva1

© כל הזכויות שמורות! < דמי מגוי לשנה: 50 ש"ח בלבד > לפרסום ספרים יש לפנות לכתובת הנ"ל

חיי עולם

מאמרים מתורתם של רבנים תלמידי חכמים שהסתלקו לעולם שכולו טוב, נ"ע. ונקרא שמו "חיי עולם" ע"פ הגמרא (יבמות 16). "אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בר יוחאי, כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה, שפתותיו דובבות בקבר... מאי קראה דובב שפתי ישנים..". ופירש רש"י (נכורות 16): "הנאה היא לו שדומה כחי"

סימן קכז

פאר הדור והדרו, אשר כל בית ישראל הולכים לאורו מרחן רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל

הכשר תנור לפסח

הראשון בספר המכריע (סימן מא), ובתוס' רי"ד תליתאה (ע"ז עו:). וכן פסק הרוקח (סי' נד). וכן דעת רבינו זרחיה הלוי בעל המאור, הובא בארחות חיים (הלכות חמץ ומצה 16). וכן פסק רבינו חיים בר שמואל תלמיד הרשב"א בספר צרור החיים (עמוד קמ). וכן כתב בהגהות מיימוני (סוף פרק ה מהלכות חמץ ומצה). וכתב הרשב"ץ בספר יבין שמועה (דף כה ע"ב), שגם הרמב"ם סובר שחמץ נחשב כהיתרא בלע. וע"ע בדברי הרב המגיד (הל' חמץ ומצה פרק ה הלכה ג). וכ"כ הרב נחפה בכסף (דף קס"ב ע"ב), והרב ערך השלחן יו"ד (סי' נג דף סד ע"א), בדעת הרמב"ם. וכן כתב להלכה בסידור רש"י (עמוד קנ"א). ע"ש. ובחידושי מהר"ם חלאה הנד"מ נדפס קונטרס "הלכות פסח" אחד מקמאי, ושם עמוד יז כתב דחמץ היתרא בלע מקרי. ע"ש. וכתבו הראב"ה והגהות מיימוני, שמה שנהגו העולם ללבן השפודים והאסכלאות להכשירם לפסח, אף על פי שדי להם בהגעלה, הואיל והיתרא בלע, היינו משום שהם ארוכים יותר מדי, וקשה להגעילם בכלי. ע"ש. ולכן אף שמרן השלחן ערוך (סימן מ"א סעיף ד) פסק כהרי"ף והרא"ש והרמב"ן שהשפודים והאסכלאות צריכים ליבון, משום שחמץ שמו עליו, וכאילו איסורא בלע, מכל מקום נראה שבמקום שאי אפשר לעשות ליבון שניצוצות ניתנים ממנו, כמו בנידון שלנו, יש מקום לסמוך על הראשונים הנ"ל. וכן מוכח מדברי מרן השלחן ערוך (סימן מ"א סעיף יא) שפסק, שמחבת די לה בהגעלה להכשירה לפסח, ואף על פי שמרן עצמו בשלחן ערוך יורה דעה (סימן קכ"א סעיף ד) פסק, שמחבת של גוי צריכה ליבון להכשירה, והיינו משום שצירף דעת האומרים חמץ

בענין להכשיר תנור אפיה חשמלי לפסח, יש להמנע מלהשתמש בו קודם הכשרו שיעור כ"ד שעות, ולאחר מכן יש לנקותו היטב במי סבון מבפנים בכל דפנותיו, ואח"כ יש להסיקו במשך שעה, שיהיה חם ביותר, כשיעור ליבון קל. ואז יהיה מותר להשתמש בו בפסח. וכן פסק להקל הגר"ש זילברמן בשו"ת רש"מ (סימן מ). וכ"כ בשו"ת ישכיל עבדי חלק ו (מאה"ע סוף סימן פח). והנה אף על פי שאין הליבון מגיע לשיעור שניצוצות ניתנים ממנו, מכל מקום הרי נודע שדעת כמה ראשונים רבים ועצומים, הסוברים שהחמץ היתרא בלע מקרי, ומהם: הראב"ד בדרשתו לפסח, הביאו רבינו מאיר המעילי בספר המאורות (פסחים 1), והסכים עמו להלכה. וכן הוא בחידושי הראב"ד לעבודה זרה (עו"א). ובשו"ת תמים דעים (סימן ק). וראה עוד בהר"ן (פסחים 1). וכן דעת רבינו תם, הביאו הרא"ש בפסקיו עבודה זרה (ע"א). וכן הרשב"א בתורת הבית (דף קמ"ב ע"ב). וכן כתבו התוספות (פסחים 1) ומולין (מ"א), ובשו"ת תמים דעים (סימן קמ), ובספר התרומה (סימן ע"א), בשם רבינו תם. ע"ש. וכן דעת רבינו אליעזר ממייץ בספר יראים (סימן ק). והראב"ן (עבודה זרה, סימן ש"ח). והראב"ה (פסחים סימן מסד). והאור זרוע (הלכות פסחים דף נח ע"ד, ונחלק ד' נמסכת עבודה זרה סימן נ"ד-ל"ה). והסמ"ג (סימן עו). ורבינו ישעיה

* תשובות אלו נמסרו בהשתדלות תלמידו הג"ר אליהו שטרית שליט"א, ובסיועם של מוה"ר הג"ר משה יוסף שליט"א, ויד ימינו של מרן הר"ר צבי חקק שליט"א. תשוח"ח להם. ויעמוד מליץ יושר בעדם. אמן. המערכת.

היתירא בלע. וכן כתבו בשו"ת זרע אמת חלק א (חלק א"ח סימן נה). ובשו"ת תפארת אדם (חלק א"ח סימן טו). ולדידהו די בליבון כל דהו שקש נשרף עליו מבחוץ. וע' בש"ע (סי' תקט ס"ה) שכתב, מותר ללבן ביו"ט כלי ברזל שאפו בו פלאדין של גבינה, ואחר הליבון יאפה בו פשטידא של בשר, אבל אם הוא בלוע מבשר נבילה, אסור ללבנו אפילו לאפות בו דבר היתר. ומבואר בבית יוסף שם, שהטעם משום שמבשר לחלב סגי בליבון כל שהוא, דלא גרע מהגעלה, שמועילה אפילו כשתשמישו ע"י האור, כיון דהיתרא בלע, אבל הבלוע מנבילה צריך ליבון גמור. ע"ש. נמצא שאף מרן מודה דהיכא דהיתרא בלע די בליבון כל שהוא. וכמו שכתב בבית יוסף שם מהגהות מיימוניות. (והוצא נכף החיס שס' ס"ק לו וס"ק לט). ע"ש. ובנ"ד הרי אין בליעה מגוף החמץ בתנור, שהרי החמץ מונח בתבניות, ואין בתנור אלא זיעה בעלמא, מפני שנמצא החמץ בחללו של התנור, וכבולעו כך פולטו. ושרי על כל פנים כשאינו בן יומו, כיון שאין איסורו אלא מדרבנן, משום גזרה שאינו בן יומו, אטו בן יומו. (ועיין גמס' עבודה זרה (סו:) שהמרדה שקוראים פאלה, שנשפך עליה שמנונית של איסור, אסור לתת עליה היתר כל היום, אבל כשאינה בת יומא "מותר להשתמש בה לכתחלה", ולא גזרו בזה שאינה בת יומא אטו בת יומא, כיון דלא אפשר, שהרי הגוי לא ישמע לו לעשות מרדה חדשה בכל פעם שישפך עליה איסור. ע"ש. וכן פסק מרן ביו"ד (סימן קמ ס"ג). וע' בט"ז שם). ולפי מ"ש הגר"ש קלוגר בשו"ת טוב טעם ודעת תליתאה (ס"ס קעו) לא שייך איסור זיעה באוכלים, אלא דוקא במשקים. ותנא דמסייע ליה הוא הפרי מגדים א"ח בהנהגת איסור והיתר (סדר שני סימן לט), שכתב כן גם לגבי חמץ בפסח, שזיעת אוכלים אינה כמותם. ושכן מוכח בשו"ת משאת משה (מיו"ד סימן ד). ע"ש. וכ"כ הגאון בית מאיר (סי' תסא), שבתנורים שלנו אין לחוש משום זיעה של החמץ, שהרי מבואר בתורת חטאת (כלל לה דין ו), דלא שייך זיעה אלא בדבר לח כמו קדרה, ולא בנאפה שהוא דבר יבש. ע"ש. וכ"כ בספר יד יהודה (סי' קמ גפירות הארון ס"ק טו). וכ"כ בשו"ת אגרות משה (מיו"ד ס"ס נט). ואמנם בשו"ת בית שלמה ח"א מיו"ד (סוף סי' קסג, וסי' קסד) חולק על זה ודעתו לאסור גם בזיעת אוכלים. וכ"כ השואל ומשיב חמישאה (סי' ד). אולם הדרכי תשובה (סי' נג ס"ק

קסד) הביא בשם גנזי יוסף שהעלה דמדאורייתא אין איסור זיעה באוכלין אלא במשקין. אבל מדרבנן גם זיעה של אוכלין אסורה. ע"ש. (וע' גערוך השלמן יו"ד סי' נג אות נה), ובשו"ת ישכיל עבדי חלק ז (מיו"ד סי' ד סוף עמוד פט), ובמה שכתבתי בשו"ת יביע אומר ח"ה חלק יורה דעה סימן ז אות ד). ומיהו די בליבון כל שהוא להכשיר התנור לפסח, שכבולעו כך פולטו. ועוד שכאן אי אפשר לעשות בענין אחר, הוה ליה כדיעבד, וכמו שכתבו התוס' והר"ן (פסחים טו:). וכיוצא בזה כתבו בשו"ת מהרל"ח (סי' קכא), ובשו"ת דבר שמואל אבוב (סימן שיא), שכלי חרס שנאסר והוא אינו בן יומו, אם יש הפסד מרובה בדבר אם ישברנו, מותר לבשל בו כשאינו בן יומו, דהוה ליה כדיעבד. ע"ש. וכ"כ בשו"ת נחלת יעקב (סי' כה והלאה), והובא להלכה בספר פחד יצחק (מע' מערכות אסור דף פו סע"ג), בתשובת מהר"א הכהן, ושהסכים עמו הגאון המחבר מהר"ר יצחק למפרונטי. ע"ש. וכן הובא בעקרי הד"ט (מיו"ד סי' יא סוף אות י). וכן כתב במנחת יעקב (כלל פה ס"ק סד) בשם הגאון ר' ליב סרוואל להתיר במקום הפסד מרובה. וכמו שכתב הר"ן (פרק כל שעה). וכן הסכים הגאון בעל משמרות כהונה בסוף ספר כף הכהן (גהשטות לספר שלחנו של אברהם דף נו ע"א). וכן כתב בשו"ת שמן המשחה (ה' מערכות סימן כט, דף קכה ע"ד) בשם מהרימ"ט בכתב יד. ע"ש. וכן העלה להתיר מאורי אור (קן טהור דף קמ ע"ג), ושכן הסכימו עמו רבנים גדולים. וכן כתב בשו"ת בן אברהם (סי' מד דף לט ע"ד). וע' בספר לב מבין (ה' מאכלות אסורות פרק ט, דף פו ע"ג), בתשובת הרב הגאון רבי רפאל קאלאמרו, שהביא בשם הגאון מהר"ם פרוניצאל שהתיר הכלים שאינם בני יומן שכיון שאין להם תקנה, חשיב דיעבד, והביא עוד מעשה שהיה בעיר לארסו, שהיה מי שהורה לשבור הכלים של חרס אף שאינם בני יומן, ונחלקו עמו והתירו הכלים ע"י שהיית י"ב חודש, כהוראת החכם צבי (סי' עה). והסכים עמהם הגאון מהר"א פאלומבו. גם החקרי לב (ח"א מיו"ד סי' נג) הביא כמה רבנות שכתבו להקל. וסיים, דאע"ג דמידי פלוגתא לא נפקא, מ"מ יש כאן ספק ספיקא להיתרא. ע"ש. וע"ע בשו"ת שער אשר (מיו"ד סוף סי' א). ואף כאן יש ספק ספיקא להתיר, שמא בנ"ד תנור האפיה מותר, משום דחשיב כדיעבד, וכדעת כל הפוסקים המתירים בכלי חרס במקום הפסד מרובה, ושמא כיון שפוסקים רבים

הכי למרן, מ"מ כיון שיש כאן הפסד מרובה להחליף התנור בתנור חשמלי אחר לפסח, ולא הוי אלא נטל"פ שאין איסורו אלא מדרבנן, יש להקל אפילו נגד מרן, וכמ"ש הגאון רבי יהודה בן עטר בשו"ת משפט וצדקה ביעקב ח"א (סוף סי' קפז). וכ"כ בשו"ת חקרי לב ח"א מיו"ד (סוף סי' קס), דבדרבנן יש להקל בהפסד מרובה, אף היפך דעת מרן הש"ע. וכ"כ מרן החיד"א במחזיק ברכה יו"ד (סי' נז ס"ק נז), והובא להלכה בזבחי צדק (סי' נז ס"ק מט). וכיו"ב כתב בזבחי צדק (סי' יז אות י), בדין בהמה מסוכנת שנשחטה וכפפה ידה בלבד בשחיטתה, הורה הרה"ג ר' נסים הלוי דבהפסד מרובה יש להתיר, אע"פ שמרן ס"ל להחמיר. וכן אמרו שם חכמי הישיבה, שאם הורה המורה להתיר לא מהדרינן עובדא. ע"ש. וכיו"ב כתב עוד בזבחי צדק (סי' יח ס"ק ע). וכן מוכח מדברי החכם צבי (סי' ק). וע"ע בשלחן גבוה א"ח (ס"ס ממ, דף כז ע"ג), ובשו"ת נחפה בכסף ח"ב (דף כז ס"ע ד). ודון מינה ואוקי באתרין. ובאמת שיש לנו סיוע להקל בדיעבד מדברי מרן בש"ע (סי' מנז) דס"ל שקודם זמן איסור החמץ, הוי נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא. (וכנ"ע עמדו צה האמונים). וראיתי בספר אור לציון ח"ג (פרק י אות ז) שפסק להחמיר שאין שום אפשרות להכשיר תנור אפיה לפסח. ע"ש. גם בשו"ת שאלי ציון (סי' יט) פסק להחמיר. ולא עמדו בכל מה שכתבנו לעיל. והרה"ג ר"א חפוטא בשו"ת מענה לשון ח"ב (סי' לה) כתב להשיב על דברי השאלי ציון, והעלה להתיר. ולעומתם כתב בשו"ת תפארת צבי (סימן ל) להרה"ג ר' נחום צבי קארנמעהל, להתיר בנידון דידן. וכן פסק הגרש"ז אורבך בהליכות שלמה (עמוד מנז) וז"ל: תנור אפיה חשמלי אופן הכשרו, על ידי שיסיקנו בדרגת חום גבוה. וע"ע בשו"ת ישכיל עבדי חלק ו (חלק אה"ע סוף סימן פח), ובשו"ת שמש ומגן ח"ג (סי' נו אות ו). ולאפוקי ממ"ש בקול אליהו תופיק ח"א (סי' ס), לחלוק על דברינו, בלשון מדברת גדולות, והמעייין ישר יחזו פנימו שדבריו מהבל ימעטו, ואין בהם ממש. וכבר השיב על דבריו ידידי הרה"ג ר' אברהם דניאל בשו"ת ברית אברהם ח"ב (סי' נג), וכן ידידי הרה"ג ר' משה פרויס בספר פסקי משה הלכות פסח (עמוד קל והלאה). ע"ש. ומשם בארה. והנלע"ד כתבתי.

ועצומים ס"ל דחמץ חשיב היתרא בלע, דיו בליבון קל. וע"ע בערך השלחן טייב (סימן נג סק"ט). ע"ש. ועייין שו"ת שואל ונשאל חלק ג (סימן פז), שכתב וז"ל: ולענין התנורים, דבר ברור הוא דכבולעו כך פולטו, וכמו שכן הסכים הרה"ג רבינו משה זקן מאזוז ז"ל בספר ויען משה, והסכימו עמו שלשה מחברי בית הדין. ע"כ. וע"ע בשו"ת ערוגת הבושם (מאור סימן קיט) בדיני הגעלה, בד"ה ע' במחה"ש, שכתב: "על כל פנים אם יהיה הליבון כדרך שהיה מלובן בשעת בליעתו שרי, דכיון דכבולעו כך פולטו אין צריך שיהיה מלובן יותר בעת הכשרו". גם יש לומר דכיון דקי"ל כבולעו כך פולטו, כל שהסיק התנור היטב, "סגי", לפי מה שכתב הבית יוסף (סימן מנא) בשם הכל בו, בדין (הפאלה) הרחת, שאם ימרק אותה יפה, ויחממנה הרבה בתוך התנור, די בזה, דכבולעו כך פולטו, ודון מינה לנ"ד. ואע"פ שמרן בשלחן ערוך (סימן מנא סעיף יט) פסק לאסור הרחת, והצריך רחת חדשה. מ"מ האליה רבה (סי' נט) כתב, שלא פסק כן אלא לכתחלה, אבל בדיעבד שנשתמש ברחת של חמץ אחר הגעלה מותר. וכ"כ הרוקח (סי' ננד) וז"ל: כלי שנותנים עליו לחם בתנור צריך להגעילו, וכמו שאמרו בע"ז (עו). בדין שפודין ומשום דהיתרא בלע. ע"ש. וכ"כ במשנה ברורה (ס"ק קי), ובכף החיים סופר (ס"ק רכא). וע"ע להגאון ר' צדוק הכהן מלובלין בשו"ת תפארת צבי (מיו"ד סי' ת, דף סז ע"א) ד"ה וראיתי, והלאה. ע"ש. וע' בחזון עובדיה (פסק, עמוד קנט) שכתבתי כיו"ב, שגם מרן שפסק כהרי"ף והרא"ש דחמץ שמו עליו, והוי כאיסורא בלע, מ"מ בדיעבד יודה להקל בהגעלה כדעת רוב הפוסקים, כמ"ש כיו"ב בבית יוסף (סי' מנו), שמכיון שיש אומרים שבזמנינו שהתנורים גדולים מותר ללוש עיסה יותר משיעור חלה, אע"ג דלא קי"ל הכי, מ"מ בדיעבד מיהא מותר. ע"ש. וכן יש לציין מ"ש מרן הבית יוסף באה"ע (סי' קנט), שמכיון שלדעת מהר"ם וסיעתו אפילו לכתחלה יכולה להנשא, אע"ג דלא קי"ל הכי, מ"מ בדיעבד נסמוך עליהו, כיון דליכא איסורא אלא מדרבנן. ע"ש. ומדברי האליה רבה הנ"ל סיוע לדברינו. ושוב ראיתי להגאון מהר"י טייב בחקת הפסח (סי' מנא דף עט) שכתב, שיש לסמוך על הפוסקים דס"ל חמץ היתרא בלע מקרי, ולכן בדיעבד מותר אם לא ליבנו כל כך. ע"ש. ואפילו אם תמצא לומר דהכא לא ס"ל

סימן קכח איזה ירק יש להעדיף לקיום מצות "מרור"

בשאלת יעב"ץ ח"א (סי' מד), שבמקום שהמקובלים כותבים נגד דברי הפוסקים, הלכה כהפוסקים, שאפילו היו רואים מה שכתבו המקובלים על פי סתרי תורה, לא היו חוזרים בהם, כי לא בשמים היא, ואפילו בבת קול אין משגיחים בפסק הלכה, ודברי המקובלים כיחידאה דיינינן להו, וכאילו נשנו בברייתא דלא מתנייא בי ר' חייא ור' אושעיא. ע' חולין (קמ"א ע"ג). ע"ש. וכ"כ בשו"ת שואל ונשאל ח"ד (מא"ס סי' כג), שכלל גדול יש בידינו שכל שיש מחלוקת בין הפוסקים לבין המקובלים, דברי הפוסקים עיקר, לפי שאף המקובלים לא נאמרו דבריהם אלא רק לחסידים ואנשי מעשה, (וכמ"ס המד"א נספר ככר לאדן (נליקוט סי' ז עמוד קט), שלא נאמרו דבריהם אלא למצניעיהם), אבל להורות לרבים ודאי שיש להורות להלכה כדברי מרן שקבלנו הוראותיו. ע"ש. ואפילו לדעת מרן הב"י (א"ס סי' קמ"א), שדברי הוזהר עיקר נגד הפוסקים, מכל מקום כשרבני המקובלים חולקים על הפוסקים, ואין הדבר מפורש בזה, נקטינן כדברי הפוסקים. וכן כתב הגאון מהר"ם פיינשטיין (מא"ס ח"ד סי' ג), דהא דאמרינן שבמחלוקת הפוסקים הקבלה תכריע, היינו דוקא בספר הוזהר והתיקונים, שהם מיסודם של תנאים. (וכמ"ס צניח יוסף א"ס סוף סי' לא, דין מפלין צמח"מ). אבל האר"י בכתביו אף על פי שהוא גדול מאד, הוא כאחד מכל הפוסקים, ורשאים לחלוק עליו, ולפסוק שלא כדבריו, אפילו במ"ש ע"פ הקבלה, כי לא לנו יתמי דיתמי לומר מי גדול ממי, הילכך אין דבריו מכריעים יותר מכל דברי רבותינו הפוסקים. והיכא דאיכא פלוגתא אמרינן דספק ברכות להקל. [וזה כמו שכתבתי בשו"ת יביע אומר ח"ב חאו"ח סי' כה אות טו, דאמרינן ספק ברכות להקל אף נגד האר"י, והבאתי שכן כתבו עוד כמה אחרונים. וכ"כ הגר"ש משאש בשו"ת תבואות שמש (סי' סו דף קפ"ד ע"ג), ובשו"ת שמש ומגן ח"א (מא"ס סי' יא עמוד ז'). ע"ש]. ולפ"ז מאחר שמבואר בגמרא ובפוסקים שעיקר המצוה בחזרת, בודאי שעליה יש לברך "על אכילת מרור", שהיא קודמת לכל מיני מרור האחרים. וראיתי להרה"ג ר' יהודה מסלתון, אב"ד מצרים, בספרו קול יהודה (דף קע"ג ע"ג), שכתב להורות לעם, כי לקיים מצות מרור יש ליטול חזרת ועולשין (המדי) ביחד, שבין שניהם יהיה

שאלה בסדר ליל פסח, האם יש להקדים חזרת (שהיא חסא) על שאר מיני מרור, ועליה יש לברך ברכת "על אכילת מרור", או אין להקפיד בכך.

הנה בפסחים (לט). תנן, אלו ירקות שאדם יוצא חובתו בפסח (צמנות מרור) חזרת תמכא עולשין וכו', אמר ר' הושעיא מצוה בחזרת. והכי איתא בירושלמי, א"ר הושעיא שכל עצמן אין הדבר תלוי אלא בחזרת. מה חזרת תחלתה מתוק וסופה מר, אף המצרים עשו כן לאבותינו וכו'. וכן כתב הטור (סי' מעג) "ועיקר המצוה בחזרת". וכתב בבית יוסף, ואע"פ שהחזרת מתוקה ואין בה מרירות כלל. והסביר בש"ע הגר"ז (נשע"ף ז), שאע"פ שהיא מתוקה, מ"מ כשהיא שוהה בקרקע מתקשה הקלח שלה ונעשה מר מאד. ולכן נקראת מרור. וכן פסק מרן (סי' מעג ס"ה), שעיקר המצוה בחזרת. וכ"כ הסמ"ק, שיש לחזר אחר "חסא" שהיא החזרת, ואפילו לקנותה בדמים יקרים. וכ"כ הראב"ן (פסחים לט) וז"ל: ומצוה בחזרת שהיא חסא יותר מכולן, דחס רחמנא עלן ופרקינן, ואם אין לו חסא יקח לו אחד מן האחרים לשם מרור. וכן הארכתי בזה בשו"ת חזון עובדיה (פסח, כ"ג ז סי' לה). והנה בסדר הקערה של ליל פסח איתא בפרי עץ חיים (שער חג המנוח פרק ו עמוד תק"ה) בשם האר"י, שיש להניח ג' מצות למעלה, ואח"כ תקח מרור בסמוך למצה, וחרוסת וכרפס, ואח"כ תניח חזרת למטה מכולם, כדי לעשות בו אח"כ "כורך", ואל ישנה מהסדר הזה. ע"כ. והועתק בכף החיים (סי' מעג אות נח). וכן הוא בספר יד אהרן (סי' מעג צה"ט). וכן נדפס במחזורים ובהגדות של פסח. ומוכח מדבריו, שהחזרת היא רק במצות "כורך", אבל המצוה של אכילת מרור היא על שאר מרור, כגון תמכא, או עולשין (נלשן ערבי "המנח"א). וכן הוא בגמרא (פסחים לט). עולשין הנדבין. ועליה יש לברך "על אכילת מרור". וזהו נגד הש"ס והפוסקים שעיקר המצוה בחזרת, והיא קודמת לשאר מיני מרור. וכן פסק מרן בש"ע. כנ"ל. ואנא דאמרי שאנו אין לנו אלא דברי הגמרא והפוסקים, וכמ"ש בשו"ת הרדב"ז ח"ד (סי' פ), כלל גדול יש בידי, שכל דבר שנכתב בגמרא או באחד מן הפוסקים או בעלי ההלכות, אפילו יהיה היפך ממה שכתבו בעלי הקבלה, אני מורה בו כדברי הפוסקים ולא אחוש למה שכתוב בספרי הקבלה. ע"כ. וכ"כ

לעצמי מהדר לקחת השאלאטין לי ולבני ביתי גם לכורך. ע"ש. ועיין עוד בספר חיי אדם (כלל קל, נדיי הסדר נקרה אות יא) שכתב, ודע שאין חילוק בין המרור שמברכים עליו, למרור שלוקחים בכריכה, ודלא כמו ששמעתי ממקצת בני אדם שע"פ האר"י הם שני מינים, והם אינם יודעים בין ימינם לשמאלם וכו'. ע"ש. ובשער הכולל (סימן מה אות יא) כ', שמחמת שינוי הלשון בסדר הקערה של האר"י שמתחלה קוראו מרור ואחר כך חזרת, נהגו הרבה אנשים שלא ליקח למצות מרור וכורך מין אחד, ואפילו במקום שנמצא חזרת שהוא הסאלאט אינם עושים הכל מן החזרת, וטעמם מפני שאולי אין בקיאים בחמשת מיני ירק שבמשנה, ולא דקו בזה, שאם כן היה להם לאוכלם בלא ברכה, אבל באמת שמצוה להדר אחר החזרת שהיא הסאלאט, כמו אחר אתרוג הדר, ואין חילוק בין מצות מרור לבין הכורך וכו'. (ומ"ש שם נכונת האר"י בזה, אינו מחוור). ע"ש. גם בספר ליקוטי חבר בן חיים כתב שרבו החת"ס לקח הסאלאט בין לברכה בין לכריכה. ע"ש. ובשלחן גבוה (סימן מעג ס"ק כ) כתב שבכורך לוקחים חזרת ועולשין יחד. ע"ש. ומנהגינו עדיף לעשות גם הכריכה בחזרת בלבד. וכן כתב בספר יפה ללב ח"ג (דף קמז ע"א) שאף בכורך לוקחים חזרת דוקא, וכמ"ש המהר"ח אבולעפייא בתקנותיו (נסוף ספר חיים ומסד סימן כח). ודלא כהשלחן גבוה (סק"כ ה"ל). ע"ש. וכן כתב בספר פקודת אלעזר בן טובי (סימן מעה) ד"ה ואם. ע"ש. וכן עיקר.

שיעור כזית ויטבילם בחרוסת, וינער החרוסת מהם, ויברך עליהם על אכילת מרור. עכת"ד. והוא תמוה, כי למה צריכים לערב עולשין עם החזרת, כיון שעיקר המצוה בחזרת. ומה ששנינו (נפסמס לט.) שמצטרפים זה עם זה, זהו כשאין לו כזית שלם מן החזרת, וכמו שפירש רש"י שם, אבל כשיש לו מי זה אמר ותהי, לצרף הנדבי לחזרת, והלא מצוה מן המובחר בחזרת דוקא. וכ"כ בספר אור חדש (פסמס לט.), ובשו"ת שאלת שלמה ח"ב (סי' מד), ופשוט. וע"ע בשו"ת משנה הלכות ח"ז (סי' סח).

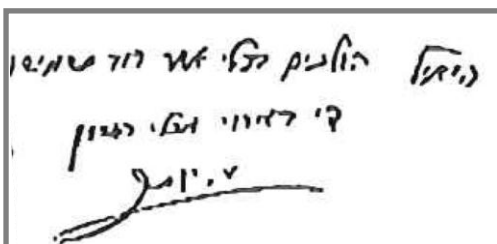
ודע שמבואר בפוסקים שגם הכריכה יש לעשות עם החזרת, וכמ"ש הראב"ן (סוף פסמס דף קסו ע"ב), והארחות חיים (סדר ליל פסח אות ס), והמנהיג (הלכות פסח אות עח). והשבולי הלקט (סימן ריח דף ק סע"א). ובספר פרדס הגדול (סימן קלז). והרב ר' דוד אבודרהם (נפטר מהגדה דף סג ע'). ועוד. וז"ל מרן הבית יוסף (סימן מעה) כתב האגור בשם מהר"י מולין, הכריכה שעושים זכר למקדש כהלל, יש לטבל החזרת בחרוסת וכו'. ע"ש. (ונזה אף האר"י מודה שצריך יקח חזרת עם המנה). והן אמת כי הכנסת הגדולה בספר פסח מעובין (סימן עח) כתב, שהמנהג שהמרור שכורכים עם המצה הוא עולשין הנקרא אינדיביא. הנה אין מנהג זה מצוי בינינו. והמנהג פשוט שגם לכריכה לוקחים חזרת. וכן כתב בספר נתיבי עם. ועיין בשו"ת תירוש ויצהר (סוף סימן קח) שכ', ומה שתמה כת"ר למה בכורך אין נוטלים חזרת הנקראת שאלאטין, איני מבין שאלתו, כי כשאני

סימן קכט הכשר פלאטה שמניחים עליה חלות

טז אדר התשע"ג

לכבוד הדר גאון עטרת תפארתנו מורנו ורבנו הראש"ל, מרן מלכא נשיא ישראל, ריש גלותא דכל עם ישראל, פאר הדור והדרו, רבנו הקדוש הרב עובדיה יוסף (שליט"א), השלום והברכה. אחרי קידה 500, ומחילה רבה מביטול זמנו היקר של מרן, אבקש לדעה הלכה למעשה בהכשר כלים בהלכות פסח. חזינן בספר הבהיר והקדוש חזו"ע פסח דף קלת, בדין הכשר פלאטה חשמלית דסגי לה בעירו מכלי ראשון. ואנו נשאלים בבית ההוראה מידי שנה האם זה נכון גם לגבי שימוש קבוע מידי שבת בשבתו, בחימום פיתות או חלות ע"ג הפלאטה ישירות. יורנו רבנו ושכמ"ה, ונפרסם זאת ברבים. הקטן מכל תלמידי מרן, על"ה, ארז גבו ס"ט. (רחובות).

תשובה: הואיל והולכים בכלי אחר רוב תשמישו, די בעירו מכלי ראשון*.

* יעויין בילקו"י קיצוש"ע ב, עמ' לג. ובמועדים (פס"ד) עמ' תקצט. המערכת.

סימן קל

הרב שריה דבליצקי

מח"ס זה השלחן, שזובע שמחות, ופתח עינים החדש, ועוד

בני ברק

הערה נחוצה מאד לבדיקת חמץ

[למנוע כעס והפרת שלום בית וכו' בערב החג]

מיני מגירות וסלים וקופסאות וכלי אפיה וכו' שאפשר להוציאם החוצה יש להוציאם החוצה אחר הניקוי ולבדקם ביום בלי נר. ושאר הדברים שאי אפשר להוציאם כגון המקרר וכו' יש לבדקו עם נר, אחרי הניקוי, באחת הלילות, ובדיעבד אפילו ביום לדעת הגר"א, לפני ששמים בהם מצרכי הפסח וכן הארונות גם כן יעשה כנ"ל. וכל זה אינו מחוייב לעשות בעצמו רק יכול לצוות לאשתו ובני ביתו כי גם נשים וקטנים נאמנים על בדיקת חמץ. וכדאיתא בסי' תל"ז סעיף ד', ואף שבמ"ב שם ס"ק ח"י כתב דלכתחילה אין נכון לצוות לאלו לבדוק שהבדיקה יש בה טורח גדול, ויש לחוש שמא יתעצלו, מכל מקום באופן כזה שהן בלאו הכי מנקות הדבר באופן יסודי, שוב אין בזה טורח אם מסתכלות מיד עוד פעם עם נר או מוציאות לחוץ לאור היום להסתכל שנית לשם בדיקה. רק יזהירם שלא לברך אז. ולליל בדיקת חמץ ישאיר איזה מקומות המחוייבים לבדוק שם עם הברכה כדין.

באופן כזה יצאו ידי חובת בדיקת חמץ לחלק מהפוסקים לכתחילה ולחלק מהפוסקים בדיעבד על כל פנים, אבל מוטב לצאת בדיעבד מאשר לגמרי לא. (א"ה, וק"ל דשעת הדחק כדעזב דמי ועדפא מיניה כמ"ש הפוסקים ע"י יד מלאכי כללי הדינים סי' תקפו ועוד). והחכם עיניו בראשו.

עוד יש להעיר שלא לשכוח לבדוק המכונית למי שיש לו, ואם קשה לו לבדוק בליל י"ד יבדוק לפני זה לאור היום ויכול לכוון לצאת בניקוי היסודי שעושה ידי חובת הבדיקה.

ובעיקר חיוב בדיקה בתוך כלים וארונות כאלו שניקו אותם יפה יפה כנהוג אם בכלל צריך בדיקה או לא כי סוף סוף מנהג העולם שלא לבדוק כידוע, הנה לטעם שהמכבד חדריו ב"ג עדיין צריך לבדוק בליל י"ד שהוא שמא לא בדק יפה וכדאיתא בסי' תל"ג בב"י בהתחלת הסימן, הנה בכגון דא שקים

במשנה ברורה (סי' מ"ג סק"א) כתב דאם בדק ביום לפני ליל י"ד גם בדיעבד לא יצא, ודעת הגר"א שם (נשעה"ס סק"ד) דיצא בדיעבד. ובבדק באחד הלילות לאור הנר הסכימו רוב האחרונים דיצא, ושם בשעה"צ (סק"ה) כתב דיש אומרים דמצד עצם הבדיקה יכול אפילו לכתחילה להקדים באחת הלילות.

ובאכסדרה הנבדקת לאור היום הביא בשעה"צ (סק"ז) דעות דאף לכתחילה מותר ביום לפני י"ד. ופשוט דאכסדרה לאו דוקא, אלא כל דבר כגון ארון, מגירה, תיק ובגד וכו' שיכול להוציאם החוצה למרפסת או לחצר ולבדקם שם, כל זה נקרא אכסדרה.

ולפי זה בזמנינו שקשה הדבר מאד לבדוק בליל י"ד את הכל באופן יסודי כדין ממש. ובפרט שעל פי הרוב במקומות העיקריים החייבים בבדיקה כגון המקרר והתנור וכל מיני מגירות במטבח ששם יש חמץ בשפע כל השנה, (וכמ"ש בקוש"ע סי' קי"א סעי' ג' שכתב וכן צריך לבדוק כל הכלים שמחזיקים בהם חמץ). לכל המקומות האלה אין כבר לבדוק שום גישה בליל י"ד, כי הכל כבר נקי שם ומלא במצרכי פסח ואם יבוא לחטט אז, עוד עם נר, במקרר המלא במצרכי פסח יכול עוד לצאת הפרת שלום בית ולבוא לכמה וכמה עבירות של כעס והלבנת פנים וכו', וכל זה בשעה שביחד עם ביעור החמץ הגשמי אנו צריכים לבער אז גם החמץ הרוחני, ולהתכוון להיסב למחרת על שלחן המלך מלכו של עולם, אתכא דרחמנא סמכינן, וכטור ס"ס תע"ז ומ"ב סק"ח. ואיך יבוא בשער המלך בלבוש שק של עבירות כעס ואונאת דברים וכיוצא בהם.

על כן העצה היעוצה להקדים במשך כמה לילות ולבדוק בנחת לאור הנר (גלי צרפה) את המקומות החייבים בבדיקה. והדברים שאפשר להוציאם החוצה אפשר לבדוק גם ביום בחוץ כנ"ל, ולכן כל

ודע דהיוצא מביתו תוך ל' יום ויחזור אחר הפסח צריך לבדוק קודם שיוצא, אך פשוט דאין צריך להניח עשרה פתיתים קודם הבדיקה, דלטעם האריז"ל לא שייך זאת קודם ליל י"ד, וכן לטעם ברכה לבטלה לא שייך בכה"ג שאין מברכים קודם ליל י"ד כמבואר בסי' תל"ו ס"א ע"ש. (ופלא על מי שכתב בזה דמקן דע"פ הסוד יש להניח).

להו שבדקו יפה א"צ לבדוק ולטעם השני שם בסוף הסימן שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה, לזה י"ל דגם כאן צריך לחזור ולבדוק. ונראה דהעולם סומכים במידי דרבנן על טעם הראשון לקולא, ואפילו הכי יש לעשות כמו שכתבתי בפנים, והנה בלבוש בסוף הסימן שם, צירף שני הטעמים לאחד דמהאי טעמא תיקנו חכמים לבדוק שנית כיון דבניקוי ראשון חיישינן שלא נשמר כל כך יפה, דלפי"ז י"ל דאם קים ליה שנשמר לא צריך לכו"ע, וי"ל דלא חילקו.

בירור בענין נוסח ברכת נשמת, ויהללך בליל הסדר לכל הדעות

יהללך וא"כ הוי אח"כ נשמת וישתבח שהוא נוסח ארוך, הפסק באמצע יהללך. אבל כנ"ל יוצאים בזה כל הדעות.

וכעת ראיתי במנהגי הכתב סופר שהודפסו בסוף מנהגי חתם סופר (תשל"ז עמ' יז נסוף סע' יג) שכן נהג גם הכתב סופר, אלא שלא הזכיר שם שהוסיף בנוסח חתימת הברכה את התיבות שבנוסח ספרד.

והנה היות ובהגדות נמצאו שינויים כפי שיטות הראשונים בסדר של הודו ונשמת ויהללך וכו', ובנוסח חתימת הברכה, ועל פי רוב בסדר אחד נמצאו כמה וכמה הגדות בשינויים, ועל ידי זה באים המסובין לבלבולים גדולים זה חותם פעמיים, וזה לגמרי לא חותם, והכל מתבלבל, לכן ראוי שכולם יאמרו כפי הסדר דלקמן שבזה יוצאים לכל הדעות והשיטות, (ומה שכתב בזה הגדול סדר כפי נוסח האריז"ל זה עורבא פרמ כי האריז"ל בכלל לא דיבר מזה אלא זה נוסח ספרד רגיל¹).

וזה הסדר: שפוך חמתך, הלל, מלא לנו עד כי לעולם חסדו, דהיינו סיום ההלל, ומיד מזמור קל"ו שהוא הלל הגדול הודו לה' וכו' עד הודו לקל השמים כי לעולם חסדו, ותיכף נשמת עד סיום ישתבח לפני החתימה, דהיינו ברכות והודאות מעתה ועד עולם, אחר כך יהללך עד מעולם ועד עולם אתה אל ברוך אתה ה' קל מלך גדול ומהולל (גם נאשכנו), בתשבחות אל ההודאות אדון הנפלאות הבורח בשירי זמרה מלך אל חי העולמים, (והספרדים לא יענו אמן על ברכת עולם, גם שני אשכנזים המסיימים ציחד לא יענו אמן אחד על חצירו, כי אין זה דומה לסיום ישמח רגיל מאחר שלא קדמה לו ברכה ראשונה).

במעשה רב להגר"א (ס"ס קפז) כ' ואינו אומר יהללך כלל (לאמר הלל), רק הודו ונשמת וישתבח ומסיים בברכת ישתבח. (הפייט א' אלקינו). ע"כ. הנה מכאן מוכח ששיטת הגר"א היא, לפסוק לגמרי כרבי יוחנן בפסחים קי"ח ע"א, וס"ל דר' יוחנן דוקא קאמר נשמת, ודלא כרשב"ם ותוספות שם שפירשו דר' יוחנן אף נשמת קאמר, והנה כמעט לא נמצאה שיטה כזו בראשונים, וקצת משמע דווחי שיטת ר"ח כהן שזכרה בתוס' שם (ד"ה ר"י). וכבר האריכו הראשונים למעניתם בענין זה בבירור השיטות. ומרן בש"ע (סי' תפ"ט ס"א) פסק כס' הרב מאיר ערמא לומר יהללך אחר ישתבח ולחתום שם ביהללך.

ואני מתפלא למה לא הזכירה בשום מקום שיטה שעל ידה אפשר לצאת ידי כל השיטות בין דעת ר' יהודה ובין דעת ר' יוחנן וגם לא להכנס בספק ברכה לבטלה, והוא באופן זה, לומר תיכף אחר הודו וכו' נשמת וישתבח ולא לחתום, ולומר יהללך ולחתום החתימה של ישתבח בנוסח ספרד דהיינו "אל מלך גדול ומהולל בתשבחות אל ההודאות אדון" וכו', ועי"ז יוצאים ידי הכל. ודווחי כמעט שיטת הרב מאיר ערמא, אלא שלדידיה חותמים במלך מהולל וכו' ולדידן בשל אל מלך גדול וכו'. ודהיינו אם ההלכה היא כרבי יהודה שאמר יהללך הרי אומרים יהללך וגם החתימה היא אל מלך גדול ומהולל בתשבחות והרי זה טופס חתימת יהללך, ומה שמוסיף תיבת גדול אין בכך כלום. וגם מה שמוסיף אח"כ אל ההודאות אדון וכו' אין זה מגרע, כמובן. ואם ההלכה היא כר' יוחנן שאמר נשמת, הרי אמר נשמת וישתבח, ומה שמוסיף אחרי ישתבח נוסח יהללך הנה מכיון שהוא מעין תוכן ישתבח הרי מותר להוסיף באמצע הברכה ארוכה מענין הברכה ואח"כ הוא חותם נוסח חתימת ישתבח כנ"ל. אבל לאידך גיסא, להקדים יהללך ולא לחתום ולומר נשמת וישתבח ולחתום כנ"ל זה אין לעשות, דילמא הלכה כר' יהודה דאמר

¹ א"ה, כידוע יש הרבה סידורים עם כונות האריז"ל בנוסח ספרד, ויש טועין ללמוד משם כאילו הכל מרבינו האריז"ל, ולא מבחינים כלל מה מרבינו האריז"ל ומה מהמדפיסים נוסח ספרד, ומעתיקים כאילו זה נוסח האריז"ל, והוא טעות מושרשת.

סימן קלא

תשובות מהגר"ח קנייבסקי שליט"א

בענינים שונים ובעניני צניעות¹

א. לקרוא על שם אדם שנפטר צעיר

ידוע דאין לקרות שם תינוק או תינוקת על שם קרוב משפחה שנפטר בגיל צעיר, משום דלא מסמנא מילתא. השאלה היא, מה הדין כאשר רוצים להנציח שם של קרובת משפחה שנפטרה בגיל צעיר, וכגון אדם ששם אמו רבקה ורוצה להנציח שמה, ולקרוא לבת רבקה, ויתכוין בשעת קיראת השם על רבקה אמנו, אבל בודאי שכונתו גם על אמו, ואילו אימו לא היה קורא לבתו רבקה ע"ש רבקה אמנו. האם אפשר לעשות כן בכה"ג?

תשובה: מותר.

ב. "חזון עובדיה" - תרומות ומעשרות

ראיתי שבספרו האחרון של מרן הגאון רבינו עובדיה יוסף זצ"ל חזון עובדיה תרומות ומעשרות, הרבה מאוד לציין ולהזכיר מספריו של מרן שליט"א דרך אמונה, ונושא ונותן בדבריו הרבה, ואם כבוד מרן שליט"א ירצה לשלח לו בדואר את הספר, ואם ירצה אף אסמן את כל הדפים שציין ופלפל בדברי מרן שליט"א.

תשובה: ישר כח².

ג. בדין אין עושין מצוות חבילות חבילות

לכאורה יש להעיר במ"ש כת"ר בספרו הנורא דרך אמונה הלכות תרומות פי"ח בביאור ההלכה (דף קמז ע"ב) שאין להדליק נ"ח בשמן שריפה משום שאין עושין מצוות חבילות חבילות. והרי מוכח בש"ס בכמה דוכתי שבמעשה אחד לא שייך לומר כן³. א. בפסחים (לה). תנן הכהנים יוצאים יד"ח אכילת מצה בחלה ותרומה, אע"פ שיש מצוה באכילת התרומה כדאיתא בפסחים (עז:) ותוס' גיטין (יג:) ד"ה השבתוני. ב. בחגיגה (ז:) מי שיוצאים יד"ח שמחת יו"ט באכילת נדרים ונדבות והכהנים בחזה ושוק, אף שאכילת קדשים מצוה היא, כמ"ש הר"ן בנדרים (ד:) והרמב"ן בסה"מ להרמב"ם (סכמת העשין ב). ג. בברכות (לו:) היה עומד ומקריב מנחות ע"ג המזבח וכו', אם מצה הם יוצא בה יד"ח בפסח, אף שאכילת מנחות מצוה היא כנ"ל. ד. במנחות (נב:) איתא שיוצא יד"ח "והגית" בקריאת שמע אע"פ שעושה ב' מצוות. ה. במתני' פרה (פ"ג מ"ב), מזין על האדם ועל

¹ ה' השאלות הראשונות דלהלן נשאלו ע"י הרב אליהו סעדיאן שליט"א מח"ס "מקנת אליהו", ותשואות חן חן לו. יצויין כי צילום כתי"ק של כל תשובות הרב נמצא במערכת. המערכת.

² א.ה. וכאשר הבאתי, הראה לי שכבר יש לו בבית, ומסומן בכל העמודים. השואל.

³ א.ה. המקורות בשאלה לקוחים מתוך חזו"ע חנוכה עמ' עז וקסז. וחזו"ע פורים עמ' קנח וקפה. השואל.

הכלים אפילו הם מאה. ו. בש"ע יו"ד (סי' רכח סעיף מו) מתירין כמה נדרים לאיש אחד וכו', אע"ג דכל התרה הוי מצוה כדאיתא בנדרים (נט.).

תשובה: דבריכם נראים נכונים. ישר כוחו.

ד. ולעבדו בכל לבבכם - זו תפילה

קשיא לי על מ"ש הגר"ח מבריסק בחידושיו על הרמב"ם (פ"ד מהלכות תפילה), שאף למ"ד תפילה דרבנן, היינו דוקא חיוב תפילה אבל קיומה ועניינה הוי מה"ת לכו"ע. עכת"ד.

וקשה⁴ דא"כ למה הרמב"ן בספר המצוות הוצרך לומר על דרשת הגמ' בתענית (ג.) ולעבדו בכל לבבכם - זו תפילה, דהיינו אסמכתא בעלמא, הרי י"ל דקאי פסוק זה על קיום התפילה ולא על חיובה, שהרי בפסוק לא נזכר חיוב.

תשובה: צ"ע.

ה. בחומר איסור לבישת "פאה נכרית" בימינו

ידוע דמרן הגר"ש אלישיב זצ"ל בסוף ימיו עורר בפירוש על ענין הפאה נכרית המצויה בזמנינו, ואמר (כפי שיש הקלטה לזה), דגם אלו שהתירו פאה ברה"ר דיברו רק על פאות שהיו לפני מאה שנה, שלא היה להם מראה טוב, אבל על הפאות של היום "אין שום היתר", והוסיף, דזו פירצה כיון שכולם נכשלים בזה, אפילו ראשי ישיבות, ורבים שואלים א"כ מדוע שאר גדולי ישראל (זולת הגר"ע יוסף זצ"ל והגר"ש וואזנר שליט"א) לא מעוררים על כך, ובפרט דהמתירים נתלים בהם, ולכאורה לדברי הגר"ש אלישיב, יהא עון זה תלוי בצווארם.

תשובה: הרוצה יודע.

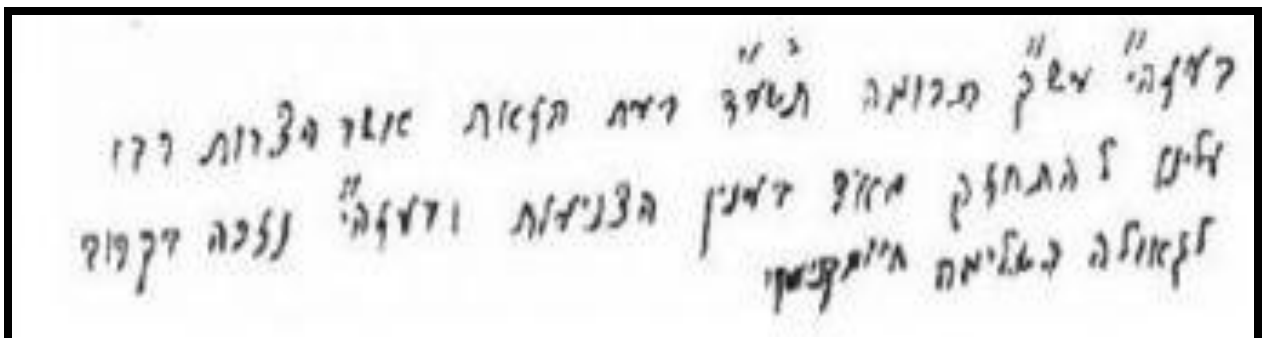
צניעות - חובת השעה!!

מתוך מכתב שכתב ופרסם מו"ר מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א

בעזה"י עש"ק תרומה תשע"ד

בעת הזאת אשר הצרות רבו, עלינו להתחזק מאד בענין הצניעות, ובעזה"י נזכה בקרוב לגאולה השלימה.

חיים קנייבסקי

⁴ א.ה. המקור לשאלה זו ראה ביבי"א ח"ג חאו"ח סי' ח סק"ב. השואל.

ו. תשובות בענין לבישת 'פאה נכרית' לספרדים⁵

לכבוד מו"ר הגאון הגדול הרב חיים קנייבסקי שליט"א

א. האם יש היתר לנשות בני עדות המזרח לחבוש "פאה נכרית"?

תשובה: עי' מ"ב סי' עה ס"ק טו.

ב. בדבר השאלה שאלתי למו"ר אי יש היתר לנשות בני עדות המזרח לחבוש פאה נכרית, והרב השיב בטובו לעי' במשנ"ב סי' עה ס"ק טו. ישר כח גדול על התשובה, אלא שעדיין אני מסתפק בדבר מנהג בני עדות המזרח דאף דהמנהג אצלם היה שלא לצאת בפאה נכרית [כמ"ש הגאון רבי יצחק אבולאפיא אב"ד דמשק בשו"ת פני יצחק ח"ו (מאה"ע סימן ו) וזה לשונו שהמנהג הוא שלא ללבוש פאה נכרית אלא בבית, או בחצר וכשהולכות לרה"ר הן מתכסות מכף רגלן ועד בכלל ברדיד גדול וכו'. וכן בשדי חמד אס"ד (מערכת ד' אות ג) וז"ל: ופשיטא שבמקומותינו שקיבלו דעת האוסרים אסור לפרוץ גדר לצאת בפאה נכרית. וכן כתב הגאון מהר"א פלאג' בספר ברך את אברהם שבמקומותינו לא נשמע מעולם מנהג כזה לצאת בפאה נכרית, ואם המצא ימצא אחת שהיא פורצת גדר, הרי היא בטלה במיעוטא, וכל בית ישראל נקיים. עכת"ד].

מ"מ יש לומר שאחר שבאו לארץ ישראל הנוהגים להקל בזה, וכבר יש מהספרדים שלמדו מהם והתחילו לנהוג היתר, אולי נאמר שנשתנה המנהג ואפשר להתיר.

תשובה: לא מסתבר.

ג. בענין השאלה ששאלתי למו"ר אם יש היתר לנשות בני עדות המזרח לצאת בפאה נכרית, והרב השיב בטובו לעי' במשנ"ב סי' עה ס"ק טו, ושוב במכתב נוסף השיב הרב ברוב טובו דלא מסתבר לומר שהשתנה המנהג ע"י חלק מהספרדים בארץ ישראל.

והנה משום דחביבי מילתא דמו"ר גבן, הראתי את דברי מו"ר לחברי הכולל ואחד מהאברכים הקשה, דלכאורה זיל בתר טעמא דהא לא אסר המשנ"ב בשם המגן גיבורים במקום דאין מנהג שילכו הנשים בפא"נ, אלא משום מראית העין, ולכאורה פירוש החשש הוא, שיחשדו לאשה נשואה זו שהולכת פרועת ראש, כי לא יבחינו שזו פא"נ, כי אין רגילות שם בזה. משא"כ כיום דאף דבארצות עדות המזרח לא היה מנהג לצאת בפא"נ [ורבותיהם אסרוהו שם בכל תוקף, וכפי שהבאנו במכתב הקודם], מ"מ כיום שבאו הנוהגים להיתר בזה מארצותם וענין הפא"נ ידוע לכל לכאורה ליכא שום חשש. ואני אמרתי אציגה נא בפני מו"ר השאלה, ואבקש מחילה וסליחה על ההטרדה בשאלה החוזרת ונשנית בדימוי.

תשובה: על הספרדים יתכן⁶ שיש החשש.

לכבוד מרן הגאון הגדול מו"ר רבי חיים קנייבסקי שליט"א⁷

האם נכונה השמועה בשם מרן שליט"א שלספרדים אין היתר בפאה נכרית?

תשובה: אמרתי. ע"פ המשנ"ב סי' עה ס"ק טו בשם המגן גיבורים.

⁵ שאלות אלו הן כהמשך למש"כ הרב (לעיל אות ה) "הרוצה יודע", ולכן ראינו לנכון להביא תשובות אלו, כדי שהרוצה לדעת האמת – ידע ולבבו יבין. ג' השאלות דלהלן נשאלו ע"י הרב דוד מורה שליט"א, תשוח"ח לו. המערכת ⁶ יצוין כי בקובץ אליבא דהלכתא (גליון נה), כתב הרב אברהם חיים שציגל, פעם אחת אמר לי מרן [הגר"ח קנייבסקי] שליט"א שכשכותב "יתכן" הכונה שכך נראה ביותר, וכן הביא בשם מרן בספר נקיות וכבוד בתפילה. השואל כ"כ כאן המקום להביא תשובה שכתבה ביתו של הרב: לשולמית היקרה, הרב שליט"א אמר, שבמשנ"ב כתוב שהתירו לנשים אשכנזיות לחבוש פאה, אבל הנשים הספרדיות שהקפידו ללבוש מטפחת, לא התירו להם פאה, ולכן את צריכה ללבוש מטפחת. בכבוד רב, ר.צ. הבת של הרב. השואל.

⁷ השאלה הזו נשאלה ונמסרה לנו ע"י הרב יוסף זכאי שליט"א, תשואות חן חן לו. המערכת.

סימן קלב

הרב ברוך שרגא

רב דגבעת שפירא

ראש אבות בתי הדין רבנות ירושלים

ברכת האילנות - זריזים או מחוץ לעיר מה עדיף?

לט מצוה בגדול לייבם, לא רצה מהלכין על כל האחים וכו' ובגמרא איתמר ביאת קטן וחליצת גדול נחלקו ר' יוחנן וריב"ל מי עדיפא ושאלה הגמרא תנן תלה בקטן עד שיגדל אין שומעין לו ואי ביאת קטן עדיפא, אמאי אין שומעין לו ניטר דילמא גדיל ומייבם. אלא כל שיהוי מצוה לא משהינן, אע"ג דיקיים אח"כ מצוה גדולה יותר וחליצה במקום יבום אינה מצוה, ותירץ לי חכם ב"צ ע"ה דשאני במצות יבום תלה בקטן שיגדיל, שאחיו הקטן יקיים את המצוה, ולא הוה בכה"ג שיהוי מצוה לא משהינן, משא"כ ברכת הלבנה שהוא אותו אחד שמקיים את המצוה הוא יקיים אותה בהידור יותר לכן ימתין עד מוצאי שבת.

וראיתי להגר"א שהביא מקור מדברי מרן מהסוגיא הזו דדוקא בקטן שיגדיל או בגדול שיבוא ממדינת הים לא שומעין לו, משמע אם הוא בארץ שומעין לו אע"פ שישתהה.

מ"מ זו ראייה ברורה דאפילו על מצוה חביבה שמקבל פני שכינה, משהין כדי לברך כשהוא מבושם, כ"ש על ברכת האילנות שנפסק היוצא ביומי ניסן ועיין במ"א סימן כה ס"ק ב.

והריני לברכך מקרב לב שיפוצו מעינותיך חוצה, וברא כרעיה דאבוה להאיר עיני העולם באור תורתנו הקדושה.

ביקרא דאורייתא ברוך שרגא.

לכבוד הרה"ג חו"ב ר' שמואל זכאי שליט"א בן ידידי הגאון ר' אהרון זכאי שליט"א

הריני לאשר בברכה את קבלת ספרו "ברכת שמואל" על הלכות ברכות, וראיתו מלא וגדוש מדברי רבותינו הראשונים, ועד אחרוני האחרונים, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, וראוי לברך עליו ברכת הנהנין.

ומידי עברי בו ראיתי מה שכתב בסימן רכז סעיף א, בדין ברכת האילנות בזריזות בעיר או מחוץ לעיר יותר מאוחר והביא משו"ת אור לציון ח"ג שכתב שאף שטוב לברך ברכת האילנות מיד בר"ח ניסן משום זריזין מקדימין למצוות, מ"מ מי שבדעתו לצאת במשך החודש אל מחוץ לעיר, ויראה שם אילנות מאכל, טוב שימתין מלברך וידחה את הברכה עד שיגיע לחוץ לעיר כדי להרוויח המעלה לברך מחוץ לעיר. והקשה כת"ר. דמעלת זריזין עדיפא מרוב עם אם כן ק"ו שמעלת זריזין עדיפא על המעלה לברך ברכת האילנות מחוץ לעיר שאינה אלא דקדוק בעלמא.

ובבחרותי שלמדתי מסכת יבמות בפורת יוסף בכיתה של מו"ר הגרב"צ אבא שאול זצוק"ל שאלתי אותו על דברי מרן בש"ע או"ח סימן תכו בהלכות ר"ח, דאין מברכין ברכת הלבנה אלא במוצ"ש כשהוא מבושם, מהסוגיא דתנינן ביבמות

בשורה משמחת! • בחדש ה' עלינו זכינו להוציא דיסק ייחודי "מועדי קדשך 2"

ובו כ"ט שיעורים על ענייני פסח, משיעורי מרן הראש"ל רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל, (בצירוף קליפ וידאו מיוחד). הדיסק נמכר במחיר עלות של 2 ש"ח בלבד (ללא מטרות ריוח), ומופק

על ידי "מעדני המלך". לפרטים והזמנות: 052-7170590 / 054-8457589

מצוה לפרסם: ניתן להוריד שיעורים ממרן זצוק"ל, בעמדות "קול הדף" מדור "הרצאות ושיעורים"

סימן קלג

הרב יעקב תופיק אביעזרי

רב העיר ביתר עילית

מראשי ישיבת "פורת יוסף", גאולה

בענין עיבוד לשמה*

מתחילה לשם מה מיועד כל חלק בעור, לא יוכל לעשות זאת אח"כ משום דקיי"ל דאין ברירה בדאורייתא (עיין ש"ע י"ד ס' שלא סעיף יא). ולפי"ז צ"ל דמיירי באופן שבירר מראש וסימן כל חלק בעור, זה של ראש, זה של יד, זה לס"ת וכדו', ובוזה יש להסתפק כנ"ל האם מהני או לאו.

ולגופו של ענין יש לבאר צדדי הספק. דמחדא י"ל דכיוון שייחד אותם מתחילה למטרתם המסוימת, א"כ העיבוד חל על כל עור כפי שייחד אותו, ומשום שההגדרה היא שהלשמה קשור לחפצא, דייחדו לשם מה שייחדו, וממילא אע"פ שזוהו מעשה אחד ופעולה אחת עכ"ז הלשמה נקבע לפי ייעוד החפץ ולא איכפת לן שהם מטרות שונות. ומצד שני י"ל דהלשמה נקבע לפי מה שפועל בידו ועל הפעולה לא יכול לומר שפועל גם לזה וגם לזה. או אפשר דגם בכה"ג שייך לומר דפועל שני ענייני לשמה בבת אחת.

והיה נראה לכאורה להביא ראיה מדין קדשים ששחטן בסתמא דחשיב כמי ששחטן לשמה.

דכן פסק הרמב"ם (הלכות מעשה הקרנות פ"ד הלכה יא) "כל הזבחים צריך העובד שתהיה מחשבתו לשם הזבח ולשם בעליו בשעת זביחה, ובשעת קבלת הדם, ובשעת הולכת הדם, ובשעת זריקתו על המזבח, שנאמר (ויקרא ז, טו) 'ובשר זבח תודת שלמיו' שתהיה זביחה עם שאר ארבע העבודות לשם שלמיו. וכן שאר הקרבנות. ואם שחט ועבד שאר עבודות סתם

אדם שרוצה לעבד עורות ולהתנות על חלק מהם לס"ת, ועל חלקם לתשמישים אחרים, או הרוצה לעבד עורות בשביל רצועות תפילין אך בלי להתנות לשם תפילין של ראש ולשם תפילין של יד, אלא רק מסמן כל חלק בעור למטרתו המסוימת קודם העיבוד, אך לא מתנה בשעת אמירתו 'לשמה' מה לשם יד ומה לשם ראש. האם באותה פעולה של העיבוד יכול לעבד לשני מטרות שונות בקדושתם, או שלא מועיל עיבוד כזה וצריך לעבד כ"א בפ"ע.

הנה יש להקדים ולהכריח דמדובר רק באופן שמייחד חלקים מסוימים בעור דוה מיוחד לס"ת, ומשנהו לתפילין, ולרצועות של יד ושל ראש, ולא באומר בסתמא שיהא העיבוד לשם מה שירצה, משום דדבר זה תלוי בספק האם חיוב עיבוד לשמה הוא מדאורייתא או מדרבנן.

דהנה הפרי מגדים בא"א (סי' לז ס"ק יג) כתב להוכיח מתשובת הרמב"ם (פאר הדור סי' יח) שכל החיוב בעיבוד לשמה הוא מדרבנן. אמנם כתב בביאור הלכה (אורח סי' לז) ד"ה 'או לשם ס"ת' דדברי הפרי מגדים צ"ע למעשה. וכן בשד"ח (כללים מערכת ע כלל סג) כתב לפקפק בהוכחה מתשובת הרמב"ם. ולהכי נקטינן בפשטות שזוהו חיוב דאורייתא, וכ"כ בחזון איש (אורח סי' ו ס"ק יא). וממילא אם לא יברר

* הועתק מכת"י הרב שליט"א והובא לדפוס ע"י נכדו ר' יעקב חבה הי"ו. הוגה ע"י הרב שליט"א קודם ההדפסה.

ראשים כאחד בקדשים ואם שחט הרי אלו כשרים".

והנה הגמ' והרמב"ם נקטו בסתמא ולא פירשו באיזה אופן כשרה השחיטה, האם דווקא כששניהם לשם אותו קרבן כגון שני עולות של אדם אחד ולשם מטרה אחת, או אפי' כשאין מטרת שניהם שווה אלא אחת חטאת ואחת עולה וכדו'. ולכאורה גם בזה היה מקום להסתפק האם אפשר להכשיר במעשה אחד שני מטרות שונות, או דילמא שחיטה אחת יכולה לפעול לשם קדושה אחת ולא לשם שני קדושות. והנה, להצד שאפי' שחט שני קרבנות שונים בב"א כשרים ועלו לשמן, א"כ גם בנידון דידן יהיה כשר אם עיבד שני עורות לשני ייעודים שונים כשהם מבוררים מתחילה דומיא דקרבנות, אך להצד דבעינן שיהיו דווקא לשם אותו קרבן, אז לדידן לא יהיו כשרים העורות.

ונראה לומר מדסתמו דבריהם ולא פירשו באלו קרבנות מועיל שחיטת שניים יחד, ולא חילקו בין שניהם עולה לבין אחד חטאת ואחד עולה, משמע שמועילה כוונה לשם שני מטרות שונות במעשה אחד ונחשב כמי שנתכוון לשמה אפי' בדברים המצריכים לשמה מן התורה, דהרי ודאי הדבר שהצורך בכוונת לשמה בשחיטת קדשים היא מן התורה. וא"כ בנידון דידן נמי נראה להכשיר בדיעבד אם עיבד במעשה אחד מספר עורות לשם מטרות שונות בקדושתן, והיסוד הוא כפי מה שנתבאר לעיל שהלשמה נקבע לפי ייעוד החפץ מכוח מחשבת האדם, וכיון שייעודו מבורר ממילא יש ללמוד שבדיעבד מהני.

אמנם יש להגביל דעדיין אין הוכחה שאפי' לכתחילה יהא מותר לעשות כן, די"ל דדמי לקדשים שפסק בהם הרמב"ם דאין לעשות כן לכתחילה, אבל עכ"פ בדיעבד שפיר דמי. והיעב"א.

ולא חשב כלל בעולה ובשלמים הרי הן כשרים ועלו לבעלים: וצריך שתהיה מחשבתו בשעת שחיטת העולה לשם ששה דברים. לשם הזבת. ולשם הזובת. ושהזבת להשם ברוך הוא. ושיקטירו לאישים. ושהקטרתו לריח בלבד. ושריח זה נחת רוח לפני השם. ואם שחט סתם כשר כמו שביארנו". דהיינו שאם ייחד את הבהמה לשם קרבן מסוים אז אפי' אם בעת השחיטה לא ישחטנו לשם הקרבן אלא בסתמא נחשב לשמה, ומוכח לכאורה שאם היה ייחוד בתחילה אז הלשמה נקבע כפי הייחוד אפי' בלא מחשבה, דהמחשבה פועלת בחפצא לפי מה שייחודו, אע"פ שלא חשב על כל הששה תנאים. וא"כ בנידון דידן נמי כיון דהיה ייחוד לשם ס"ת, או לשם תש"י וש"ר, שוב לא אכפת לן אם לא יחשוב ע"ז בעת העיבוד או שלא תועיל מחשבתו בזה בשעת העיבוד, דהכל הולך אחר הייחוד הראשון.

אך יש לדחות דנמי נמי שהמחשבה פועלת כפי הייחוד הראשון ואפי' בסתמא אזלא בתריה, אבל כ"ז כשיש מחשבה אחת, אך כאשר יש מטרות חלוקות אין ראייה שאפשר לחלק שני ייעודים במעשה אחד, דייתכן לומר דשני מטרות במעשה אחד אינם מועילים כלל אפי' אם ייחדם בפועל לזה או חשב ע"ז מחשבה חיובית.

והנה איתא בגמ' חולין (טז, ב) "רב אשי אמר... השוחט שני ראשין כאחד שחיטתו כשרה, השוחט דיעבד אין לכתחלה לא, אי אמרת בשלמא בקדשים היינו דלכתחלה לא משום דתני רב יוסף: תזבח שלא יהא שנים שוחטים זבח אחד, תזבחוהו שלא יהא אחד שוחט שני זבחים וכו'". מבואר שאם שחט שני ראשי בהמה כאחד, אפי' בקדשים כגון שני עולות וכדו' הרי"ז כשר בדיעבד. וכן פסק הרמב"ם (פ"א מהלכות פסולי המוקדשין הלכה ד) "ולא ישחוט שני

סימן קלד

הרב רזיאל כהן

מח"ס "מחקרי ארץ"

בני ברק

בשרות הסיגריות לפסח

אנו למשכוני נפשין לבאר דברי המג"א. ע"ש. ובאמת לענ"ד אין אנו צריכים לידחק בכך, דנראה דהמג"א אזיל לטעמיה (נסי' ר"י סק"ט) דאפשר דהעישון דמי לטועם ופולט. ע"ש. וא"כ הוי מידי דאכילה, ולא נפסל מזה כלל. אולם כבר האריך להשיב על דבריו הללו הגאון היעב"ץ במור וקציעה שם (נסוף הסימן) דפשיטא שאין כאן לא טעם ולא ריח וכו'. ע"ש. וכן התיר בשו"ת בית דוד (סי' שמג) את העישון בתענית ציבור אף לשיטת הפוסקים המחמירים בטעימה, משום דעישון אינו אלא הנאה שאינה של אכילה ושתיה. ע"ש. וכן הסכמת האחרונים למעשה (עיין ציצע אומר ח"א סי' לג). א"כ פשיטא דכל שנפסל מאכילת כלב, אף שראוי לעישון, פסול מקרי, ומותר ליהנות ממנו בפסח. ואף מהר"ם שיק הנ"ל חזר והתיר למעשה את העישון בפסח, ע"פ דברי הרב שער המלך (פרק י"א מהל' מאלות אסורות ה"ג). כיעו"ש. וכן הסכמת רבים מגדולי האחרונים, וכמובא בשו"ת יחזה דעת שם.

אלא שבשנים האחרונות הקול נשמע שיש לאסור את עישון הסיגריות בפסח, משום שכיום נותנים בהן תמציות טעם שונות אשר יש בין מרכיביהן חמץ, ובעת העישון ניכר ונרגש למעשן טעם התמציות הללו, וכל מעשן מעדיף סיגריה זו או אחרת לפי הטעם שיש בה. ולא דמי למה שהתירו האחרונים טבק שזילפו עליו שכר ואין טעמו נרגש בטבק. ואפילו אם אין העישון חשוב כאכילה, מ"מ נהנה הוא מן החמץ, שאין

אודות מה שכתבנו בהערות "איש מצליח"¹ על המשנ"ב (סימן תס"ז ס"ק לג) בשם מרן הגאון יחזה דעת נר"ו (ח"ב סי' ס"ה) להתיר לעשן בפסח סיגריות שאין עליהם הכשר לפסח, והוא ע"פ דברי היעב"ץ (נמור וקציעה ססי' תמ"ז) ועוד רבים מגדולי האחרונים, דלא כהמג"א שהחמיר בזה. ועיקר הטעם להקל מפני שאפילו אם זילפו על הטבק שכר, הרי נפסל בזה מאכילת כלב, והו"ל כחרכו קודם זמנו דמותר בהנאה אחר זמנו. וצירף לזה שם עוד צירופים. ע"ש. והגאון מהר"ם שיק בתשובה (חא"ס סי' רמ"ז) דחק ליישב סברת המג"א שהחמיר בזה, כיון שהטבק מיועד לריח, והחמץ שהיה ראוי לאכילה עשאו ותיקנו להריח, מחשבתו משויא ליה לחמץ. וסיים שאע"פ שיש לפקפק ע"ז, מ"מ צריכים

¹ מאמר זה ערכתי בס"ד ושלחתי אל מערכת "יתד המאיר" בשלהי חדש ניסן של השנה החולפת, אולם מסיבות שהזמן גרמן נדחתה הדפסתו לירחון הנוכחי, בנתיים קיבלתי תשובה על הדברים מאת ידידי הרה"ג ר' אליהו רוזן נר"ו, אשר כתב תשובה שלימה בטו"ד להתיר בשופי את השימוש בסיגריות בפסח, ונדפסה תשובתו בקובץ שואל ומשיב דאשתקד. ע"ש. עם זאת העדפתי כעת להדפיס את מאמרי הנוכחי כמות שהוא, על צדדי החומרה שנתבארו בו, בתקוה לקבל הערות מאת קוראי הירחון הנכבדים. המאמר נכתב בעיקרו כהשלמה להערות "איש מצליח" על המשנ"ב, במטרה לשלבו במהדורה הבאה שתראה אור בקרוב אי"ה.

יותר ממה שכתבתי לפניכם כתוב על לוח לבי, אך במקום שאמרו לקצר, אינו רשאי להאריך. אשמח לקבל תגובות והערות במשא ומתן, ובבירור במציאות בנושא זה. ואודה מאד למי שיאיר עיני בענין, ע"ג הירחון לתועלת הרבים. ושכמ"ה. הכותב.

ממה שבעת שנספגו בטבק נפסלו מאכילה, כי באמת לא נפסל בזה גוף התמציות מאכילה, אלא רק נתכסו מן העין. והרי זה דומה לכלי הבלוע מאיסור, שאע"פ שבעת שנבלע האיסור בכלי אינו ראוי כך אף לאכילת כלב, שאי אפשר לכלב לאכול הכלי כמות שהוא, מ"מ אם יבשלו תבשיל בכלי ההוא וייפלט טעם האיסור לתבשיל והוא נרגש בפה, ודאי באיסוריה קאי כדמעיקרא. הא למדת שבליעת האיסור בכלי אינה פוסלתו ומתירתו. והרב מור וקציעה בהיתר הטבק שבזמנו, כתב בתוך דבריו שהטבק רק "משביח ע"י השכר בכחו וקיום לחותו", ומשמע שטעם השכר עצמו כבר חלף הלך לו ואינו נרגש בפי המעשן. לא כן בתמציות של הסיגריות שבזמננו, שעמד טעמם בהם וריחם לא נמר, והמעשן מרגיש בו ונהנה ממנו, קשה לקרוא עליהם שם פסול מאכילה.

אלא שראיתי להרה"ג רבי אשר ווייס נר"ו בהגדה של פסח מנחת אשר (שערי משנה סי' כ"ג) שכתב, שפשוט שאין שורים את הטבק שלנו בדבר שהוא ראוי לאכילה, אלא בחומרים הפסולים מאכילת כלב, ושכן שמע ממזמחים לדבר. וא"כ פקע איסורם לגמרי. עש"ב. ולפי זה איצטמיד חצביה דמרון הגאון יחזקאל דעת נר"ו להקל בזה אף בימינו. ואפשר שגם האחרונים המחמירים בטבק שזילפו עליו שכר, יודו בסיגריות שלנו שהתמציות שנותנים בטבק שלהם הם פסולות מעיקרן. ואף שבמנחת אשר שם כתב שעדיין לא נתברר לו בהחלט גמור שהתמציות הללו פסולות, מ"מ כיון שאפילו יהיה שם חמץ גמור אין כאן אלא איסור מדרבנן שהרי העישון נחשב כהנאה שלא כדרך הנאתו וכמ"ש ביחזקאל דעת שם, וכדבריו מבואר גם בשו"ת מהר"ם שיק (סי' רמ"ז) הנ"ל, ויש אומרים שהנאה שלכדה"נ אף מותרת לגמרי (ע' להמל"מ פ"ה מהל' יסוד'ת נ"ס המוס' נ"מ), וא"כ

התמציות נפסלות מאכילת כלב בעת עירובן בטבק, שאע"פ שהכלבים אינם אוכלים טבק, מ"מ ראוי הוא למאכל עיזים. עכ"ד. ועיין בשו"ת תשובות והנהגות ח"ד (סי' נ"י) וח"ה (סי' ק"ד) שכתב להחמיר בזה, וכן האריך בזה בשו"ת פלגי מים ח"ב (סימן כ"ג) והעלה לאסור הסיגריות שלנו בפסח. והנה אם אמת נכון הדבר שהעיזים אוכלות את עלי הטבק, נפל לכאורה היסוד של האחרונים שהקילו בטבק שזילפו עליו שכר, שהדבר ברור שאין האיסור תלוי באכילת "כלב" דוקא, ולא נקטו חז"ל אכילת כלב אלא לפי שאוכל דברים מאוסים ביותר וכמ"ש ככלב השב על קיאו וגו', אבל מה שהכלב אינו אוכל מחמת שאין טבעו לאכול, כל שראוי לבעלי חיים אחרים באיסורו עומד. וכיוצא בזה כתב בשו"ת נטע שורק (סימן ל' אות ג) דמה שפסול מאכילת אדם, ואף הכלב אינו אוכלו, אך לא מחמת פיסולו אלא מחמת שאין טבעו לאכול, לא מקרי פסול מאכילת כלב. ע"ש. והביא דבריו בשו"ת לבושי מרדכי חאו"ח (פ"י פ"ו) ונראה שהסכים עמו. וגם הגרצ"פ פראנק במקראי קדש הל' פסח ח"א (סי' נ"ד עמ' ק"ס) נוטה להחמיר בזה. ואף לפי מה שחזר וצייד הרב נטע שורק שם להקל בנדונו שאינו מאכל בהמה ונפסל לאדם כיעו"ש, באופן שידוע שראוי לאיזו בהמה פשוט לענ"ד שיש להחמיר אע"פ שאין הכלב אוכלו. וזה א"צ לפנים.

איברא דאם החמץ אינו עומד בפני עצמו אלא הוא בתערובת, א"צ שיפסל מכלב להתירו, אלא במה שנפסל מאכילת אדם סגי להתירו וכמ"ש במשנ"ב (סי' תמ"ז ס"ק כ"ז), והתמציות הנ"ל אין בהן אלא תערובת חמץ. וכן הטבק שזילפו עליו שכר, אינו חמץ גמור אלא תערובת, וכיון שנפסל מאכילת אדם יש להתירו. אלא שבסיגריות שלנו שבעת העישון נרגש טעם התמציות בפי המעשן, יש לצדד דלא איכפת לן

זאת ועוד, שהגאון היעב"ץ במור וקציעה הנ"ל בתוך דבריו הוסיף טעם נכון להקל, דהטבק אינו דבר הנאכל ואין צורת החמץ עומדת בו כל עיקר, דאפילו הוה מידי דיהיב טעמא איבטיל ליה קודם פסח ושרי. ע"ש. וכוונתו דדמי לניירות שדבקו אותם בחמץ שמותר לקיימם בפסח מטעם שאין צורת החמץ עומדת כמבואר לעיל (סי' תמ"ז סעיף ג'), ועיין בהערתנו שם דמעיקר הדין יש להקל בזה אע"פ שלא נפסל החמץ. וכיון דאעיקרא לפי דברי המומחים חמרי היסוד של התמציות הללו פגומים לגמרי, ודאי יש להקל בזה בשופי.

כל האמור לעיל היה כתוב אצלי לפני חדשים אחדים. והנה לקראת הפסח האחרון (תשע"ג), חזרה שאלת כשרות הסיגריות והתעוררה ביתר שאת, ובין הפרסומים בנושא זה נזדמן לי לראות דף אחד (מחמ"כ ספרות "סיגריות בלתי מפוקחות נפסח"), ושם הובא רשימת מרכיבי הסיגריות נבדקה ע"י כימאי ומצא בה שבע עשרה מרכיבים (ממוך כ-150) שעלולים להיות מופקים מחמץ, וביניהם אף כאלו שלא נפסלו מאכילת כלב, לפיכך הוצרכתי לחזור שנית על המקרא לאור דבריהם.

והנה בתוך רשימת המרכיבים הבעייתיים מנו "מלח לימון", וזה ידוע שהתיר מרן הגרע"י נר"ו (ניסוח מ"ז סי' ס"ב) אף באכילה, ואף באופן שמקורו מחמץ ודאי, מפני שנפסל מאכילת כלב בתהליך העיבוד. וכן הגלוקוזה שנוכרה ברשימתם, יש צדדים להתירה אף כשמקורה בודאי מחטה (ע' מחקרי ארץ מ"א סוף עמ' קע"ט). שאר המרכיבים שנוכרו ברשימתם אינני מכיר, ואין ברור אם מקורם מחמץ, אולם ממה שלא ציינו עליהם שהם ראויים לאכילה (כפי שציינו על חלק מהרכיבים), הדעת נוטה שאינם ראויים. וא"כ לפי

ודאי יש לסמוך בזה על עדות המומחים שהביא הרב מנחת אשר להקל. ומה שכתב בשו"ת פלגי מים ח"ב (סי' כ"ג אות י"א) הנ"ל לסתור הטעם דשלא כדרך הנאתו, ע"פ דברי הצ"ח (פסקים דף כ"ד ע"א) דדיינינן בכל דבר לפי הנאתו היותר חשובה כפי מה שהוא עתה. ע"ש. הנה אין דברי הצ"ח ברורים, והצ"ח גופיה בהמשך דבריו אותיב אנפשיה מדברי הרמב"ם (פרק י"ד מהל' מאכלות אסורות ה"א) שכתב שאם עירב באוכל דבר מר ואכלו חשיב שלכדה"נ, הגם דכבר עירב בו הדבר המר, וכתב ליישב דהתם היינו טעמא לפי שאחר שעירב בו הדבר המר כבר אינו עומד לאכילה רק לשאר דברים, וא"כ מקרי האכילה שלכדה"נ. ע"ש. אולם מדברי הרמב"ם (פ"ה מהל' יסודי התורה ה"ט) לא משמע כן, שכתב: אבל שלא כדרך הנאתן כגון שעושין לו רטיה או מלוגמא מחמץ או מערלה, או שמשקין אותו דברים שיש בהן מר מעורב עם איסורי מאכל שהרי אין בהן הנייה לחיך, הרי זה מותר וכו'. ע"כ. והרי אחר שעשו מן החמץ רטיה או מלוגמא, מסתמא כבר אינו ראוי לאכילה כ"כ ואינו עומד אלא לרפואה, ואפילו הכי מקרי המתרפא ממנו שלא כדרך הנאתו. וכן נראה ממה שסיים הרמב"ם לגבי היתר עירוב דבר מר "שהרי אין בהן הנייה לחיך", ומשמע שבא בזה לבאר הטעם דהוי שלכדה"נ משום שאין בהן הנאת החיך, ולדברי הצ"ח טפי הו"ל להרמב"ם לכתוב "שהרי אינן עומדים עוד לאכילה". ומצאתי שכן השיג על הצ"ח בזה בספר אור יעקב זלזניק (פסקים סי' כ"ה). ועיין להרב אמרי בינה (דיני פסח סי' ז') שכתב שמדברי התוס' בפסחים שם לענין אכל ציפור, משמע שלא כדברי הצ"ח. וכן מתבאר מדברי הרב שער המלך שהביא הרב אמרי בינה שם, וכן מדברי הגרע"ק א בהגהותיו על משנה למלך בהל' יסודות שם. ואכמ"ל.

החמץ עומדת בעיניו נמי שיפסל מאכילה. וכל שאר האחרונים שהתירו הטבק עם שחר סמכו על מה שנפסל מאכילה, ולא מצינו מי מהאחרונים שהתיר להדיא בראוי, אין גם אחד.

והן אמת שייתכן שתמצית המאלט נפסלת מאכילה ע"י שאר התמציות שמערבים עמה, ובצירוף סברת היעב"ץ הנ"ל יש מקום להקל, ובפרט דהוי שלא כדרך הנאתה וכו"ל. ומה גם דקרוב לומר דלא הוי החמץ אלא משהו מן התערובת של שאר התמציות ועלי הטבק (וצמירות כו' שדינה כלל כלל אף לאשכנזים לא אמרינן חוזר וניעור כמ"ש הרמ"א בס"י ס"ד), ואע"ג דמידי דעביד לטעמא לא בטיל, מ"מ הכא אין כל הטעם מן החמץ לבדו, אלא בצירוף שאר התמציות של היתר, והו"ל זה וזה גורם ושרי, כמו שהאריך בכיו"ב מרן הגאון יביע אומר נר"ו בחלק י' (סי' לו אות ד). מיהו למעשה קשה לסמוך ע"ז להתיר לכתחילה, כל זמן שלא נתבררו הדברים בהחלט. והיעב"א.

מה שנתבאר לעיל בס"ד נראה שאין לחוש להם. אבל ציינו שם עוד, שבין המרכיבים (של חנרת BAW) יש גם תמצית בירה מאלט, שהיא ודאי חמץ, וכנראה גם לא נפסלה מכלב, שהרי עושים ממנה משקה. וצינו עוד למרכיב סורביטול, שהוא משמש כחומר ממתיק. עכ"ד. והמובן מדבריהם שהסורביטול לא נפסל מכלב, אך עכ"פ אינו חמץ ודאי, ותמצית הבירה מספקא להו אם נפסלה. ובאמת אפילו היה ברור שאינה ראויה לאכילה מחמת רוב חימוצה, לא הותרה בזה, כדין שאור האסור מן התורה אע"פ שפסול מאכילת כלב, וכמ"ש בשו"ת חכם צבי (סי' כ') לענין המאל"ץ שעושים ממנו יין שרף. ע"ש. ואם כנים הם הדברים נפל פיתא בבירא, שאע"פ שלפי הטעם האחרון שכתבנו לעיל בשם היעב"ץ שאין צורת החמץ עומדת וכו', יש להקל גם במה שראוי לאכילה, מ"מ קשה לסמוך על סברתו לבדה במה שמכנים לפיו. ומה גם שיש חולקים על עיקר הדין וסוברים דאף באופן שאין צורת

הופיע ויצא לאור הגדה של פסח - "ליל שימורים"

אשר נערכה מתוך כתב יד מיוחד ונדיר של הגאון הרב שלמה אלקבץ זצ"ל (מצאצאיו של רבנו שלמה אלקבץ בעל "לכה דודי").

את הספר הנפלא ניתן להשיג במחיר מיוחד של 25 ₪ בלבד, בטל' 03-6193340

הופיע ויצא לאור הגדה של פסח - "שערי הגדה"

ביאורים חידושים ורעיונות ופניני חז"ל בהגדה ובעניני חג הפסח, כולל סדר "ברכת האילנות", וקונטרס הלכות פסח, סדר הלימוד השלם לערב פסח ולליל הסדר.

מאת הגאון הרב חיים חפוטא שליט"א

את הספר הנפלא ניתן להשיג במחיר מיוחד (יחד עם שאר ספרי הרב המחבר),

בטל': 03-6197127. 054-7764364. המלאי מוגבל.

סימן קלה

הרב שמעון כלוש

מח"ס "נשמע קולם"

אלעד

בענין כשרות העוגיות לפסח (פפושדו וכדו')

יציבות ואיתנות כנגד כל מה שכבר נכתב. והרבה מתפסה זו בא מכח איזה שמועות ודיבורים שוליים, כך שלמעשה יש רושם שההיתר אינו מקויים דיו.

ומכיון שלאחר לימוד הנושא כראוי במקורות, לדידי זעירא חזי לי כל בתר אפכא, שהמתירים הם ענקי רוח גאוני ישראל ממש, ודבריהם משורטטים וחקוקים עלי ספר ומבוארים באר היטב, וערוכים בכל ושמורים בטוב טעם ודעת, ולעומתם דברי המשיגים אין בהם כ"כ חידושים אחר מה שנכתב, רק כמתגוששים לחדד את ה'חששות' שנדושו ונידחו לפי שיטת המתירים, והדבר מבואר בדבריהם שלא הוסיפו איזה חידושים או נימוקים מיוחדים שנשמטו מעיני המתירים, אלא הכל כבר הועלה ונידון בדברי המתירים.

לפיכך ראינו צורך להודיע הדבר על במה הראויה לזה, ולבשר צדק בקהל רב, למען דעת שלא להוציא חלילה לעז על המקילים בדבר, לפי שהכשר העוגיות הללו יסודתו בהררי קודש, והוא נשען ונתמך ע"י אילנות גדולים ועצומים, אבירי ארץ מלאכי אליהם. מקורו טהור ומיוסד על אדני פז, עם בסיס הלכתי איתן ונרחב, המבואר למעיין בכתובים דבר דבור על אופניו.

ורק הרוצה לחוש לחששות המחמירים ע"מ לשמור הפסח אליבא דכ"ע, בודאי שאין מניעה מזה, ותע"ב. אולם עדיין יתן אל לבו שלא להחמיר לאחרים לחינם, וכל שכן שלא להוציא לעז על האוכלים מהם. (ונראה שאף צמח צדק, רק אם הוא נקל ראוי למנוע, אבל לא יעשה מחלוקת או נער וכדומה דבר שנקי רוח אמרו שלא לחוש ולא שכרו נהפסדו.)

ועיקרי הדברים נידונו בהרחבה אצל החכמים הנודעים בגאונותם וחסידותם, הלא המה הראשון לציון מוה"ר אליהו בקשי דורון יצ"ו, בשו"ת בנין אב ח"ד (סי' כד-כז), ואתו עמו הראשון לציון מוה"ר שלמה משה עמאר יצ"ו בשו"ת שמע שלמה ח"ד (סי'

לאחרונה זה כמה שנים שאנו שומעים, בכתב ובעל פה, שמועות ודעות, הן בהלכה והן בענינים שוליים, אודות כשרות העוגיות לפסח, הנילושים במי פירות בלבד ללא מים כלל, ע"י חברות פפושדו והדומים לה, על פי פסקו של מרן רבנו הגדול זיע"א, המיועדים לדין בני עדות המזרח, דבתר הוראותיו של מרן ז"ל גרירן.

ועיקר משקל הטענות ההלכתיות נסובו סביב חומר התפחה שמוסיפים בעיסה של אלו העוגיות, הנקרא "אמוניום בי קרבונט", וכאן נפלה המחלוקת האם יש "חשש" חמץ בהתפחה זו, או שמא היא בסך הכל כמו ניפוח העיסה בפעולה חיצונית ע"י משאבה וכדומה ואפילו לכתחילה אין בה שום חשש חימוץ.

(אולם אין להתחשב צמחי 'שמעות' ו'עדויות' של כאלו שאינם 'מאוס בטעם', המקפפים מטעמים שונים בפיקוח המקומי שנמפיעל, כנגד ת"ח חסידים וראי ה' מרצים, ומהם צנש"ק הג"ר אברהם יוסף יצ"ו, המזהירים ומנאירים מדי שנה צדיעה ברורה שהכל מושג כראוי וללא שום פקפוק, ושכל המעוניין מחמץ לראות מקרוב ולהוכיח. והרי כל ענין הכשרות אינו יותר מעד אחד נאמן באיסורין, והלכך אין לך נאמנות גדולה מזו. ולכן לא נותר אלא להתעסק במחלוקות הלכתיות השייכות בנושא, ותו לא מדי.)

ומן המעט שיצא לי לדבר מזה במשא ומתן של הלכה עם כמה ידידים, אשר מתוכם אברכים יקרים ת"ח, וכן כמה פעמים שעלה הנושא בשיעורי תורה או כינוסים שונים, הבחנתי שחלק גדול מן הציבור חושב שהמחלוקת היא בדעות בעלמא שכל חכם חושב לעצמו, בגדר תורה שבע"פ, וכאילו הדבר אינו מבורר בכתובים דיו, וממילא יש רושם שההיתר מפוקפק חלילה, וכאילו נמצא על הלא ידוע ולא מבורר, עד אשר ימצא מי שיקימנו ויחזקנו או חלילה להפך מי שיוכיח טעותו. גם יש ת"ח שידועים שהדברים מבוררים כראוי בכתובים, אולם נתפס אצלם כאילו יש חבילות של טענות, שמהם

ואולם שלא לצאת ללא כלום, על כן אמרתי להעתיק מה שהעירותי בשנים עברו עלי גליון הקונטרס 'בירורי הלכה', שהוא קיצור מכתב ששלח הרה"ג ר' אהרן בוארון נר"ו מחבר שו"ת לב אהרון, לכמוה"ר ש"מ עמאר יצ"ו בשנת התשס"ב, להעיר בנידון זה:

בענף א אותיות ו-ט: אחר שהביא דברי התוס' (נפסקים כח:) בשם ריב"א, דנתחמץ ע"י דבר אחר שאסור, היינו ע"י שמרי יין, והביא כמה שיטות בביאור דבריו, העיר על שיטות א' וב', שמהתוס' גופיהו (דף לה:) מוכח דלא כביאורם. נ.ב. אולם אי מהא לא אריא, דהאי ריב"א האי ר"ת. ובכל אופן אף למטוניה דאין כן דעת רזה"פ, מ"מ שפיר דמי לצרף שיטה ב' לספק כשאר מחלוקת, שהרי אין עליה קושיא אמיתית.

שם אותיות יא-יב: אחר שהביא ביאור האור שמח בכוונת התוס', שדוקא עיסה שנילושה במים, ממדת להחמיץ ע"י שמרי יין, אבל אם נילושה במי פירות אין השמרי יין מחמצין אותה. ושעל ביאור זה סמכו מאד הגאונים המתירים. והקשה ע"ז שהרי בברייתא נקטינן לשנא דאין לי אלא נתחמץ מאליו, נתחמץ ע"י דבר אחר מנין וכו', וע"ז ביארו התוס' דדבר אחר היינו שמרי יין, ולדברי האו"ש הנ"ל עדיין לא השמרי יין עושים את החימוץ אלא המים, והשמרים רק ממחרים ומחזקים פעולה שהעיסה עושה, ע"כ. נ.ב. לק"מ, שכבר מבואר בדברי הכמאי ר"י שרשובסקי שהובאו בשו"ת בנין אב, דאף בקמח ומים בלבד, אין החימוץ מהמים, (אלא שע"י המים, הקמח מפרק מעצמו סוככים, והופכם לגזם ע"י השמרים העצמיים של הקמח, וממם מתנפת). ולעולם החימוץ מהקמח עצמו, ורק ע"י המים. ולפ"ז מובן דקרי ליה נתחמץ (הקמח) מאליו. והיינו שגם המים לא הם החמצוהו, רק גרמו לו להחמיץ עצמו. אולם שמרי יין שאנו, דכיון דאית בהו שמרים, יש בכח השמרים שבהם לחמץ בפועל את הקמח, (שהשמרים הופכים את הסוככים שנתפרקו מהעמילן של החיטה, מסוככים לגזם), אולם אף זה אין בכחם לעשות אלא לאחר שבא הקמח במגע עם מים, (שלא מתפרקים סוככים מהעמילן שנקמח, ואותם יהפכו השמרים לגזם). ובזה באו דברי האור שמח, עולים עם דברי התוספות, ועם לשון חז"ל, ואף עם דברי הכימאים, בקנה אחד בריאות וטובות.

יג-טז). ושם הובאו דברי הפרופסורים שהביאו את המידע על אופן פעולת החומר הנזכר, ביחס לאופן הפעולה של חימוץ טבעי של בצק, ועליהם כל דברי הרבנים אשר נשאו ונתנו בענין זה היאך הדין נותן לענין הלכה, הלו המה החכמים הנזכרים, ועל צבא תהילתם להבדיל בין החיים אביר הרועים מרן מלכא רבנו הגדול זיע"א.

ובסיכומי של דבר מבואר שם: שלדעת הגאון מוהר"א בקשי דורון, הראשון שהתעורר לחוש לזה בשנים האחרונות, הנה להלכה המצה כשרה ומותרת באכילה, אולם למדהדרין נכון הדבר להמנע מלאכלה, מפני שיש דעות שאוסרים. ע"כ. וחזר על דעתו זו כמה פעמים, הן בסוף תשובתו הראשונה (כמונח נשמע שלמה ס"ס יב וצנן ס"ס כ"ד), והן בתשובתו המאוחרת יותר (צנן ס"ס כ"ה). לדעת הגאון חסידא קדישא מוהרש"מ עמאר, עוגיות אלו מותרים באכילה לכתחילה ובשופי, עם החומר הזה או בלי החומר הזה בשווה ממש, ואין לחוש לענין זה כלל. (ס"ס ס"י יג, טו). וכך היא דעתו השלימה של ראש ממשלת התורה ואביר הרועים, שליח ה' לדורותינו ולזרענו, הוא רבנו הגדול בעל היביע אומר יצ"ו. (ס"ס ס"י טז, וצו"ת יביע אומר ח"ט א"ח ס"י מז אות ד' והלאה). וע"ע בשו"ת שמע שלמה (ס"ס ס"ס טז), שמשם תשובה לכמה שמועות בעניינים שוליים¹ שאינם לגופה של הלכה.

¹ ובדרך אגב למודעי אני צריך, כמה חורבי נפקי מכל מיני שמועות, השערות, ופעמים אף מוגדרים כ'עדויות', בכל מה שקשור לתחום בירור ההלכה, אשר גדולים וטובים ובראשם מרן מלכא זיע"א גילו דעתם באופן ברור. והניחא כאשר נושאים ונותנים בדבריהם לגוף ההלכה, אבל דא עקא שקמים להם איזה לומדים ת"ת, ומתחילים לספק באמיתות ונאמנות מקור הדברים, ומנתצים מוסכמות, ובודאי שלא יפה עושים לדבר כן ברבים, וכ"ש לחקוק דברים כאלו עלי ספר, ועל דבר זה ידו כל דוים, ואיה איפה ישאר מקום לאמונת חכמים, שחלילה תיעשה קרעים קרעים. ואף אם אותה השערה או קצה דקצה של עדות יש בהם ממש, מ"מ יחשוב החכם מה ההשלכות מסגנון דברים שכאלו, ולאן יכול להוביל, שכל אחד ישלח ידו לפי ביטחונו בהשערות, וכפי אמונתו בעדויות למיניהם, וכל ההתעסקות תיגרר לחיזור אחר הכחשות והצטדקויות ואימות מקורות, והיאך יראה אופן בירור ההלכה עוד זמן לא ארוך. ודי בזה הערה למבין. הכותב.

בדברי התוס', דוקא מחמת כן הקשה על החוק יעקב, ומאי קשיא ליה להבן השואל כאן.

שם אות כ: במסקנת דין שמרי יין בין דבריו כתב, כי לא נעלם מעינו הבדולח (של הגרש"מ עמ"ה) שהגאו' וכו', ודרכי הוראה המובא בשד"ח בתוארים מופלגים, וכו'. נ.ב. אולם כנגד זה הפליג בתארי החולק, ואף בלשון הדחיה בשתי ידיים. ע"ש בשד"ח. מובא בשמע שלמה עמ' נט.

שם סוף אות כ: נ.ב. לגבי דעות האחרונים שהביא כאן, מהם נידחו ע"י מביאיהם, וכו"ל. ומהם נתפרשו ע"י הרב שמע שלמה או כמסייעים לחו"י, או לפחות שאין מדבריהם ראייה לשום צד. ולגבי דעות הראשונים שכתב, הנה קי"ל בכנה"ג כללים (אות סא), שאין מייחסים לפוסקים, סברות פוסקים אחרים (שאינם סברות הרבנים וגדולים), במקום שלא גילו דעתם. ואם היא סברת הרבנים וגדולים (נראה דר"ל הממחזים המפורסמים או ראשי הגולה, ודו"ק), מייחסים אף לאלו שלא גילו דעתם, דמסתמא כוונתיהו נקטי. ע"ש. ופשוט לפע"ד, שזוהי סברת החו"י וסיע' שכתבו כן על אף שהביאו דברי רבנו אפרים, והבן.

שם באות כא: כתב דלפי הסוברים שמי פירות עם מים ממהרים להחמיץ, הוא הדין במי פירות ושמרי יין. וביאר דסברא היא, כשם שמי פירות עם מים ממהרים להחמיץ, ה"ה ואולי גם כ"ש מי פירות עם שמרי יין שטבעם למהר החימוץ. ע"כ. נ.ב. זה אינו, שרק מים מכשירים הקמח לבא לחימוץ, (מה שמפרקים סוכרים מהעמילן, ואת הסוכרים יהפכו השמרים לגזים).

שם: הוסיף טעם דלכאורה אף החולקים במים עם מי פירות, יודו בשמרי יין עם מי פירות שממהר החימוץ. דמכיון שסברתם היא שגם בתערובת מים ומ"פ המים הם המחמצים ולא המ"פ, לכן סוברים שאין ממהר החימוץ, אבל בשמרי יין אשר טבעם למהר החימוץ, כיון שיש בידם לחמץ גם במי פירות, הרי שגם ימהרו החימוץ. ע"כ. נ.ב. אולם שכנגדו עומד ומבאר, דמאחר שנקטינן דאין בכח שמרי היין להכשיר הקמח לחימוץ, ממילא אין בידם להחמיץ הקמח כלל ועיקר, עד שיבוא במגע מים. וכמשמעות לשון הרמב"ם רפ"ה מהל' חו"מ, דבמים תליא מילתא. וכדברי הגאון החסיד הרב שמע שלמה, דכל שאין מים אין חמץ, ופשוט. וכאן עמד קנה במקומו.

שם: הביא שרוב האחרונים, ומהם הפני יהושע, חת"ס, שו"מ, קרני ראם, אב"נ, דעת תורה, וג' חכמים שהובאו בשדי חמד, שתופסים בדעת התוס' דלא כהאור שמח. ע"כ. אולם בשמע שלמה עמ' עב, עד, עה, מבואר שכל אלו אינם חולקים על האור שמח, ואף חלקם מסכימים לדבריו להדיא. ודברי החכמים שהובאו בשד"ח כבר נדחו בשתי ידיים כמבואר בשד"ח ובאור שמח, דלא כתבו אלא מה שראו קושיא על החוק יעקב מהתוס', אולם השתא הכא שהביאו דבריהם גדולי האחרונים ויישבו קושיתם, וקיימו וחזקו פסקו של החו"י, ודאי אנהו חשיבי בתראי, ובפרט שהעלו בכחא דהיתרא דעדיף בכה"ג, ודו"ק.

שם אותיות יד-טז: טען דמאחר שלדעת התוס' שמרי יין מזוזים החימוץ שע"י המים לחייב כרת, ואילו מי פירות עם מים לא עושים אלא חמץ נוקשה שהוא בכרת ולא בלאו, ממילא מוכח דס"ל ששמרי יין אינם מי פירות, וממילא אין ראייה להקל במי פירות אף ללא מים כל שעירב בהם שמרי יין. ע"כ. נ.ב. זה אינו. דנהי דע"י מים משתנה הקמח להיות ראוי לחימוץ, וע"י שמרי הקמח עצמו ושמרי היין נחמץ בפועל. מ"מ קודם שבא הקמח במגע מים, לא נעשה ראוי לחימוץ, ואין לשמרי היין מה לחמץ, ולענין זה שאין השמרי יין ראויים להכשיר הקמח לחימוץ, לענין זה הו"ל שמרי היין מי פירות ממש. שהרי עיקר החילוק בין מים רגילים למי פירות אינו מה שמחמצים את הקמח, אלא בזה שמכשירים את הקמח (ע"י שמפרקים העמילן שבו לסוכרים) להיות נחמץ ע"י שמרי עצמו וכן ע"י שמרים של דבר אחר כגון היין. (שהשמרים הופכים הסוכרים לגזים, שהם הם ההחמלה. שהיו עמילן, ונתפרקו לסוכרים, ונהפכו לגזים). והבן.

שם בד"ה והלום: מצא הוכחה לאמיתות הדברים, שהרי הבית מאיר עצמו בחידושיו לפסחים שם מפרש שהתוס' מיירו במים, וכאן הבן שואל, א"כ מה הקשה בחידושיו לש"ע על החו"י מהתוס' והרי החו"י התיר דוקא בלא מים והתוס' מיירו במים. ע"כ. נ.ב. ספר ב"מ על הש"ס אין ת"י. אולם תימה שבשמע שלמה עמ' עה הביא לשונו, ושם מבואר שתכף דחה הב"מ פירוש זה בתוס' דאיירו במים, מכח סוגיא במנחות, ושם בשמע שלמה ביאר שהקושיא ממנחות אתיא שפיר, וממילא כן הוא הפירוש בדברי התוס' דאיירו במים ע"ש. ולפ"ז אדרבא אחר שדחה הב"מ ביאור זה

סימן קלו

הרב מרדכי גלבר

מח"ס "מלבושי מרדכי", בני ברק

מין שבעה או פרי חדש מה קודם? | תגובה

שאף אם הפרי המאוחר עומד יותר קרוב אליו, אין בו משום אין מעבירים].

ומה שהביא מספר השיר והשבח שכדי לצאת מסבך המחלוקת נכון שיסיר מהשלחן את המין שבעה, ויברך על הפרי החדש, לי הקטן היה נראה שאם חושש למחלוקת, עדיף שיסיר את הפרי החדש, ויברך על המין שבעה או החביב שהיא מעלה שמצינו בחז"ל ובפוסקים, ועיין. [ולכאורה נראה שאף אם לא יסירו מהשלחן אלא יכסו סגי, וראיה ממה שכתבו המרדכי בשם ר' אברהם (מונח בדרכי משה סי' רע"א אות ו') והגהות מיימוני (הלכ' שבת פכ"ט אות ק') בטעם שמכסים את הפת בשעת קידוש, שאם לא היה מכוסה היה צריך לקדש ולברך עליו, שהוא קודם לייך, (זה לכאורה שונה קצת ממה שכתבו שאר ראשונים דהטעם שלא יראה בושמו, דהיינו שבודאי צריך לקדש על היין, אלא שהוא בושם לפת, ומשום כבודו מכסהו), והרי שבזה שמכסהו שוב אין עליו דיני קדימה, ועיין].

והוסיף בזה למעלתו עוד ממה שכתוב אצלי, שיש מקום לעיין אף בב' פירות ששונים בחביבותם, ואחד מהם הוא פרי חדש, שאולי יקדים את הפרי האחר, שהרי נחלקו הפוסקים אם יש להקדים את ברכת הפרי או את ברכת שהחיינו, וכמו שביאר באריכות בשו"ת יחווה דעת (ח"ג סי' טו), וא"כ כדי לצאת מדי מחלוקת אולי עדיף להקדים את הפרי האחר¹, וכמו שמצינו הרבה פעמים שכדי לצאת מספיקות ומחלוקות מקדים את המאוחר, והבן. (ועפ"י סגרא זו היה מקום לומר כן אף כשהפרי החדש הוא חביב יותר). בתודה ובברכה, מרדכי גלבר.

לכבוד הרה"ג המו"ר יעקב י. אברג'ל שליט"א קיבלתי את הירחון הנפלא יתד המאיר (שנ"ט תשע"ד) ואת המכתב הנפלא של מעלתו (מדפס בגליון אדר ז' תשע"ד, סי' קמז). בענין קדימה בברכות, ובתוך דבריו הביא מהספר מלבושי מרדכי שזיכני השי"ת לזה, ויש להדגיש שפסקים אלו שהביא משם (א. שמין שבעה קודם לפרי שמזכרים עליו שהחיינו. ב. שמין שבעה קודם לאחר שקיים בו מצות ד' מים), הבאתי שם בשם זקני בעל השבט הלוי שליט"א.

והנה מה שציין למש"כ האדר"ת שהקדים לברך על אבטיח לפני ברכת האגס, משום שהאבטיח היה פרי חדש שמברכים עליו שהחיינו, הבאתי גם אני את זאת בס"ד בסי' ז' הערה י', אך נראה שאין להוכיח מזה לנידון שעסוק בו מע"כ (וכנראה מע"כ הציאו רק לזכר צעלמא), דשם היה המעשה באין בברכותיהם שוות, שבזה הדין להקדים את החביב לפני מין שבעה, ולכמה ראשונים אין בזה כלל דיני קדימה, וע"כ גם חביבות כהאי גוונא שמברך עליו שהחיינו אפשר להקדימו לפרי העץ, אבל לא שמענו מזה שיקדים פרי חדש לפני מין שבעה גם בברכותיהם שוות.

ועוד דשם כתב האדר"ת עוד סיבה על מה שהקדים את האבטיח, משום שהוא נודמן לפניו לפני האגס, ואין מעבירין על המצות, (ועי' שם מה שהערתי צ"ה), ואולי רק בצירוף ב' הדברים הקדימו. [ובהוספות והשמטות שהנני מקוה לצרף למהדורא הבאה בעהשי"ת ציינתי למש"כ החק יעקב (סי' תע"ג סקט"ז) והש"ע הרב (שם סעי' כ"ו) שע"כ עפ"י האר"י ז"ל המרור קודם למצות בסדר הקערה, (ולא משאו למש"כ הרמ"א שסדר את המנות לפני המרור כדי שלא יהיה צריך לעבור על המנות), דמה שאינו חביב על האדם, ואין בו דין קדימה בברכת הנהנין, אין בו משום אין מעבירין על המצות, (ואף ממש"כ הרמ"א אין ראיה שחלק על סגרא זו, דשם שמקיים בו מצוה שאני, והבן). ודבר הלמד מעינינו לכל דיני קדימה,

¹ א.ה. הנה לפי מה שביאר הרב יעקב ישראל אברג'ל במאמרו שם (אות א), טעם של הרב לב אברהם ודעימיהו, שאין להפסיק ולהשהות ברכת שהחיינו מדי הרבה משעת ראיה, בעת שחפץ לאוכלו, א"כ אין העצה מספיקה לשיטתם, וכעין מה שהורה מרן בחזו"ע ברכות (עמ' ערה), ע"ש. המערכות.

סימן קלז

הרב מאיר ירחי

מחבר הספרים "אוצרות ההלכה"

בני ברק

בירורי הלכה בדעת מרן מלכא זצוק"ל בעל שו"ת יבי"א

המאמר נכתב לע"נ גאון עוזינו ותפארתינו מרן רשכבה"ג שר התורה רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל נשיא מועצת חכמי התורה. הוא הגבר הורם על, אשר העמיד הדת על תילה. הוא המנהיג אשר השיב רבבות תחת כנפי השכינה במתק לשונו ובאישיותו, הוא אשר החזיר לימוד ההלכה לתודעה.

מורינו הרב זצוק"ל היה דוגל מאד במלאכת הכתיבה, [מרגלא הוה בפומיה הא דכתבו האחרונים וקנה לך חבר' קנה היינו הקולמוס יהא לך לחבר] ובפרט בכתיבת ההלכה למגמר חיפוש מחיפוש בספרי הראשונים והאחרונים לעיין בספרי השו"ת, ולדמות מילתא למילתא מדברים שיש להם יסוד. ולשנן כללי הפסיקה, בכדי שהלומד יצא בסוף לימודו עם הלכה פסוקה.

מורינו הרב זצוק"ל היה דוגמא אישית לכל בן עליה אשר רצה לעלות במעלות התורה והיראה, ספריו וכתביו ושיעוריו הרבים הראו לכל את אהבתו והתמסרותו ושקידתו לתורה הקדושה.

דאגתו לכלל ואהבתו לכל יהודי ויהודי היתה בראש מעייניו, העידוד והתמיכה, אזכרה ימים מקדם כשהוצאתי את ספריי אוצרות ההלכה על חו"מ ויו"ד נכנסתי אל הקודש פנימה, וכשהגשתי הספרים לפני מרן מלכא זצוק"ל היה ניכר על פניו שמחה ללא גבול, מורינו הרב עיין בזה ולאחר מכן סמר על לחיי ודיבר עמי דברים המחזקים ומעודדים וזרזני על העתיד, והרגשתי ברגעים אלו כבן יחיד שעומד ליד אב אוהב המעריך עליו חיבה ואהבה לאין סוף.

כד הוינא טליא בחור ישיבה כשהגעתי לפרק האיש מקדש היינו לתקופת השידוכים נכנסתי אל הקודש פנימה למרן זצוק"ל ובקשתי ממנו שיעתיר עלי בתפילה שאמצא מהר את נוות ביתי בכדי שלא אצטרך להבטל הרבה מהתורה בשביל זה. ומורינו הרב הניח את ידיו על ראשי וברכני ארוכה, למחרת, עלתה ההצעה ולאחר ימים ספורים בשעה טובה ומוצלחת נסגרה. לאחר כמשלש חודשים התקיימה החתונה, ובאחד מימי ז' ברכות לקחתי את רעייתי שתחי' לביתו של הרב בכדי להודות ולהתברך ממנו, לאחר התפילה, הודתי למורינו הרב על הברכה שהתקיימה יום למחרת, והרב הודה לה' על כך ובקשני להכניס את רעייתי ואמר לי כזה ראה וקדש ועמפנו בברכות רבות המשולבים בפסוקים מהתנ"ך. וההרגשה היתה כבן אצל אביו. ומעשים אלו הם אחד מיני אלף דוגמאות אשר הראו את אהבתו והתעניינות הרב לכל יהודי.

ראויה היתה מסכת חייו המופלאה של רבינו זצוק"ל וכל מעשה תוקפו וגבורתו להחקק על ספר לזכרון עולם למען תהיה דמותו הקדושה נר לכל הבאים לשעריה של תורה. שכן כל כולו היה שלהבת של תורה אשר יקדה בקרבו כיקוד אש, וכל ימיו הפך בה והפך בה ומינה לא זע. ונתרומם על כל המעשים. ובאהבתו אותה ראה בקיומה ובהרמת קרנה חזות הכל. עד שכל שנותיו היו שרשרת רצופה של הרבצת תורה באופן מופלא ומיוחד בימינו.

לדאבוננו ביום ג' במר חשון התשע"ד נצחו האראלים את המצוקים הרב עלה בסערה השמימה, או לנו על שברנו, מי יורה לנו דעה מי יבין לנו שמועה. מי ישמש לנו כדוגמא, מי ילחם מלחמתה של התורה. איכה חשכה אור ההלכה. והתורה במר זועקת איכה עורכי תשובות לשואלים על סתריי. ואנו ממררים בבכי אנשי אמונה אבדו באים בכח מעשיהם וכו', סעו המה למנוחות עזבו אותנו לאנחות, יתומים היינו ואין אב, על אלה אני בוכיה עיני יורדה מים כי רחק ממני מנחם, מי יתן חליפתו מי יתן תמורתו. על מרן יאה לכונן קינת רבי ישמעאל כהן גדול על רבן גמליאל (מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק נח) 'פה קדוש פה נאמן פה שמוציא סנדלפונין מובות ואבנים מובות ומרגליות מי הממיןך בעפר'. אוי כי גדל הכאב. מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה יומם ולילה על לקיחתו של מרן זצוק"ל לשמי מרומים.

אך אנו מקבלים עלינו דין שמים באהבה, אשר נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם. חסד עשה עמנו ה' אשר נתן בלב מוריני הרב זצוק"ל להשאיר בידינו ספרי הלכה רבים אשר מובאים בהם אלפי הכרעות פסיקה בנידונים קשים וסבוכים אשר היו נתונים על כף המאזניים בדורות קודמים ובפרט בדוריני זה שרבו הספרים והסברות אשר נתחדשו בכל הדורות מאז קבלת התורה.

וזה עתה אציגה בזה חלק מן הערות והארות אשר חודשו לי תוך כדי לימוד בספרי מוריני הרב זצוק"ל. וידועים דברי ר' זרחיה הלוי בהקדמתו לבעל המאור בשם חכם אחד, וז"ל: אני לא באתי לגרוע מעלת האיש ההוא ולהשפילו. אך להפליאו ולהגדילו. כי כולנו משדי חכמתו הניקנו. ומעושר תבונתו הפניקנו. ומפרי פי שכלו אנחנו לוקמים. ובים דעתו אנחנו שמים, והוא אשר פקח עינינו. ולמדנו והועלנו וגדלנו והשכילנו בחכמה הזאת. וכאשר למדנו מפיו אנחנו משיבים מדבריו על דבריו. עכ"ל. הוב"ד נמי בשו"ת תשובה מאהבה בהקדמה השניה. ע"ש.

וזאת למודעי ומסירת מודעה שכל מה שכתבתי אינו אלא כרשימו בעלמא, ולא באתי בדברים אלה אלא להראות כוחו וגבורתו של מוריני הרב אשר כל רז לא אניס ליה, ודברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, ופעמים רבות מצינו שהרב מיעט במקום אחד והאריך להסביר דבריו במקום אחר, וכל הערות שכתבתי אינם אלא לפי מיעוט שכלי הדל. ועל פי רוב הדברים מתיישבים מאליהם.

ברכת האילנות, אלא ודאי שמותר לברך ברכה זו על של ערלה, שהברכה על הבריאה בכללה. ע"כ. וכתב הרב (ס) בזה"ל: אולם יש לדחות לפי דברי התוס' (ר"ה ג.) שאיסור ברכה לבטלה מדרבנן, וקרא דלא תשא אסמכתא בעלמא. וע"ע בחידושי הרמב"ן הריטב"א והר"ן (קידושין לא.). לפ"ז י"ל שלא חששו לתקלה אלא באיסור דאורייתא שלא יכשלו בערלה ורבעי, אבל לאיסור דרבנן כברכה שאינה צריכה לא הטריחוהו לציין. ומ"מ לדינא יפה כתב. וסיים בדברי הפוסקים דשרי לברך ברכת האילנות על אילנות של ערלה. [מתבאר מדבריו דהלכתא כהדובב מישרים ולא מטעמיה].

ולכא' תקשי אמאי כתב מוריני הרב זצוק"ל לדחות הוכחתו של הדובב מישרים, מהראשונים שלא נפסקו לדינא.

א. בענין ברכת האילנות על עצי ערלה.

מוריני הרב זצוק"ל בספריו חזו"ע (תענית. זרכות עמ' ז) ובשו"ת יבי"א ח"א (אר"ס ס' לט א"ז. ס"ה אר"ס ס' מג א"ד. ס"י ס' לו) ובשו"ת יחוה דעת ח"ג (עמ' קלא) כתב לענין הלכה דברכה שאי"צ איסורה מהתורה.

ולכא' היה מקום להעיר דבספרו חזו"ע (פסח עמ' יט) בענין ברכת האילנות על עצי ערלה הביא מוריני הרב זצוק"ל את הוכחת שו"ת דובב מישרים ח"ג (ס' ה) מהגמ' (צ"ק סט.) 'כרם רבעי היו מציינים אותו בקזוזות אדמה, ושל ערלה בחרסית, אמר רשב"ג במה דברים אמורים בשביעית (שהכל הפקר לך כרץ לנינו למנוע מכשול) אבל בשאר שני שבוע הלעיטוהו לרשע וימות'. ואם איתא למה לא יצינוהו למנוע איסור ברכה לבטלה כשיברכו עליו

דברים שבלב.¹ ועיין בשו"ת רע"א (ס"ס ל'). ע"כ. הוב"ד נמי בירחון יתד המאיר (מסן משע"ג) ע"ש. ולכאור' יש להעיר מהא דחזינן למרן מלכא בשו"ת יבי"א ח"ד (ס"י ס' אות כ) דל"א אין מברכין על מחשבה שבלב, בכה"ג שיוצאים ידי חובת שמיעה. דהרב שם הביא דברי הלבוש (ס"י מו) שכתב הטעם שאין המהרהר בד"ת צריך לברך, משום שאין עושה מעשה, ואין מברכין על מחשבה שבלב, וציין גם לס' זכור לאברהם (מ"א מערכת נרכות) שכתב שלפ"ד נראה שגם השומע ד"ת אי"צ לברך, וכתב שם הרב בזה"ל: ולפע"ד בכה"ג שפיר חשיב מעשה ע"י דיבורו של המשמיע והטיית אוזנו של השומע. וכמבואר במג"א (ס"י מקפ"ה סק"ג) ובאחרונים שם שהשומע תקיעת שופר מחבירו והוא יודע לברך, צריך השומע לברך, וחבירו תוקע לו ומוציאו. ועיין בכף החיים (שס ס"ק כה). ולא אמרי' דהו"ל ברכה על המחשבה, כיון שהתוקע עושה מעשה והוא מטה אזנו לשמוע, וה"נ השומע ד"ת. והלבוש עצמו (נסי' מל"ג ס"א) פסק כד' הרמ"א שם שאחד מברך על מק"מ והשני

בתחילה חשבתי ליישב דברי מוריני הרב ע"פ מש"כ בשו"ת יבי"א ח"ח (מיר"ד ס"י לז) שדין זה שברכה שאי"צ מדאורייתא אינו ברור, והביא שם מוריני הרב שאף דעת הרמב"ם שנויה בפלוגתא, וצירפם לסניף לדינא כפי שנראה למעיין שם. וכיוצ"ב כתב בשו"ת יבי"א ח"ט (מ"ח ס"י כג סוף אות ד) בזה"ל: ועוד, והרי איסור ברכה שאי"צ לרוב הפוסקים אינו אלא מדרבנן וכו'. ע"כ.

אולם לאחר העיון בספרי מרן זצוק"ל ראיתי שמרן הניף ידו שנית שנה לאחר מכן בשו"ת יבי"א ח"י (מ"ח ס"י נה אות ח עמ' קנו) [שחובר בשנת התשס"ד שנה לאחר צאת הספר חזו"ע על פסח] והביא שם את התשובה בשלמותה וכלשונה, וכשהביא הרב את הוכחת הדובב מישרים הנ"ל וכן את דחיה, סיים, ומ"מ לדינא יפה כתב, (והוסיף נילוי): כי הראיה שהביא יש לקיימה אליבא דהרמב"ם ומרן דס"ל דאיסור ברכה שאינה צריכה היא מדאורייתא, וכמש"כ מרן החיד"א בברכ"י (ס"י מו) ובספרו יעיר אוזן וכו', וא"כ למה לא אמרו לציינו למנוע איסור תורה של ברכה לבטלה, אלא ודאי שמותר לברך ברכת האילנות על אילן של ערלה. ועיין כף החיים וכו'. עכ"ל. נמצא דמרן ביאר דבריו באמרו 'לדינא יפה כתב' שהיא לא רק על עצם הדין של הדובב מישרים אלא אף על ההוכחה. ודו"ק. חזינן דדברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר. כדאיתא בירושלמי (ר"ה פ"ג ה"ה). [ויתכן שבחזו"ע הושמט למדפיס הוספה זו].

ב. הטעם שאין הישראל מברך על שמיעת ברכת הכהנים

בספר גם אני אודך על ענייני ברכת כהנים לידידנו הר' גמליאל רבינוביץ שליט"א (ריש ס"י כה) כתב לברר לשיטת ס' החרדים דס"ל שיש מצוה נמי על הישראל להתברך מהכהן, א"כ אמאי לא תקנו חז"ל ברכה לישראל על זה. וע"ש שהביא את תשובת מרן מלכא זצוק"ל [בכת"י] שהשיב לו בזה"ל: עיין בב"י (ס"י מל"ג), שאין לברך על ביטול חמץ, שעיקר הביטול הוא בלב, ואין מברכין על

¹ וכ"כ הישועות יעקב (ס"י מו סק"ד) שאע"פ שבהרהור הלב מקיים מצות תלמוד תורה, מ"מ לא תקנו ברכה על זה, וכמו שמצינו בביטול חמץ. ע"ש. ואף שלענין ביטול חמץ מצאנו חולקים, ודעת רבינו מנוח (ס"פ ז') מהלכות חמץ (ומנה) בשם השאלות והראב"ד, שמברכים על ביטול חמץ. ע"ש. וכ"כ הכל בו (שס) בשם הראב"ד. אולם י"ל שסוברים שביטול חמץ הוא בפה, ולא רק במחשבה, כמו שכתב הר"ן (פרק כל שעה). וכ"כ לבאר בס' חוקת הפסח (ס"י מלו), ובשו"ת שאלת יעקב (ס"י ז). ע"ש. והא דמצינו שמברכים על הפרשת חלה אע"פ שהיא ניתנת במחשבה, כבר ביאר הגרע"א בתשו' (ס"ס ל) שבתרומה יש אף מעשה בשעת ההפרשה, ואפי' אם אינו עושה מעשה בשעת ההפרשה סופו שיבא לידי מעשה ויפריש ליתנו לכהן. ע"ש. וע"ע בשו"ת האלף לך שלמה (מ"ח ס"י לה נהע"ה) שכתב, שלענין ביטול חמץ, כיון שעיקר המצוה בלב, לכן אפי' אם מבטל בפה אינו מברך, משא"כ לענין מהרהר בד"ת יש לומר להיפך, שמכיון שעיקר המצוה בדיבור, אף כשהמהרהר צריך לברך, שאל"כ וכי יעלה על הדעת שאם מבטל חמץ בפיו מברך כמו בד"ת. וע"ע בשו"ת דבר אברהם (מ"א ס"י טו אות כו).

קורא. והמברך יוצא בשמיעתו (ומשמע שאפי' הקורא ילא י"ח לפני קן). ע"כ.

ולכאור' תקשי דאמאי לא נימא הכי אף בברכת כהנים, דיחשב מעשה ע"י דיבורו של המשמיע והטיית אוזנו של השומע.

בתחילה חשבתי לומר דברכת כהנים שאני, שאי"צ שהמתברך ישמע את הברכה מהכהן, אלא כל שהוא נוכח שם בשעת הברכה, שפיר מקיים בהא מצוה להתברך מהכהן. אולם ראיתי למורנו הרב ביבי"א (חלק ז - ס מאור' סי' יצ) שכתב שלמ"ד שהמצוה אף ממנו, כשהוא מסיר אוזנו מלשמוע ברכתם וממשיך בתפלתו. עכת"ד. מבואר בזה דלא מהני לצאת י"ח בזה שהוא נוכח שם אלא בעינן נמי להטות אוזן ולהקשיב ולכוין לברכתם.

ואפשר לבאר כוונתו, דס"ל דמעיקרא דדינא אין חיוב על הישראל להקשיב לברכה, וכל הענין של ההקשבה תוקנה משום מראית העין היינו שלא יראה שכאילו אינו חפץ בברכה.

עוד נראה ליישב קצת הא דהקשנו מדברי הלבוש, דסו"ס מרן ביבי"א (ח"ד) חייש לחולקים מדינא דסב"ל, והעלה דהשומע ד"ת, לאחר שיברך ברכות התורה יאמר מיד לאחר מכן ברכת כהנים, וא"כ ה"ה הכא י"ל דכוונת הרב שאין מברכין מדינא דסב"ל דחזינן ללבוש וסיעתיה דלא ס"ל הכי, בצירוף תשו' רע"א דס"ל דאין מברכין על ביטול חמץ מפני שאין מברכין על דבר שחל במחשבה.

[מוריננו הרב הביא את דברי שו"ת ראשי בשמים (מאור' סוף סימן ה) שכתב לסייע לסברת החרדים מהתוס' (מגינה טז). בשם הירושלמי (מגילה פ"ד ה"ח). שאסור להסתכל בכהנים בעת נשיאת כפיהם, משום היסח הדעת. וכ"כ הרמב"ם (פ"ד מהלכות מפלה ה"ו). ואם אין מצוה לישראל להתברך מהכהנים, מה בכך אם יסיחו דעתם מברכת כהנים, ועוד שגזרו חז"ל על כהן שיש בו מום שלא יקיים מצות נשיאת כפים, משום החשש שיסתכלו בו ויסיחו דעתם, כדאיתא במגילה (כד ז), ואם אין מצוה על ישראל להתברך למה גזרו

לבטל הכהן ממצות נשיאות כפים בשביל כך וכו'. ע"כ. ע"ש.

ואפשר לפקפק על הוכחות ההרי בשמים, דאף אי נימא דמצות ברכת כהנים הינה רק על הכהן בלבד, אפ"ה צריך הישראל להאזין ולהקשיב לברכת הכהנים ולא להסיח דעתו הימנה, שלא יראה כמזלזל בברכה, כדאמרו בגמ' (סוטה מ). שאין לומר פסוקים בעת שהכהנים מברכים את העם, דכלום יש לך עבד שמברכים אותו ואינו מאזין. וכ"פ הש"ע (סי' קכח - כו). ושם נראה דמשום היסח הדעת נגעו בה, וא"כ הוא הדין שאסור לכהן לגרום לישראל המתברך להסיח דעת. ודו"ק.]

מיהו אכתי תקשי על הא דדימה הרב ביבי"א הנ"ל (ח"ד) את דין שומע ד"ת מחבירו לשומע תקיעת שופר מחבירו, דשניהם נחשבים מעשה ע"י נטיית האוזן, דמוריננו הרב בשו"ת יחו"ד ח"ו (סו"ס לו) הביא את דברי האגרות משה שכתב לחלק בין תקיעת שופר לשאר מילי, בזה"ל: וכתב בשו"ת אגרות משה (חלק אורח חיים סימן קעג), שהנהגים לתקוע בלחש, ויש שנמצאים עדיין באמצע הברכה, ומפסיקים כדי לשמוע התקיעות, אין לחוש בזה משום הפסק, שאפילו לדברי האומרים שאם שותק ומכוין לעניית קדיש וקדושה באמצע התפלה הוי הפסק, [עיין תוספות (נרכות כ"א: וסוכה ל"א)], זהו דוקא בקדיש וקדושה שצריכים לבוא מטעם שומע כעונה, אבל כאן הרי המצוה שבשופר היא בשמיעה בלבד. וכל שכן דקיימא לן בסימן קד גם לגבי קדיש וקדושה דלא הוי הפסק. ע"ש. ואף להמאריך הרבה בתפלתו, וכשמגיע השליח צבור לתקוע לזכרונות או לשופרות, עדיין הוא נמצא באמצע המלכיות, אין בכך כלום. ע"כ.

מבואר בזה דיש לחלק בין דינא דשומע כעונה, לדינא דתקיעת שופר, דתקיעת שופר עיקר מצוותה בשמיעה, ולא במעשה התקיעה, ולכן מהיכי תיתי לומר דבכה"ג הטיית האוזן מצטרפת למעשה. וצ"ע.

הגר"י יוסף שליט"א ששמע ממורינו הרב זצ"ל שהוכיח מהרמב"ם שבמצות השופר המצוה היא אף בתקיעה, שהרמב"ם כתב דבמצות שומע אע"פ שהתכוין שומע והתוקע הוא בר חיובא שמכוין להוציא הרבים י"ח, מ"מ אמרינן כל שלא נתכוין התוקע להוציאו, לא מהני, אע"פ שתקע למצוה ע"ד להוציא, דבעינן שהתכוין נמי המשמיע, להוציא את השומע. עכ"ל. ד. וע"ע בשו"ת שמע שלמה ח"ד (סי' יח) שהאריך ופלפל בשיטות הפוסקים בזה, ובפרט בדעת ההרצ"ב. קחנו משם. ואכמ"ל.

ג. בענין אין מעבירין על המצוות.

בשו"ת יבי"א ח"י (מארכ סי' כג) כתב הרב בזה"ל: ולכאורה יש לדחות לפי מ"ש הגאון מהר"ש קלוגר בשו"ת קנאת סופרים (סי' מח, דף יז ע"ב), דלא שייך הדין דאין מעבירין על המצוות, אלא כשעושה מעשה, שהולך ממקום המצוה שפגע בה, ועוזב אותה, שנראה כאילו המצוה בזויה בעיניו, משא"כ בדיבור בלבד בלי מעשה, ובאותו רגע שמניח מצוה זו, עושה מצוה אחרת בלי שיהוי, שלא נראה כמבזה המצוה, אלא שמקדים האחרת כדינה, לא שייך בזה דין אין מעבירין על המצוות, וע"פ זה יישב מ"ש בשו"ת שאגת אריה (סי' כ) בנ"ד, שיפסיק מלומר יעלה ויבא כדי להקדים רצה והחליצנו כדת, שאין בזה משום אין מעבירין על המצוות. ע"ש. ולפ"ז גם בנידון הרמ"א (סי' מרפ"ד – ו) אף שמפסיק מפרשה של חנוכה ומקדים פרשה של ר"ח, לא שייך בזה דין שאין מעבירין על המצוות.

ולכאור' תקשי והרי בנידון הרמ"א איכא מעשה דגלילה אי נמי לפתוח ספר השני. וה' יאיר עיני.

ד. ביאור מרן זצוק"ל בהבנת הריטב"א

הריטב"א (מולין קו.) כתב, דהנוטל ידיו לאכילה ובירך ענט"י, ואח"כ נמלך ולא אכל, אין בכך כלום, ואין מחייבין אותו לאכול כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, דהא מכיון שנטל ידיו גמרה לה ברכת הנטילה שעליה הוא מברך, וההיא שעתה

זאת ועוד דמורינו הרב זצוק"ל בס' חזו"ע (פורים עמ' עג) כתב להוכיח מהרמב"ם (פ"ג הלכו' מגילה ה"ה) שכתב, הקורא את המגילה בלא כוונה לא יצא, היה כותבה או דורשה או מגיהה, אם כיון את ליבו יצא. ואם לא כיון את לבו לא יצא. עכ"ל. הרי שאפי' קורא המגילה מתוך ספר לא יצא, אלמא דלא חשיב מעשה. עכ"ל. ואם קריאת המגילה שבעינן שהדיבור יבא מתוך מגילה כשרה, ובעינן נמי הטיית האוזן כדפסקו הרמב"ם והרי"ף, קרא ולא השמיע לאזניו לא יצא, דבעינן פרסומא דניסא, הוב"ד בב"י (סי' מרפט – ג), אפ"ה לא מחשבינן אותו דיבור למעשה אף למוציא הדיבור, כ"ש השומע שהוא רק מטה האוזן שלא יצטרף לו פעולת הטיית האוזן למעשה.

וע"ע בשו"ת הרצ"ב (סי' פה) שכתב להסתפק בזה וז"ל: ובכלל מסתפקנא בשומע קול שופר ויוצא בו י"ח אם הוא מטעם שומע כעונה, דיתכן שלא אמרו שומע כעונה אלא במצוה התלויה בדיבור אבל לא לתקיעה שהיא מצוה מעשית, וכן משמע מדברי הלבוש המהר"ם והב"ח שכתבו דדבר זה נלמד מקרא דיום תרועה יהיה לכם, ולמ"ל קרא, תיפוק ליה מטעם דשומע כעונה, אלא ודאי דבתקיעת שופר לא שייך שומע כעונה, וכו'. עכ"ל.

וע"ש שציין לשאגת אריה (סי' ו), דיליף מדין תקיעת שופר לדינא דשומע כעונה, דהרב שם כתב לדחות דברי השבולי הלקט, ומכריח דבשומע כעונה לא שייך הא דר"ז דכל שאינו ראוי מעכב, מהא דאמרינן (ר"ה טו.) דחציו עבד וחציו בן חורין אף לעצמו אינו מוציא, ומ"מ מחוייב הוא בתקיעת שופר והוא יוצא ע"י אחר, ואמאי הכ"נ נאמר דכל שאינו ראוי לבילה הבילה מעכבת בו, והואיל ואינו יכול להוציא את עצמו בתקיעתו לא יצא נמי ע"י אחר, אע"כ כל כה"ג אין לו ענין לאינו ראוי לבילה. ע"כ, מבואר דס"ל לשאגת אריה דאף בתקיעה דלא שייך ביה דיבור אמרינן דשומע כעונה.

ויתכן שמורינו הרב זצוק"ל צידד בזה לדברי השאגת אריה. ולאחר כתבי כ"ז שמעתי מהרשל"צ

דעתו היה לאכול, וכן דנתי לפני מורי נר"ו והודה לדברי עכ"ל.

מורנו הרב זצוק"ל בשו"ת חזו"ע ח"א (סי' כח עמ' קנא) כתב להוכיח מדבריו דה"ה בשוכח אחד הימים לברך על ספה"ע דאין ברכותיו לבטלה ודלא כהרב פעלים ע"ש. ועיין בשו"ת יבי"א ח"א (מ"ד סי' כח נהערה השניה) שכתב שיתכן לחלק דהריטב"א איירי בכה"ג שגוף מצות הנטילה נגמרה בשלמות, ואין חסרון אלא מבחויץ מצד תנאי אכילת הפת, ומשו"ה לא חשיבא ברכה לבטלה, וכמש"כ בלשונו "דהא מכיון שנטל ידיו גמרה לה ברכת הנטילה שעליה הוא מברך", משא"כ בספירת העומר כששכח למימני יום אחד איכא חסרון בגוף הספירה. עכת"ד ע"ש. והניף ידו שנית בשו"ת חזו"ע ח"א (כך נ סי' כח עמ' קט) בזה"ל: ואפשר דס"ל שיש לחלק, דשאני התם שמכיון שנטל ידיו נסתיימה מצות הנטילה שעליה הוא מברך, והאכילה היא תנאי לנטילה, ולא מגוף המצוה, משא"כ כאן שהכל מצוה אחת וכו'. עכ"ל.

מיהו אין דעת מרן מחוורת, דבשו"ת יבי"א ח"ג (מא"ס סי' כח א"ל) חזר ודחה דברי הרב פעלים ע"פ דברי הריטב"א הנ"ל. ע"ש. וכן בשו"ת יבי"א ח"ה (מ"ד סי' כח א"ל) כתב לבאר דברי הרמ"א גבי חלה שנתערבה בעיסה דמצו להישאל עליה ולא חיישינן לברכה לבטלה, ע"פ הריטב"א הנ"ל. וצ"ע. ואף אי נימא דס"ל למרן מלכא דאיכא מצוה בחצי שיעור כדכתב הרב פעלים, מ"מ בנידו"ד אף מרן יודה דלא אמרינן דהוי מצוה. דמרן בשו"ת יבי"א ח"ג (מא"ס ס"ס כח) כתב הטעם דקטן שהגדיל אינו רשאי לברך על ספה"ע בגדלותו אף למ"ד דאיכא מצוה בחצי שיעור, בזה"ל, דיש לחלק, דשאני מקיים תחילת מצוה, שאפשר שיוכל להגיע לסופה, ותמימות תהיינה, וכן כשאוכל חצי שיעור אפשר שיזדמן לו עוד חצי שיעור וחזי לאצטרופי, אבל כשמקיים סוף מצוה בלא תחילתה כקטן שהגדיל וגר שנתגייר דלא חזי לאצטרופי, לכו"ע אין שום מצוה בחצי שיעור בזה, וממילא פשוט שאינו יכול לברך. עכ"ל. ולדבריו י"ל דה"ה בקטנותו קודם שיגדיל לא שייך ביה מצוה בחצי שיעור, לפי שמעיקרא ידעינן דלא

שייך ביה אתי לאצטרופי, דספירתו בגדלות אינה מצטרפת. ודו"ק.

ואחרי כתבי כ"ז ראיתי למרן בשו"ת יבי"א ח"ט (מא"ס סי' קג א"ט) שכתב שוב, אולי יש לדחות דינא דהפרשת חלה מנטילת ידים, וציין בסוגרים והגם שגם אנכי דמיתי כן) ע"ש. אולם בס' חזו"ע (שנת ח"א עמ' נא) כתב שוב לדמות דינא דהפרשת חלה לריטב"א. וז"ל: ולכא' י"ל שאף אחר שהתפלל ערבית של שבת, וקיבל שבת, אם עושה התרה על קבלתו לא הוי ברכות תפלת ערבית לבטלה, שאין התפלה תלויה בקבלת שבת שהרי להרמב"ם אין דין תוספת כלל (לפי דעת מרן הנ"י), אע"פ שהתפלל ערבית של שבת מבעו"י. ועוד שהרי המפריש חלה בברכה, ואירע לו אונס שחזרה החלה ונתערבה בעיסה, עושה התרה על הפרשתו, כמ"ש הרמ"א ביו"ד (סי' שג) ולא חיישינן שע"כ נעשית ברכתו לבטלה וכו'. וכיו"ב כתב הריטב"א וכו'. וכיו"ב כתב בשו"ת יהודה יעלה אסאד (מא"ס סי' קנז), דמי שבירך על אכילת מרור, ולא היה יכול לאכול כזית, ודאי לא הוי ברכתו לבטלה למפרע. עכת"ד. וצ"ע. ודו"ק.

וכן מצינו בס' חזו"ע (סוכות עמ' קפז) שדן באדם שנכנס לסוכה לאכול אכילת קבע ובירך לישב בסוכה, ולאחר מכן התחילו לירד גשמים כשיעור משתסרח המקפה, ונאלץ לצאת מן הסוכה קודם שיאכל פת שיעור אכילת קבע, וכתב הרב להוכיח מהריטב"א הנ"ל שאין ברכתו נחשבת לבטלה, כיון שבשעה שבירך לישב בסוכה היה בדעתו לסעוד שם סעודת קבע. עכת"ד.

ואפשר דהתם שאני, דמעיקרא דדינא כו"ע סברי דאיכא מצוה בשהיה בסוכה, כמבואר בפסקי הרא"ש (סוכה פ"ד סי' ג) בשם תשו' רב האי גאון. אלא שהאידנא נהגו שלא לברך אא"כ בדעתו לקבוע סעודה. כדכתב מרן הש"ע (סי' תל"ט – ט) נהגו שאין מברכים על הסוכה אלא בשעת אכילה. ע"כ. ויתרה מזו כתב המשנ"ב בשער הציון (סי' תל"ט סק"ג) בדעת החיי אדם שהמנהג שנהגו שלא לברך לישב בסוכה א לא בשעת אכילת קבע בלבד, זהו רק כשנכנס לסוכתו שלו, שדרך העולם לקבוע שם סעודתו, אבל בסוכה של חבירו שאין דרך לקבוע שם סעודה, כל שנכנס לסוכה חייב

אותה סעודה, ואח"כ נמלך לעזבה לסעודה אחרת, אף דחיוב חטאת אין בזה, מ"מ לא אריך למיעבד הכי. ע"כ. וכתב המשנ"ב דצריך ראייה לדבריו, ועיין בסי' שטז סעיף ו. ע"כ. וכתב שם הרב, דהריטב"א הנ"ל הוי ראייה לדברי הפרמ"ג דאזלינן בתר המחשבה שבשעת המעשה. ע"כ.

מיהו יש להעיר בדבריו דא"כ אמאי כתב הפרמ"ג דמ"מ לא אריך למיעבד הכי, והרי מחשבתו בשעת הברירה הפכה את מעשה הברירה למעשה היתר כדכתב הר"ן שמעשה ברירה חשיבה בההיא שעתה כאחת מדרכי האכילה, וא"כ מאי אכפת לן שאח"כ שינה דעתו לאכלו לאחר זמן. ודו"ק. בהא נחתנינן ובהא סלקינן דמרן מלכא זצוק"ל אזיל לחומרא כשני ההבנות בריטב"א.

לברך. עכת"ד. וכיון דכן י"ל, דהיכא שבירך בשעת הכניסה ונמלך שלא לברך, שפיר מהני ברכתו, מלבד דאיכא שיטות דס"ל שאף בזמן הזה הברכה תלויה בכניסה גרידא, ולא בעי שיאכל.

בס' הליכו"ע ח"א (עמ' שטז) כתב הרב בזה"ל: ולכאנ"ל לא קשיא מידי, דהתם לאו משום איסור ברכה לבטלה, אלא דס"ל שכל מצוה שאפשר שתיעקר לא רצו לתקן עליה ברכה, משא"כ נט"י שרוב העולם נוטלים ומברכים ואוכלים, לא חששו למיעוטא דמיעוטא שימלך ולא יאכל. ע"כ. מבואר בזה דס"ל דדינא דהריטב"א הוי דין כללי בכל המצוות.

וכ"נ דעת בנו הרשל"צ הגר"י יוסף שליט"א בספרו ילקו"י ח"ד (כרך ג עמ' ערנ דהערה סוף אות טז) שהביא את דברי הריטב"א הנ"ל כמקור לדעת הפרמ"ג שהובא במשנ"ב שער הציון (סי' שט סק"ה) שאם בירר בשבת אוכל מתוך פסולת לצורך

הופיע ויצא לאור הספר הנפלא "מועדי הגר"ח"

מאות שאלות ותשובות מאת מו"ר הגאון האדיר רבי חיים קנייבסקי שליט"א
שנשאל ע"י תלמידו הגאון הרב מתתיהו גבאי שליט"א

את הספר ניתן להשיג בחנויות הספרים, או אצל המחבר בטל': 054-8466021

שוב ניתן להשיג את הספר הנפלא "חיכו ממתקים"

פסקי הלכה עם מקורות וביאורים בהלכות יו"ט (ג"ח) וחול המועד (ח"א), על סדר מרן הש"ע, ובסופו מקצת ביאורים על הש"ס וטוב"י בסוגיות שבספר.
מאת הגאון הרב אבנר זדה שליט"א (מח"ס קדושים תהיו)

את הספר הנפלא (יחד עם שאר ספרי הרהמ"ח) ניתן להשיג בטל': 03-5799963

הופיע ויצא לאור הגדה של פסח - "ודברת בם"

עם פירושים והלכות • מאת הגאון הרב בועז מרדכי דניאלי שליט"א

את הספר הנפלא (וכן את הספר החדש על 'פרקי אבות', ושאר ספרי המחבר), ניתן להשיג

אצל הרב המחבר, במחיר מיוחד של 25 ₪ בלבד, בטל': 03-6883102

סימן קלח

הרב אביה שמריה חדוק

ביהמ"ד "יחווה דעת"
ירושלים

הערות והארות בעניני פסח ועוד

בעודנו תוך השנה לפטירתו של מרן ראש גולת אריאל זצ"ל הכ"מ אשר זכינו מעט להסתופף בצלו, אמרתי לכתוב מקצת עניינים שנתחדשו לי בדבריו במשך השנים, בהלכות פסח ובשאר עניינים. ועם כי לא הגעתי לידי מדה זו להכריע בין ההרים הרמים, כתבתי זאת כהצעת דברים בעלמא לפני החכמים שליט"א די בכל אתר ואתר. וזכורני שלפני כעשר שנים, אמר לנו מו"ר ראש הישיבה הגאון הנאמ"ן שליט"א בשיחה לקראת פסח, שילמדו הבחורים ספר חזון עובדיה (פסח) ויחדשו בו, ואחר כך ירכזו את כל ההערות בקונטרס, לשולחם קמיה דמרן הראש"ל. ולא איסתייעא מילתא אז, ואמרתי אל לבי שלפחות נעשה כן במקצת במאמר זה, למיעבד נייה רוחא לנשמת מרן זצ"ל. זיע"א.

בענין אכילת מצה בערב פסח

בחזון עובדיה (עמ' רא) כתב להקל במחנות צבא ובבתי חולים, לאכול בערב פסח מצה שנעשית בפירוש שלא לשם מצוה. ושכ"פ הגר"ב ז'לטי זצ"ל. עש"ב. ולפני כמה שנים חשבתי להוכיח כן מהא דאמרו בפסחים (דף מ ע"א) אמר רב הונא בצקות של נכרים אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה. ע"ש. וכ"פ הרמב"ם (פ"ח מהלכות חמץ ומצה ה"ג) ומרן הש"ע (סי' תפז סעיף א). ע"ש. ולכאורה אכילת מצה בליל הפסח קודם מצת חיוב, דמי ממש לאכילת מצה בערב פסח, וכי היכי דבליל הפסח שרי לאכול מצה שאינה משומרת, ה"ה בערב פסח. וכעין זה הוכיח בחזון עובדיה שם מדברי המאירי, ורבנו מנוח ועוד, שכתבו שמותר לאכול בצקות של גויים בערב פסח. ע"ש. ולפי מאי דאמרן יש מקום להוכיח כן מהש"ס גופיה ומפסק הרמב"ם ומרן. ואולם בהערות איש מצליח שבסוף משנ"ב חלק ה' (סי' תע"א) כתבו לדחות עיקר הראיה מבציקות של נכרים, דהתם שאני דלא נשמרו כלל, אבל מצה שנשמרה אפילו ע"ד שלא לצאת בה, שפיר יוצאים בה י"ח לדעת הרי"ף והרמב"ם, כיון דסוף סוף שמרם שלא יבוא עליהם

מים, ולשיטתם אין לאכול מצות כאלו בערב פסח. ורק לדעת רש"י והאו"ז דבעו שימור לשם מצוה יש להקל בזה, ויש לסמוך עליהם בבתי חולים וכדומה. עכ"ד. ואולם הבה"ל (י"ט ס' תס) כתב גם בדעת הרמב"ם דבעי שימור לשם מצוה. ע"ש. גם ממ"ש מרן (סי' תס סעיף א) שאין אופין המצות ע"י א"י וחש"ו, וכתב המשנ"ב בסק"ג דהיינו אפילו ישראל עומד על גביו (וכתב נשעה"ל ש"כ"י מה"ז ועוד), לפ"ז מוכח דבעינן דוקא כוונה לשם מצת מצוה.

ברכת שהחיינו בבדיקת חמץ

א. כתב מרן זצ"ל בחזון עובדיה (עמ' מה) שנכון להשתדל להשיג פרי חדש, ולהניחו לפניו בשעת ברכת על ביעור חמץ, ואחר שיתחיל קצת בבדיקה, יברך שהחיינו, ואחר שיגמור הבדיקה, יברך ברכת הנהנין על הפרי ויאכלנו. עכד"ק. ולענ"ד יש להעיר קצת בזה, שהרי מרן בש"ע (סי' רכ"ה סעיף ג) כתב שהמנהג לברך שהחיינו בשעת אכילת הפרי. וכאן הרי יש הפסק רב בין ברכת שהחיינו לאכילת הפרי, עד שיסיים הבדיקה. ואף שכתב הרמ"א שם שהמברך בשעת ראייה לא הפסיד (וכדינא דגמרא), מ"מ נראה שצריך להקפיד שלא יראה הפרי קודם לכן, שאם ראהו כבר, הו"ל עתה ראייה שניה,

גבי מחבת עם רגלים דלא חלה עליה חומרת מהרי"ל, אבל את עיקר דין ליבון בחצובה, יישב בסוף דבריו, שיש לחוש שמא יחמם דבר מה על החצובה בלי הפסק קערה. ע"ש. וגם בזה"ז איכא להך חששא דפעמים שמבשלים על החצובה עצמה, וכגון המעשנים חצילים וכדומה. וע"ע לרבנו יוסף חיים זצ"ל בשו"ת רב פעלים (ח"ד מא"מ סי' יז) שאסף איש טהור מדברי האחרונים בזה, ומסיק להחמיר. ע"ש. ולפ"ר נראה שאין גם אחד מהאחרונים שהיקל בזה למעשה שלא להצריך ליבון לחצובה אפילו לכתחלה. וכן מ"ש מרן זצ"ל דכיון שמה שחוששים שלפעמים נשפך מן התבשיל החצובה, אין זה אלא כעירוני בעלמא, ולכן די להכשירה בעירוי. עכ"ד. לפ"ר לא הבנתי, דהא החשש הוא שמא נשפך חמץ בשעה שהאש דלוקה, וא"כ הו"ל כשפודים ואסכלאות שתשמישם באש ממש. וי"ל דכוונתו שמה שנשפך בזמן שהאש דלוקה הרי נשרף מיד וכמ"ש המאמ"ר, ומה שנופל אחר מכן הו"ל כעירוני. ואכתי יש לדון בזה מדין גוש דמבשל ככלי ראשון לדעת כמה פוסקים ובפרט לענין איסור והיתר (עי' סי' צמ"ז ע"ג ע"ג ע"ג ע"ג ע"ג ע"ג). ועכ"פ לפי מה שנהוג בזה"ז שיש מקומות מרכזיים לליבון והגעלה, לענ"ד נראה שנכון ללבן את החצובה וכהסכמת האחרונים, דמהיות טוב אל תקרי רע.³

טיבול הכרפס במי לימון

כתב בחזון עובדיה (ח"צ עמ' לו) שאם מטביל במי לימון צריך שיהיה הרוב מים, כיון שנוטל ידיו לטיבולו במשקה, ומי לימון הוא מי פירות שא"צ נטילה, ואין לבטל תקנת חכמים, לכן יתן רוב מים. ובמוסגר הוסיף שדבר זה הוא מחלוקת הרמב"ם והראב"ד, שלדעת הרמב"ם אפילו כל שהוא מים

ומסקנת האחרונים בזה שאין לברך בראייה שניה (נאה"ט ס"ס אות ט) ודלא כמור"ם שם. ע"ש. וקשה ליוהר בדבר שלא יראה הפרי קודם בקנותו בשוק וכדומה¹. ואולם דעת מו"ר ראש הישיבה נר"ו בזה, שתחילה יברך שהחיינו על הפרי ויאכל ממנו מעט ואח"כ יברך על הבדיקה ויבדוק (ירמון אור מורה המשגיג סי' פ"ג, וירמון אור הגנוז אדר המשגיג, ואמ"א). וכ"פ מהר"ם הלוי זצ"ל בברכת ה' ח"ד (עמ' פא, פ"ב), ושכיו"ב כתבו החק"ל (מהדו"צ מא"מ סי' ז) והפתה"ד (סי' רנ"ג אות ד) גבי ברכת שהחיינו על בגד חדש בהכנסת ס"ת. ע"ש.

בענין הכשר החצובה

הנה מור"ם בהג"ה (סי' מנ"א סעיף ד) כתב, החצובה צריכה ליבון. ע"ש. וכן נהגו אבותינו. והיינו משום שפעמים נופל תבשיל חמץ על החצובה וכמ"ש האחרונים. ואולם בחזון עובדיה (עמ' קלו) כתב שהכשרה בהגעלה, ואם עירה עליה רותחין מכלי ראשון הוכשרה בכך. והיה טעמו, שהמאמ"ר והיעב"ץ תמהו על הרמ"א, דהא אין מניחין מאכל על החצובה, וקי"ל דאין הבלוע יוצא מדופן לדופן (יר"ד סי' נ"ב ס"ט). ע"ש. אם כי למעשה כתב המאמ"ר שם דפשיטא שיש להחמיר מדברי מור"ם להצריך ליבון. והביא דבריו הכה"ח (אות עד) ושכ"פ הרבה אחרונים. ע"ש. וכ"פ המשנ"ב (סי' לד)². וגם היעב"ץ במור וקציעה שם, לא היקל למעשה אלא

¹ א.ה. המפרשים (משגיג ס"ס) ביארו, כי הסיבה שלא מברכים בראיה, כיון שאינו שמח כ"כ בראייתו, וא"כ כל אותם ראיות קלות שראה בשוק חשיבי כלא היו, לעומת ראיה זו שמסתכל ומתבונן ביופי הפרי והדרו כדי לברך עליו, שבזה איכ"ל דלכ"ע אפשר יהיה לברך בראייתו. מה גם דאיכא למימר שכיון שכל עיסקו בנתיים הוא רק במצות בדיקת חמץ, הרי דלא חשיב היסח הדעת ומה שאוכלו בסיום הבדיקה חשיב ליה כבירך בשעת האכילה. המערכת.

² א.ה. המשנ"ב כתב שזו חומרא, ובודאי די לזה בליבון קל, ע"ש. המערכת.

³ א.ה. ולדעת מרן זצ"ל, זוהי רק מידת חסידות. המערכת.

מעורב בו, ולדעת הראב"ד בעינין רוב מים⁴. עכ"ד. והנה גם מדברי הש"ע ביו"ד (סי' שנט סעיף י) נראה דס"ל כהרמב"ם, שכתב, יש ליהדר מללוש במי פירות שאינם משבעה משקים אא"כ יערב עמהם אחר משבעה משקים. והיינו טעמא כדי שתוכשר החלה לקבל טומאה ויהא מותר לשורפה (עי' ז"י וס"ן שס). ומשמע דבתערובת כל שהוא מים סגי, אפילו לקולא לשרוף החלה על פי כך⁵. ועי' להפת"ש שם. ולענ"ד כיון שנתברר שכ"ד הרמב"ם ומרן דבתערובת כל שהוא מים סגי (וכ"פ מוה"ר ערך השלמן סי' קנח סק"ג), נראה דהכי נקטינן. וכ"ש כאן שהוא לחומרא ליטול ידיו בכל אופן. ומה בכך דלדעת הראב"ד א"צ נטילה⁶. וצ"ע.

מי ששכח יעלה ויבא ונזכר באלהי נצור אם רשאי לענות דברים שבקדושה

כתב בחזון עובדיה – חנוכה (עמ' נט) שמי ששכח לומר יעלה ויבא בר"ח וכשהגיע לאלוהי נצור, נזכר, ובאותו הזמן, הגיע הש"ץ לקדושה, הנה אם יענה קדושה, הרי גילה דעתו שסיים תפלתו ויצטרך לחזור לראש התפלה, לכן עדיף שלא יענה קדושה. ובהערה הוסיף, שאם ענה, יחזור לראש התפלה, ויהרהר בתנאי דנדבה. עכד"ק. ולענ"ד צ"ב, שהרי הרשב"א בתשובה (סי' ס"ז ס"ה) כתב, שהנמצא בתחנונים שאחר התפלה עונה קדיש וקדושה. "וא"ת והרי אמרו בטעה ולא הזכיר יעלה ויבא, אם רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו ולא עקר רגליו חזר לעבודה. התם הוא שהקילו דכיון שרגיל לומר תחנונים הרי הוא כמתפלל עדיין ואין צריך לחזור

⁴ א.ה. בחזו"ע שם נפלה ט"ס והדעות הפוכות, דלהרמב"ם בעינין רוב, ולהראב"ד אפילו כ"ש. עי' רמב"ם פט"ז מהלכות טומאת אוכלים ה"ד. המערכת.

⁵ א.ה. בפשטות אין הנדון דומה לראיה, ששם נותן המשקים ע"ג תערובת הקמח, והנותן משקים ע"ג אוכלים לכו"ע הוכשרו אפילו בכ"ש. אבל בנותן משקין ע"ג משקין, אפשר דס"ל כהרמב"ם דבעינין רוב. המערכת.

⁶ א.ה. למ"ד (הרמב"ם וכו') שא"צ נטילה, הנוטל הרי הוא מגסי הרוח כדפסק בש"ע סי' קנח סעיף ה. המערכת.

לראש, אבל שניתן לתחנונים אלו דין חומר עיקר תפלה שלא להפסיק לקדוש ולמודים, לא". עכ"ל. הרי דעת שפתיו ברור מללו, שהתחנונים אין להם דין חומר עיקר תפלה, ומותר לענות בהם קדיש וקדושה, אלא שמ"מ הקילו חכמים להחשיבם כתפלה עצמה שלא יצטרך לחזור לראש. וא"כ נראה שה"ה בענה קדיש וקדושה הדין כן⁷. ואף שלכתחלה אין לענות בכה"ג, שכיון שדינו לחזור לרצה, א"כ הרי הוא כעומד באמצע תפלתו ואין לו להפסיק לדברים אחרים, דמי שאכל שום וכו', וכמו שהזכיר טעם זה בשו"ת יבי"א ח"ה (סי' יג אות ג), ומ"מ נפק"מ שאם ענה א"צ לחזור. וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"י (סי' יז אות י). וראה עוד בזה בקובץ מבקשי תורה (טבת תשע"ד עמ' פח) שהביא סיכום דברי הפוסקים בזה. ע"ש.

[ומ"ש מרן זצ"ל שיחזור לראש התפלה ויתנה בתנאי דנדבה, בעניי לא הבנתי, דכיון שהחליט לחזור לראש א"כ הרי הוא כמי שהסיח דעתו מהתפלה, והרי הוא חייב להתפלל שוב לכ"ע, שהרי לא הזכיר יעלה ויבא. רק עצם ההחלטה להסיח דעתו, שנויה במחלוקת, שלצד דרשאי לחזור לרצה, א"כ למה לו להסיח דעתו ולהפסיד כל ברכותיו הראשונות, ולזה לא יועיל שיתנה בתפלה השנית בתפלת נדבה. ודו"ק. וכבר הערנו בכל זה בס' אשי ה' (עמ' 65) ושגם מרן ראש הישיבה הגר"מ מאוזו שליט"א הסכים עם הדיוק מדברי הרשב"א. ע"ש לשונו].

שמיחת בגדים יבשים בשבת

כתב הבא"ח (שנה שניה פרשת ויחי אות א) שאסור לשטוח בשבת אפילו בגדים יבשים, שהרואה אינו יודע שהם יבשים. ע"ש. אולם מרן זצ"ל בהליכות עולם ח"ג (עמ' ריט) הוכיח מדברי האחרונים שמותר לשטוח בגדים יבשים. ע"ש. ולטענת הבא"ח

⁷ א.ה. זאת מניין? מרן ז"ל מבין שאם ענה בפועל, מוכיח בזה שסיים תפלתו וצריך לחזור. המערכת.

כך. וכנראה מקורם מדברי רבנו יוסף חיים זצ"ל בשו"ת הוד יוסף (סי' סא), שכתב, שבלייל פסח שחל בשבת צריך לאכול כזית מצה בשביל שבת, דקי"ל אין עושים מצוות חבילות חבילות. גם מטעם זה אין למוהל לצאת ידי חובת קידוש בכוס מילה, ומשום שאין עושים מצוות חבילות חבילות. עכ"ד. ואולם מרן הגר"ע יוסף זצ"ל בשו"ת חזון עובדיה כרך א' (סי' ס' עמ' קנו ד"ה אמה הראת) העיר על כך, שהסכמת האחרונים שכל שעושה מעשה אחד, אע"פ שמכוין לשתי מצוות, לית לן בה משום אין עושים מצוות חבילות חבילות. ומסיק שם, שמותר לקדש על כוס המילה כשחלה בשבת ושונה ממנו רביעית כדי שיהיה קידוש במקום סעודה, ודי בכך. ע"ש. וכן הוא בחזון עובדיה פורים (עמ' קסא). וגם רבנו יוסף חיים לא השוה מדותיו בזה שמדבריו בבא"ח (שנה שניה פרשת נחלת אבות ז') נראה דס"ל בפשיטות שיוצאים ידי חובת קידוש בכוס של מילה, וכן המנהג פשוט בבגדאד. רק פקפק שם אי סגי בשתיית רביעית אחת או לא. ע"ש. אבל באוכל מיני מזונות אחר כך וכנהוג, נראה דס"ל דשפיר דמי בלי שום פקפוק (והם אין מור' ראש הישיבה נ"ו לשו"ת הוד יוסף ושו"ת חזון עובדיה ה"ג). וכן יש ללמוד מדברי מרן הב"י (אורח סי' רעג סעיף ה) שכתב וז"ל: כתוב בהגהות (מיימוניות) פרק כ"ט בשם הר"מ דכוס מילה שהוא בשבת יתנו לתינוק עכ"ל. ולפי דברי הגאונים שכתב רבנו בסמוך אם שותה שיעור שחייב עליו ברכה אין צריך ליתנו לתינוק דשפיר דמי שישתנו המוהל עצמו. עכ"ל. מבואר דפשיטא ליה למרן שיוצאים ידי חובת קידוש בכוס של מילה. שו"ר שכ"כ הכה"ח (סי' רעג אות למ) ללמוד מדברי הב"י. והביא בשם הרב פרי האדמה שכן נוהגים בירושלים ביום שיש בו ברית מילה לצאת ידי חובת קידוש בשתיית רביעית מכוס של המילה. ע"ש. [ומדברי הגה"מ אין ראיה היפך זה, די"ל דלא שמיעא ליה דברי הגאונים בזה, ואה"נ אם אוכל מיני מזונות, לכ"ע שפיר דמי. תדע, שבטור ובב"י סי' רס"ט דן באורך בדין קידוש בבית הכנסת בליל שבת, ושהגה"מ כתבו שיכולין להשקותו לקטנים.

שהרואה אינו יודע שהם יבשים, לכאורה יש להשיב מהא דאיתא בסוכה (דף י' ע"ב) מנימין עבדיה דרב אשי איטמישא ליה כתונתא במיא ואשטחה (מגד"ל וכן הגיה העג"ז) אמטללתא, אמר ליה רב אשי דלייה דלא לימרו קא מסככי בדבר המקבל טומאה, "והא קא חזו לה דרטיבא", לכי יבשה קאמינא לך. ע"ש. הרי שהרואים מבחינים בין בגד רטוב ליבש. ודו"ק.

בדין ברירה לצורך אורחים

הנה הבא"ח (שנה שניה פרשת נחלת אבות ג) נסתפק אם מותר לברור לצורך האורחים כמות גדולה שיודע בודאות שלא יאכלוה, וסוף דבר העלה להקל בזה. ע"ש. ומרן זצ"ל בהליכות עולם שם העלה להחמיר בזה. ע"ש. ואמנם מהר"ם הלוי זצ"ל במנוחת אהבה ח"ב (פי"ז סעיף יט) פסק להקל בזה כדברי הבא"ח, והיה טעמו, דלא גרע ממה שמותר לברור כלי מכלי לצורך להשתמש בו מיד, והכא נמי מה שמכבד את אורחיו הוי שימוש מיידי. עכ"ד. ולכאורה ברירת כלי מכלי שאני, שאינו עומד לאכילה אלא לשימוש, הלכך שפיר חשיבא הנאת שימוש צורך לאלתר, משא"כ באוכלין, י"ל דדוקא לברור לצורך אכילה שרי דהוי "דרך אכילה" וכמ"ש הר"ן בשבת (דף עד ע"ב) ושאר ראשונים, משא"כ בהנאת שימוש. ומנא אמינא לה, מהא דתנן בשבת (דף קל ע"ב) עושין כל צרכי מילה בשבת וכו' ונותנין עליה איספלגית וכמון, אם לא שחק מע"ש לועס בשיניו ונותן. ופירשו הראשונים דהיינו טעמא משום דכל דאפשר לשנויי משנינן. ע"ש. ואם איתא, יש להתיר בפשיטות כיון שטחינת הכמון היא לצורך מיידי, וקי"ל כדברי הרשב"א דגם בטוחן איתיה להיתרא דלאלתר וכמ"ש הב"י (סי' שכא), ועל כרחך דבמידי דאכילה בעינן דוקא "אכילה" לאלתר. וע"ע בחזון עובדיה שבת ד' (עמ' קפו).

קידוש בכוס של מילה

כמה פעמים שמעתי ממוהלים מומחים הי"ו שמוזהרים במילה שנעשית בשבת, שלא לצאת ידי חובת קידוש בכוס של מילה, אלא לקדש שוב אחר

הישיבה שליט"א ואמר לכוין בכוס של המילה לצאת ידי חובת קידוש. עכד"ק.

ואחתום בנקודה מוסרית, הנה כידוע אחד הדברים המיוחדים ברבנו הגדול זצ"ל היה אהבת התורה שבערה בקרבו בלי גבול, וכמדומה שכל בן תורה זוכה להרגיש הרגשה זו מידי פעם בלומדו בשקידה ובהתמדה, ובחדשו דבר בלימודו, אך זה נעצר מיד בסיום הסדר בלכתו לדרכו או לאכילתו, והחכמה היא לשמר את אהבת התורה בקרבו שתגדל ותרבה עד בלי די, שגם בעיסוקו בשאר דברים, תהא דעתו על לימודו (וראה לשון קדשו של מנחם ראש הישיבה נר"ו בהסכמתו לשו"ת חפלה למשה ח"א למהר"ם הלוי זצ"ל, שכתב: ונשעה שרוב חזיריו נאלצו לפנות לעיסוקים נדירים, הוא נר"ו שם לילות כימים בשקידה רבה נאהלה של תורה לעסוק אהב וכו'. ע"ש). ה' יתברך יזכנו לעבדו בלבב שלם ולעשות נחת רוח לפניו אנחנו וזרענו וזרע זרענו יחד עם כל בית ישראל, ונזכה בקרוב לגאולה שלימה בחסד וברחמים. אכ"ר.

וכתב הב"י שלדברי הטור בסי' רעג בשם הגאונים, יכול המקדש לשתות רביעית מיין הקידוש. ע"ש].

ועוד הנני מוסיף בס"ד שאם נפשך לומר שאין יוצאים ידי חובת קידוש בכוס של מילה, א"כ כיצד יוכל המברך לשתות מהיין, והרי הו"ל כטועם לפני קידוש, דמהאי טעמא כתבו הגה"מ שיתננו לקטן. ולכן נראה פשוט דעדיף טפי שיכוין לצאת בזה ידי חובת קידוש וכהסכמת רוב ככל האחרונים ועל צבאם מרן הב"י, מאשר שיכשל בטעימה קודם הקידוש, ונמצא חומרו קולו. ועוד שלפי מה שנהוג לאכול מיני מזונות מיד אחר הברית, אם יעשה קידוש שוב, הו"ל כמברך ברכה שאינה צריכה לדעת רוב הפוסקים שיצא כבר בכוס הראשון. ואף אם מקדש משהו אחר, יש לפקפק בזה לפי דעת כמה אחרונים שגם בשמיעת ברכה איכא איסור ברכה לבטלה (עי' שו"ת יציע אומר חלק ט). ואכמ"ל. וכן ראיתי מעשה רב בברית שהתקיימה בשבת קודש פרשת פקודי התשע"ד בבית מדרשו של מרן ראש

הופיע ויצא לאור הספר החשוב

שו"ת "ברכת יהודה" - חלק ה'

תשובות וחקרי הלכה, בירורי דינים ופסקי הלכות מסודרים ע"ס הש"ע, ובסופו קובץ תשובות בענינים שונים ואקטואליים, בטוב טעם ודעת.

מאת הגאון הרב יהודה ברכה שליט"א

את הספר ניתן להשיג במחיר מיוחד (בחינם - לבתי מדרשות) אצל הרמ"ח בטל': 02-5712565

הופיע ויצא לאור הספר הנפלא

"משא המלך"

הערות והארות על סדר דברי ה' משנה ברורה' בהלכות 'יום טוב'

מאת הגאון הרב מרדכי שמעון אברג'ל שליט"א

את הספר הנפלא ניתן להשיג (במחיר מיוחד), בטל': 03-6746349

סימן קלט

הרב אליהו ברכה

מח"ס "תולדות נח" ועוד
כולל "ברכת אברהם" ירושלים

לבם של ישראל

עתה באתי בכמה מילי קטני בבירור משנת רבינו הגדול מרן מאור ישראל זצוק"ל, והם כתגובה למאמר שנכתב בקובץ הקודם כסלו-טבת תשע"ד (הנקרא "מגיד הרקיע") בעניני חנוכה, ואמנם על כגון דא יש להמליץ דעבר זמנו בטל קרבנו, אך באמת אף שמחמת כן לא ערכתי כאן כל דברי בעניני חנוכה, מ"מ אמרתי לא אמנע טוב מבעליו להעמיד דברים על דיוקם במה שכבר נדון עלי גליון קובץ חשוב זה. וחשבתי להקדים ולהבהיר בזה גלגולם של דברים, כי בבית מדרשו "ברכת אברהם" בראשות מוה"ר אליהו בחבוט שליט"א לקראת יום השלושים להסתלקות מרן זצוק"ל, הוציאו קובץ רחב ונכבד במשנת מרן זצוק"ל בעניני חנוכה מפרי קולמוסם של חו"ר בית המדרש הי"ו, ואף אני הקטן יצאתי לעיין בדברות רבינו להבין ולהשכיל ולערוך הדברים להעלותם על מזבח הדפוס, ובדרך פלא בתוך זמן קצר ממש התחברה לה מערכה נפלאה בעניני על הניסים (צדין דילוג עה"נ צשציל ענייית קדושה), ובה נתבררה שיטת רבינו וסילקתי וסקלתי הקושיות שיש בדבריו, ואח"כ ישבתי לערוך עוד איזה ענין שהיה טמון באמתחתי כמה שנים ואף הוא בדין אמירת על הניסים (צצרכת המון ונמעין שלש) ובירור דברי רבינו בזה, וגם בזה היתה סיעתא דשמיא מופלאה בהתבררות ובהירות הדברים, ואחר זמן בהיות ונשאתי ונתתי עם חו"ר בית המדרש במה שכתבו הם בעניני חנוכה במשנת רבינו, התבררו אצלי הרבה פרטי דינים המתקבצים למערכה כוללת בעניני הדלקת נרות חנוכה, ואף זאת סידרתי עלי גליון בסיעתא דשמיא, ושם עמדתי על מה שדנו כאן, וכפי שיובא לקמן.

הנה לבוא בשורות אלו לכתוב מילי דהספידא על רבינו הגדול זצוק"ל, מחד גיסא א"א להשתמש מזה, ומאידך גיסא איך נתחיל ואם נתחיל איך נגמור, אמנם כבר אמרו חכמינו דלא עליך המלאכה לגמור ואי אתה בן חורין להיבטל ממנה, אבל את זה קיימתי בדוכתי אחרוני ועוד אקיים בעז"ה בלא נדר, אך כאן רציתי לעמוד על עצם ענין זה, שכמעט כל צורבא דרבנן בן עדות המזרח המושך בקס'ת סופר, ראה חובה לעצמו לכתוב ברשות הרבים (מי צספרים מי צקצנים מי צעלונים) את הרגשות ליבו ואת רגשותיו בעקבות החלל שנוצר בעולם בעלות ארון האלוקים בסערה ובצ'ערה השמימה, וכן כיוצא בזה במי שידוע לפתוח פיו בחכמה ולדבר מישרים בקהל עם. וזה לכאן דבר פלא שלא היה דוגמתו מעולם, שמלבד עצם ההרגשה של כל אחד שהוא מוכרח לעשות כן, גם גוף הדבר שלא רק חכמי הדור אלא אברכים צעירים וכו' מספידים כל אחד ואחד בשפתו ובמכחולו לאדם הגדול שבענקים, לא מצינו כזאת, והוא טעון ביאור.

אכן באמת אם באנו להקשות, יש לנו לשאול קודם לכן, מי ראה כזאת שבהסתלקות תלמיד חכם ואף אם הוא מגדולי הדור, רואים אנשים שבוכים ללא הרף יום-יום ואין להם מנחם, רואים ילדי תשב"ר יושבים על הרצפה ומתייפחים בדמעות שלישי, ועוד כהנה וכהנה דוגמאות [ולדוגמא אני מכיר כמה ת"ח חשובים (שלא היו מצאי צימו של מרן וכדו') אלא רק כשאר עמך צימ ישראל] שימים רבים אמרו שהם לא יכולים להתרכז בלימוד, וכן ידוע לי על בת סמינר אשכנזיה שהתעלפה בהשמע הבשורה המעציבה, וכן שמעתי על אברך "בריסקער", שבחיי מרן זצוק"ל לא היה נותן מדרם ומדרך רגל לזכרו המהור, וביום הפטירה תופס אותו אברך את עצמו שעניו זולגות דמעות והולכיכוהו רגליו מביתו שבשכונת רמות עד למקום ההלויה. עוד סיפר לי אברך אשר הוא שותה מתורת אחד מגדולי הדור זצוק"ל, שבהלוייתו הוא ניסה "לגרד" איזה דמעה כדי לבטאות את הצער וכמעט שלא הצליח, ואילו בהלויית מרן זצוק"ל ובימים שאחריה עניו זילזל דמעות כנחל, ואמר על עצמו שאינו מבין זאת].

אשר נראה לענ"ד בביאור הענין, דאמנם כל ת"ח אשר הוא מרכבה לשכינה וכו' ישנה הרגשת צער גדול בפטירתו, ועיקרה בהבנת החסרון ומיעוטה בהרגשת הלב. אך יש מהלך אחר הנקרא "מידה כנגד מידה", וזה מה שהיה בפטירת מרן עט"ר זצוק"ל, כי כל ימיו לא דאג לעצמו אלא נתן ליבו ועיניו להיות מיצר ודואג מטפח ומרומם את עדת בני ישראל, ואמנם יש שקבעו לעצמם עסק זה, לזכות את הרבים ולהשיב לב תועים לאביהם שבשמים, אך מרן זצוק"ל היה בגדר פלא, שהרי כשמתבוננים על ידיעת התורה והשליטה העצומה בכל פרט ופרט על כל חלקיו ועל כל מה שדיברו בספרי דבי רב מהמקור בפסוק דרך המשניות והתלמודים ואח"כ בראשונים ואחרונים עד אחרון מחברי זמנינו, וכאשר שומעים על השקידה והשקיעות הנוראה בלימוד התורה, אז מקבלים מבט על גדול שכל עסקו בהיות אביו ורבא לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, וממילא מתקבל הרושם שבודאי לא פינה מזמנו לירד אל העם וללמדו דעת ותבונה, ואז באה המציאות ומכחישתם, כי מרן זצוק"ל מיום עומדו על דעתו, לא נח ולא שקט, במסירת שיעורים ודרשות בפרט לבעלי הבתים, לגדלם ולרוממם, לעשותם ליודעי תורה והלכה, למעט בהם את חשיבות לימוד התורה, ולהשריש בהם את הכבוד לתלמידי חכמים, לשדלם לשלוח את בניהם לתלמודי-תורה וישיבות-קדושות. וכך באופן שיטתי ועקבי הגביר עוד ועוד חיילים לתורה, וחולל את המהפכה השקמה שממנה האיר כל פני המזרח, אשר היום כמעט כל מה שאנו רואים בעולם התורה הספרדי, הוא תוצאה ופרי עמל של כל אותם פעולות כבירות.

ודבר זה לא נמצא כלל אף בגדולי ישראל, כי מה שהורגלנו הוא שגדול בישראל זה מי שבצעירותו היה ספון בארבע אמות של שמעתתא או הלכתא ואינו יודע בעולמו כלום, ורק אחר שיצא שמעו בכל הארץ והאר"ש אז גם טורח לזכות את הרבים, אבל אצל מרן זצוק"ל כל דרך עלייתו היתה שבד-בבד עם התמדתו הפילאית בתורה הקדושה, לא נח ולא שקט להיות בבחינת מינו דוכי לנפשיה וכו' נמי לחבריה. ואל לנו למענות שמחמת זאת היה מרן זצוק"ל מעורה בעניני העולם, שהרי העיד על עצמו שעד גיל שלושים לא 'פתח' עיתון..., וא"כ מזה נלמד שכל עיסקו עם הרבים לא היה כמו אותם אלה שרוצים להכיר עולם וכדו', אלא כולו היה מסירות נפש לסגור את ספריו ולהניח קולמוסו מידו כדי שתתמלא הארץ דעה את ה'.

זאת ועוד, ידוע עד כמה היה מרן זצוק"ל נושא בצער הדור, גם ובפרט אחר שכבר נישא שמו בכל העולם, כמה היה מתייפח בדמעות שליש על כל צער של יחיד ויחיד, זה במחלתו וזה ביסוריו, ואף על 'שמועה רחוקה' על איזה חייל שנפצע וכדו' כמה היה מצטער ובוכה. וכמה שהיה יכול לעזור לא נח ולא שקט עד אשר היה מביא הדבר על תיקונו. וכן בעידוד לומדי התורה ומחברי ספרים, כמה היה מתעניין ומדריך מטפח ומרביץ כל יחיד ויחיד, (ראה צוקן מגיד הקיע היל צדני הגר"ד צדל וסגל"י אה"ט), והדברים מפורסמים.

וכל נקודות אלו אם נבוא לפרטם נצטרך להם כמה חיבורים, ולא באנו אלא להעמיד בקצרה עיקרי הנקודות, שמהם יתד ופינה לקבל קצת מושג ובינה, במפעלי מרן זצוק"ל. ולהשלים התמונה חושבני שראוי להביא הנזכר בגמ' בבא מציעא (פה:) "ריש לקיש הוה מציין מערתא דרבנן, כי מטא למערתיה דרבי חייא איעלמא מיניה. חלש דעתיה, אמר: רבונו של עולם לא פלפלתי תורה כמותו? יצתה בת קול ואמרה לו: תורה כמותו פלפלת, תורה כמותו לא ריבצת. כי הווי מינצו רבי חנינא ורבי חייא, אמר ליה רבי חנינא לרבי חייא: בהדי דידי קא מינצית? חס וחלילה, אי משתכחא תורה מישראל מהדרנא לה מפילפול! - אמר ליה רבי חייא לרבי חנינא: בהדי דידי קא מינצית? דעבדי לתורה דלא תשתכח מישראל? מאי עבידנא, אזלינא ושדינא כיתנא, וגדילנא נישבי, וציידנא טבי ומאכילנא בשרייהו ליתמי, ואריכנא מגילתא וכתבנא חמשה חומשי, וסליקנא למתא ומקרינא חמשה ינוקי בחמשה חומשי, ומתנינא שיתא ינוקי שיתא סדרי, ואמרנא להו: עד דהדרנא ואתנא - אקרו אהדדי ואתנו אהדדי, ועבדי לה לתורה דלא תשתכח מישראל. היינו דאמר רבי: כמה גדולים מעשי חייא!" (ע"כ הנזכר לענינו, ועיי"ש). וכאשר מתבוננים נווכחים לדעת שאצל מרן עט"ר זצוק"ל

היתה מידת רבי חנינא ורבי חייא יחד, שהוא גם עבד לתורה ולא תשתכח מישראל, וגם החזירה בפלפולו, שמלבד שחזק ועודד את העם לגדל את עצמם ואת בניהם לתורה וכאמור לעיל, זאת ועוד שהקנה דעת בלימוד ההלכה לכל אחד באשר הוא כפי דרגתו: הן מה שהחזיר את קבלת מרן הש"ע, הן במה שהוציא מחביון את כל הספרים שכמעט נשתכח זכרם וכהיום נישא שמם בפי כל, והקים לתחיה (וכדלמן ששפומס דונצ'נסקי) את גאוני ישראל, גאוני איזמיר וסאלוניקי, בגדד וחלאב, תונים וג'רבא, מרכש וקובלנה, צפת ומבריה, ומכל תפוצות ישראל, וגם לרבות חכמי אשכנז על כל ארצותיהם. והגביר את עצם היחס המכובד ללימוד ההלכה, אשר מי שמסתכל בעין פקחא יראה היאך התחולל שינוי עצום ורב בזה, שמתבטא באופן מוצהר גם אצל האשכנזים אשר בשנים עברו כמעט היו רובם ככולם עוסקים בלימוד הישיבתי וכו' וכעת רוב הכוללים עוסקים בעניני הלכה, וזה בא בעקפים מפועלו של מרן זצוק"ל (הן נגד "קרב לגני דהינא ואידק"ן והן נגד "קנאט סופריס") ודו"ק. ויש עוד דיו בקולמוס להרחיב בכל זה, ובאתי רק להמחיש את הנמשל ברבינו למה שמצאנו ברבי חנינא ורבי חייא, והמשכיל יבין, ותן לחכם ויחכם עוד.

זה מה שנראה לפי קט שכלי לבאר הענין הגדול והנורא הזה, ואוסיף כאן מה שראיתי כעת דבר מופלא ומרתית, בעלון דרך ה' (גליון מס' 117) הנדפס זה עתה, ששם הובאו דברי הספר על מרן זצוק"ל שכתב הגאון הגדול רבי שמעון כהן זצ"ל ראש ישיבת "תורה אור" באשדוד, ובתורף דבריו כתב "בסתלקותו של מרן, מרגישים אנו שנלקח חלק מאיתנו, ולא רק שנפטר עוד צדיק גדול, כולנו חשנו אותו בחייו כחלק מתוכנו, כאחד האברים שהנשמה תלויה בהם שבלעדיו אין לנו חיים!", ובאותו לילה (ליל מו"ש"ק ויגש) נפטר אותו גאון זצ"ל ע"י דום לב, והתקיימו בו הדברים כפשוטם, והדברים נוראים למתבונן. ובהא סליקא בבקשה מרבינו של עולם, שירפא שברנו, ואם בלא מרן זצוק"ל משולים אנו לאיש בלא לב, אנא יתקיים באנו מאמר המשורר (קרוצ'ן לפרשטס המודש) "וינתן לעם לב חדש, לשורר בפייהם שיר חדש, שיר מפואר ומחודש, על כל שיר מהולל ומקודש", בביאת הגואל ובבנין אריאל, בב"א.

הערות בדעת מרן זצוק"ל - בענין ברכה על הדלקת נ"ח

בספק, ובעניני ס"ס בברכות.

בשולחן ערוך (סימן תרע"א סעיף ד) הביא להך דינא דגמרא (שם כג:) "מילא קערה שמן והקיפה פתילות, אם כפה עליה כלי - כל פתילה עולה בשביל נר אחד; לא כפה עליה כלי - אפי' לנר אחד אינו עולה לפי שהוא כמדורה". ובפרי חדש (ס"ק ד) כתב, שצריך למהר לכפות עליה כלי קודם שידליקנה, אבל אם הדליקה ואח"כ כפה עליה כלי לא עשה, כלומר - וצריך לכבותה ולחזור ולהדליקה בברכה. והסכים עמו הגה"ת ורד"ם בשו"ת גן המלך (סי' קנ"א), שאם הדליקה ואח"כ כפה עליה כלי - צריך לכבותה ולחזור ולהדליקה בברכה. וכן פסק במשנה ברורה (ס"ק י"ג) שאם הדליק ואח"כ כפה צריך לכבות ולכסות בכלי ולחזור ולהדליק, עיי"ש. אך לא

הנה הרב י"י אברג'ל נר"ו עמד בגליון הקודם (ה"ל, עמ' 215) בדברי מרן זצוק"ל בספרו חזון עובדיה - חנוכה (עמ' סו), שמי שיש לו שמן בצמצום ואינו יודע אם יספיק להדליק בו שיעור חצי שעה - יכול להדליק ולברך מטעם ספק ספיקא וכו', ושוא'לים הלכו בו והמה ראו גם תמהו דה"ן צדי'ק נסת'ר ממש"כ בשאר דוכתי רבים ועצומים דלא עבדינן ס"ס בברכות. ודן ליישב בכמה אופנים, ואפתח במאי דסליק, דלחלק יצא דהכא שאני שהספק הוא על המצוה ואחר שנקטי' בה להקל ממילא אפשר לברך ע"ז, עיי"ש. והנה אף אנכי עמדתי בישב זה, כי הוא נפתח בגדולים וכפי שאביא לפנינו, אך קודם לכן אפרט הנידון שמחמתו הוצרכתי למהלך זה.

הוא זקוק לה ה"נ ל"ח הדלקה, אלא דאכתי שמלבד שאין הדבר מוכרח בדעת הש"ע, גם י"ל דאף אם ננקוט דבכה"ג זקוק לה אכתי לא ידעינן אם אף יברך ע"ז, ודו"ק. ועל כן נראה דאף בכה"ג נקטי' למימר סב"ל. אלא שבאופן שהדליק כמה נרות בב"א וכבר נעשו כמדורה, בזה צידדתי שצריך לכבותם ולחזור ולהדליק וממילא יברך שוב על הדלקה זו, והטעמתי טעמא דמילתא משום דאיכא בזה ס"ס. דהנה כתב השולחן ערוך (נסימן מרעה סעיף ז), שיש מי שאומר דכיון דהדלקה עושה מצוה צריך שיתן שמן בנר, כדי שיעור, קודם הדלקה, אבל אם בירך והדליק ואח"כ הוסיף שמן עד כדי שיעור, לא יצא ידי חובתו. והפרי חדש (שם ס"ק ז) כתב לתמוה על לשון הש"ע, שמאחר והרא"ש (שם פרק ז סי' ז) והטור (על אחר) כתבו כן, ולא אשכחן מאן דפליג עלייהו, והדין טעמו ונימוקו עמו, אמאי כתבו בשם יש מי שאומר ולא כתבו בסתם. והעלה הפר"ח דצריך לכבותה ולחזור ולהדליקה בברכה, ואולם במשנה ברורה (שם ס"ק ח) פסק דלא כהפר"ח, דאף שצריך לכבותה וליתן בה שמן כשיעור ולחזור ולהדליק, מ"מ יעשה זאת בלא ברכה, ודבריו הם על פי דברי החמד משה (שם ונסי' מרעה ס"ק ט) והנשמת אדם (מועדים, כלל קנד) דהך דינא דבעי' שיעורא הוא בפלוג' תי' בגמרא, וא"כ מספק אין לברך ע"ז, עיי"ש. ומעתה בעניננו י"ל לאידך גיסא דבלא נתן שמן כשיעור יש צד שחייב הוא לחזור ולברך (כמו שנקט הפרי"ח להלכה לו עכ"פ כדלכא נגמ'), ואת"ל כהצד דלא בעי ליתן שיעור בתחילה כיון דהדלקה עושה מצוה וכבתה אין זקוק לה, מ"מ שמא הכא שאני שנעשית מדורה ואי"ז נחשב כלל הדלקה ולא הוי כחסרון בשיעור גרידא, ובזה אמרינן דלכו"ע לא נחשב הדלקה, וזו סברא אלימתא שהיה נראה להכריע כמותה ובפרט שלא מצינו מקור בש"ס ובראשונים להכשיר כאשר היתה ההדלקה מתתחילתה כמדורה, אלא מ"מ קשה להכריע בזה בספק ברכות, אך נראה דלכל הפחות ספק מיהא הוי, וא"כ יש לנו ס"ס

גילה דעתו בענין הברכה, האם מסכים לדברי הפר"ח או שמא פליג עליו וס"ל דיתחזור וידליק בלא ברכה, וצ"ע. והנה אם עדיין לא נתחברו השלהבות להיות כמדורה ותיכף ומיד כפה עליה כלי, יש להכשיר בזה בדיעבד, כיון שגם לא נעשה מדורה בפועל וגם תיקן הדבר בעודו עוסק בהדלקה ולא הסיח דעתו. וכמו כן כאשר הדליק באופן רגיל דהיינו שבתחילה מדליק נר אחד ואח"כ עוד נר וכו', א"כ בתחילה היתה כאן הדלקה כשרה של נר אחד ומנ"ל שיש לפסול בזה, ואכן דבר זה בפלוגתא דהגאון רא"מ הורביץ בהגהותיו לש"ס (עמ"ס שנת נאן) כתב דדוקא כשהדליק בבת אחת איכא פסול מדורה – דלא יצא כלל יד"ח, אבל בזה אחר זה – הראשון יצא. דקי"ל הדלקה עושה מצוה – וכבתה אין זקוק לה. וכן הביא בספר מקראי קודש להגרצ"פ פרנק (עמוד כ) בשם הגאון ר' שמואל סלאנט, עיי"ש. אך מרן זצוק"ל הביא בחזו"ע (עמ' קכז) דרך אחרת בזה, והיא: דאע"פ שאם כבתה אין זקוק לה, כ"ז דוקא בשוגג, אבל במזיד הרי הוא זקוק לה, והכא נמי כאשר מקיף פתילות ומדליק אותם הרי זה כמכבה במזיד, ומשו"ה צריך לחזור ולהדליק. עיי"ש שכן ביאר החלקת יואב (ח"ב עמ' קט) ושכן נראה בדברי הש"ע (נסי' מרעה סעיף ז) בשם תשובת הרשב"א (ח"א סי' תקלט) שכתב הך דין של כיבה אותה "בשוגג" דוקא, ומשמע דבמזיד זקוק לה. ודרך שלישית מצאנו בזה להגרשז"א זצוק"ל בשו"ת מנחת שלמה (מניחא סי' נח) דאף אי נימא דגם במכבה במזיד אין זקוק לה, או נימא דבכה"ג שטעה בדין לא הוי כמכבה במזיד, מ"מ י"ל דכל שמתחילת ההדלקה דעתו לכבות אח"כ את הנרות, א"כ מעיקרא אין כאן הדלקה, עיי"ש שהוכיח זאת בסברות ובראיות. ומעתה לענין היכא דהדליק בתחילה נר אחד ואח"כ הדליק שאר הנרות ועשאו מדורה, יהיה הדבר תלוי בפירושים הנ"ל דלרא"ם הורביץ נחשב שקיים הדלקת נר א' עכ"פ, ואילו להגרשז"א אין כאן כלל הדלקה, ולמה שצידד מרן זצוק"ל בחזו"ע דדעת מרן הש"ע דכיבה במזיד הרי

זה משום שיש כאן גדר מסוים והרחקה משבועות שוא החמורה שהעולם נזדעזע כשציוה עליה בורא העולם, וא"כ כל זה כאשר דנים על הברכה אז אמרינן דלא מהני ס"ס לברך, אך כאשר הנידון הוא על המצוה ומכריעים ע"י ס"ס שמחויב בה, שפיר יש לו לברך עליה.

ואמנם יש לדחות דהא הכא מצות הדלקת נר חנוכה אינה אלא מדרבנן, וספיקא דרבנן לקולא, וכמש"כ בחזו"ע (עמ' ס) דמשו"ה ספק הדליק נר חנוכה ספק לא הדליק אין חייב להדליק, וכתב ביבי"א ח"ט (י"ד סי' לא אות ד) ובחזו"ע שבת (עמ' קט ואלף) שמדברי הרמב"ם ומרן הש"ע מוכח שאפילו כשיש ספק ספיקא להחמיר בדרבנן אזלינן לקולא, עיי"ש, וא"כ ה"נ לא יהני מה שיש ספק ספיקא על המצוה, כיון דעכ"פ אינה אלא מדרבנן. והנה חזינא להגאון הראש"ל נר"ו בילקוט יוסף (הלכות ברכות, משנ"א ח"ג עמ' שג ואלף), שהביא דברות הגאון שמש ומגן (ח"א סי' יג) שכתב לצרף סברת הרדב"ז היכא דדעת מרן הש"ע לברך, ודחאו דלא עבדינן כלל ס"ס בברכות, עיי"ש. ואמנם ע"ז לכא' א"צ להשיב מאחר וחזינן בדברי אביו רבינו הגדול זצוק"ל שכתב בכמה דוכתי דבכה"ג אפשר לברך. אך לענין נידוד ראייתי שם שהביא דברי הגאון ר' חיים פנחס שיינברג זצוק"ל במשמרת חיים (עמ' כט) שביאר דהא דכתבו האחרונים לעשות ס"ס גבי ספירת העומר, זה משום שהספק הוא על המצוה וממילא נמשכת הברכה אחר המצוה משא"כ בספק על הברכה גרידא, וגם ע"ז השיב שם שבמקור הדין (נמרום הדשן סי' לד) מבואר סברא אחרת בהאי ענינא (וכללה), עיי"ש. הנה אכמ"ל בהך דינא דספיה"ע ובביאו"ד התרוה"ד, דהדברים ארוכים ויש בהם כמה מהלכים וקושיות ופירוקים בצידן, אך איך שיהיה סברת הגר"פ שיינברג ודאי נכוחה היא מצד עצמה. ולהאמור לעיל אף אם לא נבוא מצד עצם הסברא, מ"מ מצד כללי הפסיקה נוכל לומר שיש לצרף סברת הרדב"ז לסברת ס"ס,

לומר שאין כאן הדלקה. וצירפתי עוד כמה סברות לומר דהדלקה ראשונה בטלה וממילא ידליק שוב ויברך.

ועל זה באתי והבהרתי, דלכא' מה אכפת לן דאיכא בהא ס"ס לברך, הא נקטינן דאף בס"ס לא נחתין לברוכי, אלא דבאמת הכא שאני, דאה"נ לעולם אין מברכים אף כאשר יש ס"ס בברכה, אבל הכא הספק הוא במצוה, וידועים דברי הרדב"ז בתשובה (ח"א סי' רכט, ח"ב סי' תרכו), שאם המחלוקת של הפוסקים במצוה ולא בברכה, לא אמרינן ספק ברכות להקל. עיי"ש שכתב שכל שנהגו ישראל כסברת אחד מהפוסקים או דהוי אתריה דמר, העושה מצוה כדעת אותו פוסק חייב לברך, שחזר הדבר להיות כאילו הוא תורה. שכיון שנהגו כאותו פוסק או דהוי אתריה דמר, הו"ל אצלם כאילו אין בו מחלוקת כלל. ולא נעלם ממני שדברי הרדב"ז לא פלטי מכלל פלוג', וכמו שכתב בשו"ת יביע אומר ח"ב (י"ד סי' כו אות ז) וח"ה (אות סי' מז אות ד) וח"ה (אות סי' כג אות א) ועוד, והביא שם בשם הגאון מהר"א ישראל בשו"ת קול אליהו (ח"ב אות סי' כח) שהוכיח דמרן ס"ל דלא כהרדב"ז, עיי"ש. מכל מקום נראה דהכא שיש לנו ס"ס במצוה, שפיר יש לסמוך ע"ז לברך, שיש כאן גם ס"ס לברך וגם ספק במצוה ולא על הברכה עצמה.

וכתבתי ללמוד זאת ממה שהביא ביבי"א ח"ה (שס) שאם מרן רבינו יוסף קארו פסק כדעת המכשירים את המצוה, הברכה שעל המצוה נגזרת אחר המצוה, וברוכי נמי מברכין, ובכה"ג לא אמרינן סב"ל נגד מרן, אלא סמכין אף על סברת הרדב"ז כדי לברך. וכמ"ש מרן החיד"א ועוד, דאע"פ שבענין ברכות יש להורות ספק ברכות להקל אפילו כנגד מרן, דשב ואל תעשה עדיף, מ"מ במאי דקמן שהמחלוקת אינה בברכה אלא במצוה, שפיר דמי גם לברך. וכ"כ ביבי"א ח"ז (י"ד סי' כו אות ג) וח"ה (אות סי' כ"ה ודע), עיי"ש. וא"כ גם לענין ס"ס בברכות דהא דלא עבדינן ליה אע"פ שבכל דיני התורה עבדינן ס"ס,

ולברך, וכמו דאמרינן גבי ספק במצוה כשדעת מרן הש"ע לברך, וכאמור לעיל.

ובאחרוני זמנינו גאוני המזרח שליט"א ראיתי שהדברים בפלוג', שבספר "באר בשדה" (תרומות ומעשרות, עמ' קמ) לידידי הרה"ג בועז כדורי שליט"א דן בהך כללא דהרדב"ז, והעלה דאע"פ שהפוסקים דחו את דברי הרדב"ז מכל מקום נראה דהיכא שגם דעת רוב הפוסקים לברך וגם המחלוקת היא במצוה ולא בברכה שפיר סמכינן על זה לעשות המצוה בברכה. ושוב מצאתי לו שם (עמ' מז) שכתב להדיא כדברינו, דאף שלא נקטינן כחידושו של הרדב"ז, מכל מקום כיון דאיכא נמי ספק ספיקא לחייב במצוה סמכינן על זה גם לענין הברכה, ודימה זאת למש"כ לעיל לענין רוב, עיי"ש. וכן מצאתי שפסק הגאון הנאמ"ן שליט"א בקובץ 'אור תורה' (תש"ג, עמ' תמ"ג) ובספרו 'נסן ליאיר' (ש"ת ס"ס ו, עמ' קנ"ד) לענין קריאת מגילה, עיי"ש. ומאידך הראש"ל שליט"א בספר 'לקו"י' (ס"ט) כתב שהסברא לברך בס"ס גבי ספיה"ע, היא משום שיש דעות בראשונים שאף בזה"ז היא מצוה דאורייתא ובכה"ג שפיר סמכינן לברך בס"ס (וזה ע"פ דעות הגאונים מכתם לדוד ומורם מסד), ומייתי לה מדברי אביו זצוק"ל ביחודה דעת (ס"ה ס"י כ"א דהע"י) עיי"ש וע"ע ביבי"א ח"ח (א"ח ס"י ז' אות ז' דהע"י), וכן נמשך אחיו הגאון רבי דוד שליט"א בהלכה ברורה ח"א (סוף ס"י ט) וח"ג (דיני לוחם האומות סוף ס"ק מ"ח) דמהני ס"ס במצוה לברך כאשר המצוה היא דאורייתא.

ואתינא לבירור דעת מרן זצוק"ל בהאי מילתא, וחזינא בה עקולי ופשוטי. דהנה כאמור מחד גיסא נקט דדוקא במצוה דאורייתא או עכ"פ ספק מצוה דאורייתא יש לברך בס"ס. אמנם מאידך עיין ביבי"א ח"י (א"ח ס"י ז') שכתב לברך על מגילה כשיש ג' ספיקות לברך, הא קמן דעבדינן ס"ס לברך אף כשהמצוה היא רק מדרבנן, וצ"ע דאפשר דלא סמך על טעם זה לבד. וכן מצאתי בחפיש'ה בשו"ת יביע אומר ח"ט (י"ד סימן כו' אות ז') בדין בן בכור שנולד ע"י מלקחיים, באופן שהיו הם מפסיקים בין ראשו

לרחם האשה, אם חייב בפדיון ובברכה. והביא מש"כ בשו"ת דברי יששכר (סי' ק"א) שפסק לחייב לפדותו בברכה מטעם ס"ס, שמא מקצת הרחם מקדש, ושמא כבר הוציא הולד ראשו חוץ לפרוזדור, וכבר נתקדש. ושפיר יש לברך על הפדיון מכח הס"ס. ושכן העלה בשו"ת דברי יציב (י"ד ס"י ה') שצריך לפדותו בברכה, וצירף הדבר"י דברי החיד"א בשו"ת חיים שאל (מ"ז ס"י ט"ז) שאם המחלוקת במצוה סמכינן על הרדב"ז אף לברך, עיי"ש. ומשמע מדבריו שמסכים להם דבכל גווני כשיש ס"ס במצוה יש לברך. אכן אינו מוכרח, ויתכן שלמעשה לא הורה היבי"א לברך אלא מחמת דאיירי שם במצ"ע דאורייתא, עיי"ש"ה בכל הלשונות שהביא שם. ושו"ר ביבי"א ח"ו (א"ח ס"י מו' סוף אות ז') שהביא להמבואר בתשו' הרדב"ז (מ"ז ס"י תרכ"ה), גבי מגילה דל"א סב"ל, כאשר רוב הפוסקים פסקו שיחיד חייב בקריאתה, דממילא חייב לברך עליה. אכן גם התם י"ל דלא סמך ע"ד בלבד, עיי"ש, וצ"ע. ועוד מצאתי ביבי"א ח"י (א"ח ס"י כ') שדן בכללא דהרדב"ז ואחר שכתב דלא קיי"ל כוותיה סיים דמיהו נראה שאם יש ספק ספיקא להכשיר המצוה – שפיר סמכינן לצרף סברת הרדב"ז וכו' שהברכה נמשכת אחרי המצוה, עיי"ש. ומשמע דאמרינן הכי בכל מצוה ולא דוקא מצוה דאורייתא ודו"ק. וע"ע שם (י"ד ס"י נ"ח) בהערות על שו"ת רב פעלים (אות כ"א ד"ה ועינא) שנראה נמי הכי, אלא דאינו מוכרח ואכתי צ"ע. ואח"כ הבאתי לסייע עוד מפסק מרן זצוק"ל בחזו"ע לענין מי שאינו יודע אם יספיק השמן לדלק שיעור חצי שעה, שיכול להדליק ולברך על זה מטעם ספק ספיקא וכו', ולכא' תמוה היאך סתם שאפשר לברך בס"ס היפך ממה שהשריש לנו בכמה וכמה דוכתי רבים ועצומים, אך להאמור ניהא דמאחר ויש ס"ס על המצוה להכריע לעשותה ויוצא בה יד"ח, אף גבי הברכה מהני.

וכעת ראיתי חזינא להרב הכותב נר"ו שהביא דברי מרן זצוק"ל בחזון עובדיה – סוכות (עמ' קט"ו) גבי אתרוג שיש בו ספק האם נחסר ממנו, דבכה"ג איכא ס"ס – ספק אם נחסר ואת"ל דנחסר מ"מ

כיון שמכריעים להקל על כן יש לו לברך, משא"כ בנידו"ד שבאים להחמיר עליו מחמת ספק ואומרים שצריך לחזור ולהדליק, בזה אין הכרח דהרב יוד'ה יור'ה שיש לו לברך. ואמנם הא גופא יש להעיר, דעד כמה דנקטינן דבספק דרבנן יש להקל לעשות המצוה וממילא גם לברך, א"כ אמאי הוצרך לעשות ס"ס לקולא גבי ספק בשיעור השמן, דלכאו' די לנו בספק גרידא להכשיר המצוה, אכן בקושטא דבש"ע מפורש להצריך ליתן שמן כשיעור אע"ג דהוי ספיקא בגמ', ואף שזה גופא צ"ב מדוע החמיר בזה, מ"מ אין לנטות מדברי הש"ע, ולכן רק בס"ס יש להקל וממילא גם לברך, ודו"ק.

ובאמת הביא בחזו"ע כמעט עשרה ראשונים כמלאכים דסברי מרנן שמותר לכתחילה להדליק נר חנוכה אף אם אין בו שיעור שידלק חצי שעה, כיון דנקטינן כלישנא קמא בגמ' שבת (כא): "דאי לא אדליק מדליק" ולא כלישנא בתרא "לשיעורי" עיי"ש, וא"כ לדבריהם כאמור יש להדליק ולברך בשופי, אלא דהחזו"ע לא סמך עליהם למעשה אלא כשיש עוד ספק לקולא. ובאמת בזה באנו למה שהביא הה"כ נר"ו תי' דטעמא דמרן וצוק"ל שנקט לברך בכה"ג הוא משום דתפס לעיקר כדעת האומרים דלא בעינן שיעור ח"ש, ודחה הה"כ דהא מרן וצוק"ל מחמיר בזה, עיי"ש. אכן להאמור נראה שפיר דאף שלמעשה החמיר בזה מרן, היינו משום דעכ"פ הביא הש"ע שיטת זו בשם יש מי שאומר, אבל באמת תפס מרן וצוק"ל לעיקר כדעת רוב ככל הראשונים שאין השיעור מעכב, ושכן היה המנהג בהרבה מקומות, וא"כ אף שלמעשה יש להחמיר בזה, הבו דלא להוסיף עליה ולכן באופן שיש ס"ס שפיר יש להקל ולברך, ודו"ק. וא"כ יוצא לנו שיש למרן ב' טעמים נכונים להקל בהך דינא ולברך, חדא דנקטינן לעיקר דלא בעי שיעור ולכן למעשה יש להקל עכ"פ היכא שיש עוד ספק לקולא, ושנית דבאופן שמכשירים המצוה ע"י ס"ס יש גם לברך בכל דוכתא, ודוק"ה.

דילמא רק בחסרון כאיסר נפסל האתרוג, ונקט לברך ע"ז, וכו'. והנה בתוך דבריו העתיק הה"כ מהחזו"ע שכתב כן גם על מצוה דרבנן עיי"ש, כן המעיין יראה שיש כאן כמה ענינים נפרדים, דהא התם איירי גבי פסול 'חסר' באתרוג שהוא רק ביום הראשון דהוי מצוה דאורייתא, וא"כ אכתי לא ידעינן מה הדין בכה"ג בדרבנן, אלא שבתו"ד כתב מרן וצוק"ל לדמות זאת להא דמברכים על מצוה דרבנן כשאמרינן בה ספיקא לקולא, וכגון הסופר ספירת העומר בבין השמשות (פוס' מנחות סא). והנוטל ידיו במים שיש ספק אם נעשה בהם מלאכה (ש"ע אורח סי' קס סעיף יא) ועוד. אך הדגיש מרן דגבי אתרוג טעמא הוא משום שהמצוה דאורייתא הוכשרה ע"י ספק ספיקא. אמנם זה גופא צ"ב דפעם איירי בדרבנן ופעם איירי בדאורייתא, ונראה אחר העיון דכללם של דברים הוא כך, דהיכא שמקילין להכשיר המצוה, א"כ הוי כהכרעה, וממילא אף אפשר לברך ע"ז, ולכן בספק דרבנן במצוה יש לברך, משא"כ אם יש ספק דאורייתא לחומרא לחייב לעשות המצוה, בכה"ג אי"ז הכרעה אלא רק חומרא גרידא ולכן עכ"פ לא יברך, אבל כאשר יש ספק שמחמתו מכשירין את המצוה שפיר יש לברך, וא"כ בדאורייתא אמנם לא שייך להכשיר מספק גרידא אך בס"ס יש להכשיר אף בדאורייתא וממילא זה מכריע אף לגבי הברכה שנמשכת היא אחר המצוה, ודו"ק. ושוב מצאתי שם בגליון הקודם (ה"ל, עמ' 101) להגאון ר' יורם מימון שליט"א שדן בדברי מרן בהך מילתא, וכתב לדקדק בדבריו דנקטינן כהרדב"ז דוקא במקום שנפסק כהפוסקים "המכשירים" את המצוה, שבוזה הפסק הוא בתורת ודאי ולא בתורת ספק, עיי"ש [וראה עוד חילוקים בהך כללא, ביביע אומר ח"ט (בהוספות ומילואים לחלק אורח סי' מז) ובהלכה ברורה ח"א (סוף סי' ט) וכולהו משמיה דהרה"ג המפורסם רבי ישראל מאיר יונה שליט"א], ודו"ק.

אשר אם כן יוצא דחלוק הנידון דהחזו"ע מנידון ידני, דהחזו"ע איירי לענין הכשר המצוה מחמת ספק (כאשר יש ספק אם יש שמן כשיעור), ובזה א"כ

מדליקה עליו נ"ח בביתו, שמא יכול לכוין ולומר איני רוצה לצאת י"ח בהדלקת אשתי. וכמ"ש מהרי"ל (צמנהגים הל' חנוכה אות ח ונמשזה סי' קמ"ה), ועוד דשמא הלכה כהתרומת הדשן (סי' ק"ה), שאכסנאי שהוא נשוי אם רצה יכול להדליק ולברך משום הידור מצוה. והביא עוד סברא שכתב המהרש"ל בתשובה (סי' פ"ה) שכתב שאם אינו יודע שאשתו מדליקה עליו בביתו יכול להדליק ולברך. ורק אם יודע בבירור שהיא מדלקת עליו אין לו להדליק דלאו כל כמיניה לומר שאינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו. וביאר דס"ל למהרש"ל שכיון שהוא בריא בחיובא וספק אם אשתו מוציאה אותו י"ח, אין ספק מוציא מידי ודאי, ומשו"ה יכול לברך ולהדליק נ"ח. עיי"ש. ומבואר לכאן דס"ל דעבדינן ס"ס לברך כאשר הוא על המצוה ואע"פ שאי"ז להקל ולהכשיר את המצוה אלא זה ס"ס לומר שהוא מתחייב במצוה. אמנם יש לדחות דהכא לא דמי לשאר ס"ס להחמיר ולחייב אלא זה רק ס"ס לומר שיש לו אפשרות להכניס את עצמו לחיוב ע"י שמכוין שאינו רוצה לצאת יד"ח בהדלקה שבביתו או שרוצה להדר ולהדליק, וא"כ אפשר שבכה"ג הוי כספק להכשיר מצוה שהוא נידון כהכרעה ולא כחומרא מספק בעלמא, עיין ודו"ק. ובלא"ה יתכן שסמך על ס"ס, כיון דבלא כל הס"ס יש לומר כסברת מהרש"ל שכל עוד הוא מסופק אם מדליקים עליו בביתו יש כאן חזקת חיוב שמחמתה מתחייב להדליק ולברך.

כל זה כתבתי להעמיד הדברים על דיוקם בנידון זה של ס"ס במצוה, ואכתי צ"ע בכל זה, כי לולי דמסתפינא הוה אמינא דנראה מכל דברות רבינו שאין בזה כלל ברור וחתוך, אלא הדברים משתנים לפי הענין וכפי ה"הרגש" המסוים שיש בכל דין ודין ובמכלול הפרטים המרכיבים אותו, והדבר מסור לגדולי הדור ליתן את נקודת ההכרעה, בכל דין כפי ענינו.

והנה בדברי שם כתבתי מעצמי לצרף בזה מש"כ היעב"ץ במור וקציעה (סי' מערצ ד"ה וי"ל), דבמצות נר חנוכה הברכה מעכבת, לפי שכל

ושוב בינותי בתוך דברי הה"כ נר"ו, שהביא שהיה נראה ליישב ע"פ מש"כ בשו"ת יחזק דעת (ח"ו סי' לא) וספר הליכות עולם (ח"א עמ' שצ"ג) וחזון עובדיה - יו"ט (עמ' רל"ג ועמ' רפ"ג) שבספק דרבנן במצוה ברוכי נמי מברכינן, וא"כ ה"ה לענין נר חנוכה. אלא דקשיא ליה להה"כ נר"ו דא"כ אמאי הוצרך מרן זצוק"ל לומר שרשאי להדליק מכח ס"ס ולא קאמר דסגי בספיקא דרבנן, עיי"ש. ולהאמור ניהא היטב, דאין חילוק לענין הברכה בין ספק ובין ס"ס, אלא דבעינן דאכן נכריע ליה לקולא, והכא בספק גרידא אין אנו מכריעים לקולא, כיון שהש"ע תפס להחמיר בזה. אמנם התבוננתי דמ"מ קשיא דאף אם לא נקל בספק בעיקר דין זה אי בעינא שיעורא או לאו, עכ"פ היה לנו להקל בספק אם יש שיעור בשמן, וא"כ שוב קשה מדוע בעינן לס"ס ולא סגי בספיקא דשיעורא במציאות גרידא. אכן גם בזה צ"ל דלא בכל דוכתי מקילין מספק במצוה דרבנן, ובפרט במצות נר חנוכה שחביבה היא עד מאוד וכו', וכמו שלא נקל לאדם להדליק במקום שאינו יודע האם הנר אמור להתכבות שם וכדו', ויש לומר בזה עוד צדדים וביאורים, ועכ"פ העיקר הוא דלא נקט החזו"ע בדוקא לס"ס אלא משום שבס"ס אפשר להקל במצוה זו. אכן בקושטא דלכאן כל זה אינו, דהא מפורש שקו"ט בחזו"ע שם בנידון דס"ס בברכות, והביא דרובא דרבוותא ס"ל שיש לברך כשיש ספק ספיקא וכו' עיי"ש. אך כוונתנו כאן, דאע"פ שבדבר הגלוי נקט רבינו דאיתנא עליה מטעם ס"ס, מ"מ בטעם הנסתר צירף רבינו הא דהוי ספק דרבנן לקולא, ובזה באמת לא בעינן דוקא ס"ס ורק דא"א להקל כאן לולי הס"ס, ודו"ק.

ועין ראתה להרב הכותב נר"ו בסוף דבריו שרמז לעיין בדברי החזו"ע חנוכה עמ' קנ"א, ששם דן באכסנאי שהוא נשוי ואינו יודע אם מדליקים עליו נ"ח בביתו, ויש לו פתח בפני עצמו, וכתב שיכול להדליק ולברך ברכות הדלקת נ"ח, שיש כאן ספק ספיקא, שמא אין אשתו מדליקה עליו בביתו, וחיובא רמיא עליה להדליק נ"ח, ואת"ל שאשתו

רביע שליט"א בקונטרס "מבין בחזון" (נדפס בקובץ "צמורתו" [לזכר מרן זלוק"ל] חנוכה עמ' תעט) שביאר טעמא דרבינו זצוק"ל ע"פ כמה ראיות שלא חשו להרואה בנר חנוכה. וראה עוד בחזו"ע שהביא בבקיותו שהגאון יעב"ץ עצמו במור וקציעה (סוף סי' תרעא) פסק שאם אין עשרה בבית הכנסת בע"ש חנוכה, ידליק נרות חנוכה "בלי ברכה", ועוד כתב היעב"ץ שם (סוף סי' תרעא) שסומא ידליק נ"ח בלי ברכה, עיי"ש, וא"כ איהו גופיה סתר דבריו, וא"כ מאחר דאיהו גופיה עזב חידושו זה היאך אנו נמשיך להחזיק בו.

ואכן מאידך במה שהוצרך רבינו בהליכו"ע לצירוף סברת היעב"ץ לענין ברכה בשכח לברך בהדלקת הנר הראשון, הגה המעיין בחזון עובדיה (עמ' קלא ואלף) יראה שדן בזה בארוכה, ושם הכריע לברך בזה, אך לא מחמת הספיקות שהביא הגרע"א (נש"מ מניח סימן יג) וכמו"כ לא הזכיר לדברי היעב"ץ הנ"ל, אלא נסמך בכל כוחו על הסברא שכל זמן שהוא עוסק בהדלקת נרות ההידור יש לו לברך, וכמ"ש בשו"ת הלכות קטנות (סי' ג). ודימה זאת למי שלא בירך על נטילת לולב, ונזכר לפני הנענועים, שאע"פ שאינם מעכבים המצוה, ומדאגבהיה נפק ביה, יכול לברך על נטילת לולב. וכמ"ש התוס' והרא"ש (סוכה לט). וכמצינו בגמ' שבת (קלג:) בדין המל בשבת, שכל זמן שהוא עוסק במילה – חוזר בין על ציצין המעכבים את המילה בין על ציצין שאינם מעכבים את המילה, פירש – על ציצין המעכבים חוזר על הציצין שאינם מעכבים אינו חוזר. וכן פסק הרמב"ם (פ"ג מהל' מילה ה"ד), וציצין שאין מעכבים, הם בבחינת הידור מצוה. (כמ"ש בשבת שס, דאיכא דהכי יפוי מלוה, וכתיב זה אלי ואנוהו), עיי"ש. אלמא דלהלכה לא שמיעא ליה להך חידושה דהיעב"ץ, ואפילו לא בתורת צירוף.

עיקרה לפרסומי ניסא, וכי מדליק בלא ברכה לאו מידי עביד, ועי' בהר צבי (שנת כג. ד"ה ועמד) מה שכתב בביאור דבריו, [ובמוסגר הוספתי דלול"ד היעב"ץ יש לדון דאף אי נימא דבלא ברכה אין כאן מצוה, מ"מ לזה סגי במה שמברך "שעשה ניסים" ולא בעי דוקא ברכת "להדליק נר חנוכה". עוד יל"ד דהכא שכבר בירך בתחילה, אף אי נימא שמחויב לחזור ולהדליק מ"מ יש פרסומי ניסא בהדלקה הראשונה כשבירך עליה אף שהיתה בפסול, אמנם כ"ז כאשר מדליק מיד, ויש לדחות, ואכמ"ל] ומשו"ה בעשאה כמדורה שצריך לחזור ולהדליק יש לצדד שגם יחזור ויברך. ושמחתי כמוצא שלל רב במה שהביא לנו הה"כ נר"ו דרבינו זצוק"ל הביא בעצמו בספרו הליכות עולם (סי' עמ' סה) צירוף זה, גבי נידון דהגרע"א במי שהדליק נר חנוכה ושכח ולא בירך, דאם עדיין לא גמר כל הנרות יברך להדליק נר חנוכה וידליק הנשארם שהם נרות ההידור, ואע"פ שגם בזה לא יצא הדבר מידי מחלוקת (שהרי הפרי"ם מנא ופליג), מ"מ איכא ס"ס לברך, ואע"פ שרבים מן האחרונים ס"ל שאין לסמוך על ספק ספיקא בברכות, כאן נראה לסמוך על הס"ס לברך, וה"ט משום שהברכה היא חלק מפרסומי ניסא, וכמ"ש הגאון יעב"ץ וכו', עיי"ש בהליכו"ע, וא"כ שפיר קאמר הה"כ נר"ו דזהו טעמא דרבינו זצוק"ל בחזו"ע כאן שסמך לברך בספק אם יספיק השמן לחצי שעה.

אולם בקושטא נראה דבחזון עובדיה חזר בו רבינו מזה, שהרי הביא (נעמ' קנט) לדברי היעב"ץ ופליג עליו בפשיטות, שכשם שבכל המצות אין ברכות מעכבות, כדאיתא בכמה דוכתי (עיי"ש מקורות הדבר), הוא הדין לגבי נר חנוכה, שאם הדליק נר חנוכה, ולא בירך כלל, יצא י"ח. ואמנם לא פירש רבינו זצוק"ל מדוע דחה במקל ובנקל לדברי הגאון יעב"ץ, וראה לידידי הרה"ג ר' יוסף

הופיע ויצא לאור הגדה של פסח – "וידבר משה"

ביאורים נפלאים מלוקטים מדברי רבותינו גדולי הדורות ע"ס ההגדה בלשון קלה ונעימה

מאת הר' משה ב"ר יצחק דייין שליט"א • להשיג בטל': 03-5030190

יתדות | מכתבים ותגובות

סימן קמ

ניתן לשלוח חידושים והערות למדור זה, גם בכתב יד, (נמוך נקי וקריא), עד 400 מילים לערך. השולחים מכתבים ב"פקס", נא להקפיד לכתוב בכתב ברור, ולהשאיר מרווח ראוי בשוליים ובין השורות.

אם תדיר קודם אף שאין דעתו לעשותו כעת | תגובה

לכבוד מערכת "יתד המאיר" שלום וברכה!

בענין מה שהעירותי בגליון שבט (עמ' 45) ע"ד הרב אילן טלקר הי"ו, ממה שסתם מרן בש"ע (סי' רפו ס"ד), היו לפניו שתי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוספין, כגון שאיחר מלהתפלל תפלת מוסף עד ו' שעות שהוא זמן תפלת מנחה, צריך להתפלל של מנחה תחלה ואח"כ של מוסף. וי"א דהיינו דוקא שצריך עתה להתפלל שתיהן, כגון שרוצה לאכול ואסור לו לאכול עד שיתפלל מנחה, אבל אם א"צ עתה להתפלל מנחה יכול להקדים של מוסף. ע"כ. דמשמע להלכה דאף באין דעתו לקיים שתיהם כעת, מ"מ תדיר קודם, וכדעת הסתם. ע"כ.

והלום האיר את עיני ידי"נ הרה"ג ר' אליהו עזריאל נר"ו בתשובה מעולפת ספירים, שכתב מכבר ושלחה אלי כעת, ושם נוטה לומר דלכאורה לא נתכוין מרן לסתום דלא כהי"א, רק העתיק עיקר דינא דגמרא, וכמבואר בב"י על לשון זו של הטור, ואח"כ כתב דעת הי"א ללא חולק. ע"כ. והנה אין להקשות מדברי מרן שכתב כגון וכו', ומוכח שהוסיף על דינא דגמרא, הא ליתא, שהרי תיבות אלו מהטור באו, ובב"י ביאר ענינם שהוא לאפוקי מהירושלמי דמיירי דוקא במנחה קטנה, ותל"מ. אבל לעולם אין להם שייכות לנידון הי"א. ולפעד"נ לחזק דבריו עוד ממשמעות דברי הטור, שהרי לשון הסתם שבש"ע הוא מהטור, ומה שמרן הבין בלשון זו של הטור כך דעתו שנפרש לשון זו בש"ע, דלעולם קי"ל לפרש דבריו שבש"ע ע"פ הטוב"י (אל"כ פירש להדיא אחרת). והנה בטור כתב בתחילה כתבנית הש"ע בדיוק, שפתח בסתם, ואח"כ כתב וי"א וכו', אלא ששוב כתב אח"כ והתוספות אינם מחלקים וכו'. והיינו דלא כהי"א. ואם איתא שפירוש לשון הסתם היינו לכלול אף נידון הי"א, א"כ מהו שחזר לכתוב שהתוס' אינם מחלקים, והרי התוס' הם הם דעת הסתם. אלא ודאי שהסתם אינו אלא דינא דגמרא, ואח"כ כתב הי"א, ואח"כ דעת התוס'. ואילו מרן בש"ע הביא רק דינא דגמ' בסתם, ודעת הי"א לחלק, ותל"מ.

שוב הראה לי ידידי הר"ר משה שרעבי נר"ו, קונטרס נטילת לולב בסוכה (עמ' סט, ואמר לי שז"ה נמי נקונץ אכסדרא), ושם פירש כל בתר אפכא, דלכ"ע דין תדיר הוא אף בדאין דעתו לקיים שניהם כעת, וגם הי"א מודים לזה, ולא נחלקו על התוס' אלא לענין מנחה ומוסף בזמן מנחה גדולה, דאכתי לא מטי עיקר זמן המנחה, דבכה"ג אף שרשאי להתפלל עכשיו אם רוצה, מ"מ אין לו דין תדיר עד שיגיע עיקר זמנו, ואילו להתוס' והרמב"ם כבר אז יש למנחה דין תדיר. וכתב להוכיח כן מדברי הרמ"א בהגה, שהוסיף על דברי הי"א, שאם הגיע זמן מנחה קטנה יקדים מנחה. ובאמת שכ"ה להדיא במקור דעתם של הי"א, הוא רבנו יונה בברכות (יט.), ע"ש. ולפ"ז הדר דינא לענין חנוכה, דלכאורה מרבנו יונה כאן נלמד, דאף אם רגיל להתפלל ערבית מאוחר, מ"מ אם בא להדליק נ"ח קודם לכן, עליו להקדים ערבית קודם הדלקת נ"ח. וצ"ע בזה, דאין כן משמעות הפוסקים בביאור מחלוקת התוס' ורבנו יונה. והיעבת"א.

בברכת התורה, שמעון ללוש ס"ט.

אם לחוש לבריה שהיא בדרך טפל | תגובה

בדבר מה שנסתפק הרב אליהו לוי הי"ו בירחון שבט (עמ' 46), כאשר אוכל ביגלה קטן שאין בו כזית, עם שומשום שהוא בריה, וקי"ל דאם אין בעיקר כזית, ובטפל יש כזית, מברך ברכה אחרונה על הטפל (יצי"א מ"ז ס' לז), האם גם בכה"ג שייך לחוש משום בריה מחמת השומשום, וכל כיו"ב. ע"כ. אולם לפעד"נ, דמאחר וכל הטעם שמברכים על הטפל הוא מחמת שסו"ס אכל ממנו אכילה חשובה ולא פטר אותה בשום אופן, כמבואר ביבי"א שם, ולעומת זאת, כל דין ברכה אחרונה על בריה אליבא דמאן דמחייב אינו משום שאכל אכילה חשובה, אלא מחמת ש'בריה' יש לה חשיבות (אי משום דהמירה זה תורה אי משום דעת בני אדם), א"כ בכה"ג שאוכל אותה דרך טפל, מסתברא טובא שכבר לא ניכרת בה אותה חשיבות, ונמצא דמשום אכילה חשובה ליכא, ומשום חשיבות דבריה נמי ליכא, ושוב אין כאן טעם לחייב, וממילא לחוש. כנלפע"ד בס"ד.

בברכת התורה, הנ"ל

שימוש בשבת במים שהוחמו ע"י בוילר | מכתב

חודש שמרביץ בו בשמחה תשע"ד לפ"ק

לכבוד הגאון הגדול בנם של קדושים, חבר מועצת חכמי התורה רבי דוד יוסף שליט"א השלום והברכה!

באתי להאיר ולהעיר כדרכה של הלכה במה ששמעתי מהדר"ג שליט"א בשיעור בלויין (לפני מספר שנים) גבי פתיחת ברז של מים חמים שע"י בוילר חשמלי שמעכ"ת אמר שאסור בשבת מן הדין ושכן העלה מר אביו מרן מנהיג האומה הכ"מ בשו"ת יביע אומר ח"ד (תל"ח ס' ל"ה וזאת י"ט), ע"ש. והוסיף כת"ר שליט"א שכן העיקר לדינא ודלא כמשמעות מר אביו בספר חזון עובדיה שבת ח"ד (עמוד ת"ה סוף סעיף זך) שכתב רק טוב להחמיר ולא אסר מן הדין, עכ"ד.

ואנכי חזון הרביתי למרן רב רבנן זיע"א בחזון עובדיה הנ"ל ומצאתי (צעמוד ת"א ועמוד ת"ד) שכתב גם לאסור בזה, ע"ש ודו"ק. והוא תנא דמסייע לכת"ר.

מלבד זאת המעיין עוד בחזון עובדיה הנ"ל (מעמ' ת"ה עד עמוד ת"ד) עיניו יחזו שלא כתב שום מקור להיתר פתיחת הברז הנ"ל, וכל דבריו נסובים בהיתר "דוד שמש".

וא"כ נראה דעיקר להלכה כדברי מעכ"ת שליט"א לאסור וכאשר העלה מרן זצוק"ל גם בספרו הליכות עולם ח"ד (עמוד לו), ע"ש.

אולם שו"ר בשו"ת יביע אומר ח"י (תל"ח ס' נ"ה זח"א אות כח) שכתב גבי בוילר של חשמל שהמיקל יש לו אילן גדול לסמוך עליו ומ"מ ראוי להחמיר, עכ"ל. ומעתה לפ"ז נמצינו למדים שלדעתו דעת עליון של מרן זיע"א הדבר אינו אסור לגמרי מן הדין ואף אינו מותר לכתחילה רק בשעה"ד המיקל יש לו אילן גדול לסמוך עליו, וק"ל.

ומתוך דברים אלו יש ללמוד ולבאר דברי מרן בחזון עובדיה שמש"כ (צעמוד ת"ה) טוב להחמיר ולא אסר מן הדין דבריו מיוסדים ומבוססים על מש"כ בשו"ת יביע אומר ח"י הנ"ל שכוונתו שהדבר אסור לכתחילה אך המיקל יש לו אילן גדול לסמוך עליו ונמצאו דברי מרן מבוררים אין בהם נפתל ועקש.

בברכת התורה, הצב"י יעקב ישראל אברג'ל, פעה"ק בני ברק.

ד ש

לקט ספקות בהלכה (מאוצרו של הגר"ג רבינוביץ' שליט"א) לעיון הלומדים

א. להשתמש בכלים שבורים

בכף החיים (או"ח סימן ז', ס"ק ג') כתב, שאין "לאכול" מכלים שבורים, כי זה קשה לשכחה. ע"כ. והסתפקתי, אם מותר "להשתמש" בכלים שבורים, כגון להשתמש בקערה שבורה – לכביסה, וכדומה, או לא? והטעם?

ב. אדם שמתפלל, ובוכה באמצע התפילה

הסתפקתי, אם יש לו דמעות על הפנים באמצע שמו"ע, האם ראוי לנגבן לפני שממשיך הלאה להתפלל, שהרי הוא עומד לפני המלך, או אין צורך לנגב הדמעות, ואדרבה זהו הכבוד שמתפלל לפני המלך בכל לבו? והטעם?

ג. התפלל מעריב מבעוד יום

יש לעיין אדם שהתפלל מעריב מבעוד יום, האם מותר לו אח"כ לפני השקיעה, לומר שנים מקרא, או אסור, כיון שאצלו כבר לילה, ואין אומרים מקרא בלילה. וצ"ע.

ד. מעטפות ריקות באולם שמחות

הסתפקתי, באולם שמחות שיש בכניסה לאולם מעטפות ריקות שמיועדות להכניס שם כסף למתנה לחתן, האם מותר לאדם שבא לחתונה לקחת מעטפה אחת לצורכו, וכמו שמותר לו לאכול ולשתות שם, אולי גם במעטפות, הבעליים לא מקפידים כ"כ אם יקח מעטפה אחת לצורכו, (מדובר צורך לדברי מורה), או שזה גזל גמור.

ה. נשק בשעת ברכת כהנים

הסתפקתי, כהן שיש עליו נשק, האם מותר לישא כפיו, או כיון שמברך כעת על "שלום", לא שייך שיהיה עליו דברים שזה היפך מהשלום. וצ"ע.

ו. נשיח בחוקיד

בברכת אהבת עולם במעריב, אומרים, "על כן ה' אלקינו בשכבנו ובקומנו נשיח בחוקיד". וצריך ביאור למה דייקא "בחוקיד", היינו דברים שהם חוקים, נשיח, ולא נשיח בשאר המצוות?

ז. אל תפתח פה לשטן

ב"יתד המאיר" (נגליון 129 חסון תשע"ג סי' תקמז, ונגליון 130 כסלו תשע"ג, נסימן תקס) האריך הגר"ר נהוראי יוסף אוחנה שליט"א בכמה מאמרים בהיקף נפלא בענין "אל תפתח פה לשטן". ויש לעיין האידך מותר לקנות אקמול, ופלסטרים, ותחבושות, וכדומה, שיהיה לו למקרה חירום בבית, והרי אל תפתח פה לשטן, שיצטרך ח"ו לתרופות.

אשמח לשמוע חוות דעת הרבנים המעיינים, והגרנ"י אוחנה שליט"א ושכמ"ה.

ח. מטבעות של פדיון הבן בשבת

כהן שיש לו מטבעות מכסף טהור של פדיון הבן, בארון בסלון ליופי, האם זה מוקצה בשבת, או לא? והטעם?

ט. הגנה לנשים מיצר הרע

בגמרא קידושין (ל' ע"ב) איתא, בראתי יצר הרע, ובראתי לו תורה תבלין.

וקשה לי אם כן למה פטרו הנשים מלימוד התורה, והרי ההגנה נגד יצר הרע זהו רק על ידי התורה, כמבואר בחז"ל הנ"ל, ובעוד מקומות. וצ"ע.

בברכת כהנים באהבה כעתירת, גמליאל הכהן רבינוביץ
מח"ס "גם אני אודך", ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים, בני ברק

הַ

בישול אחר בישול ע"י שעון שבת | תגובה

בס"ד אדר א' תשע"ד

לכבוד הירחון יתד המאיר מדור יתדות, השלום והברכה.
בגליון חודש שבט (עמ' 42) הביא הר' נגארי נר"ו את דברי האורל"צ שאסר לעשות כן והסתמך על דברי הרמ"א בסי' רנ"ג ס"ה. ותמה הכותב על הגרב"צ זצ"ל שהביא ראיה מהרמ"א דמיירי בתבשיל שלא נתבשל כלל, דבזה כו"ע מודו דאסור. אבל בלח שנתבשל ונצטנן י"ל דשרי מטעם ס"ס דהיינו ספק ההלכה כמ"ד גרמא שרי, ואת"ל דאסור אכתי איכא ספק שמא אין בישול אחר בישול בלח. ולא נחה דעת הכותב עד שכ' דודאי הגרב"צ מודה לו בזה ולא אסר אלא בלא נתבשל כלל, והתפלל על עורכי האורל"צ שלא ציינו ולא פרטו בכך יותר.

והנה ז"ל הרמ"א: לכן נוהגין שהאינם יהודים מוציאים הקדירות מן התנורים שמטמינים בהן ומושיבין אותן אצל תנור בית החורף או עליו ומבערת השפחה אחר כך התנור ההוא ועל ידי זה הקדירות חוזרים ונרתחים. אבל על ידי ישראל אסור בכהאי גוונא (מרומת הדשן)... עכ"ל. הא קמן דהרמ"א מיירי בתבשיל שנתבשל כבר ואפ"ה אסר על ידי ישראל. וכן מוכח מתה"ד (הוצא צ"י שס). וכן מוכח מהנו"כ בש"ע והמ"ב. וכן מוכח מלשון השאלה באורל"צ שכ' "סיר קר" ואם איתא דמיירי בדבר שלא נתבשל כלל אין נ"מ בין קר לחם.

ומה שנקט הכותב נר"ו שגם הגרב"צ מודה שיש ספק אם גרמא אסורה או שריא בנידון דידן ובנה ע"ז הכותב ס"ס, לא הבנתי דבריו דהא האורל"צ בביאורים שם כל עצמו לא בא אלא לומר דאע"פ שגרמא שרי בשאר מלאכות מ"מ בבישול אסור מדרבנן והוכיח זאת מהרמב"ם¹ והתה"ד, ושוב כ' דאפשר שלרמב"ם אסור אפי' מה"ת. ונמצא שאין לאורל"צ ספק כלל שגרמא בבישול אסורה לכל הפחות מדרבנן וכל ספיקו הוא שמא אסורה אף מה"ת. (ועי' צצית אפרים חא"מ סי' כ"א שאף שהרבה לדחות ראיות התה"ד ור"ה להמיר לישראל להניח אפי' התבשיל שלא נתבשל כלל אצל התנור קודם שתסיק הגויה, מ"מ לענין הלכה למעשה לא מלאו ליצו להקל נגד תה"ד והרמ"א ואסר אפי' לח שנתבשל ונצטנן. ומה שכ' השלמן שלמה לחלק צין גויה לפלטה, לא שמיע ליה ולא ק"ל לאורל"צ).

ומה שכ' הכותב שלא ראה ביבי"א ח"ג שהשיב תשובה על הראיה מהרמב"ם והתה"ד. ראיתי בירחון חדש אדר א' (עמ' 53) שציינו ליבי"א ח"י עמ' מ"א בהערה שהשיב ע"ז, וכן בחזו"ע שבת ח"ד עמ' שנ"ח. ע"ש. והריני לציין גם למאור ישראל ח"ג עמ' קל"ו (וכע"ז) שלח לציין הגרי"י אצרג"ל שליט"א. (המערכת). וכבר כ' התוס' (כריתות יד.) שדברי תורה עניים במקומם ועשירים במקום אחר. ועל הרב יבי"א שדבריו עשירים בכל מקום, נכון יותר לומר, שדברי תורתו עשירים במקום אחד ועשירים יותר במקו"א.

¹ האורל"צ הוכיח זאת ממש"כ הרמב"ם שהנותן את הקדרה פטור, דמוכח מזה שאסור מדרבנן. ויש להעיר שבנוסחאות דידן ברמב"ם לא כ' הרמב"ם שפטור. ואפשר שסמך האורל"צ על הגמ' בביצה (לד.) שכתוב שם שפטור, והניח הרב שזו גם כוונת הרמב"ם. הכותב.

בענין מקום הדלקת נר חנוכה | תגובה

למערכת הגיליון הנפלא "יתד המאיר", שלום וברכה.
ראיתי בגיליון המיוחד "מגיד הרקיע" (יתד המאיר כסלו תשע"ד) מאמר מהגאון העצום הרה"ג ר' שריה דבליצקי שליט"א (סימן מ"א), שהוכיח בארוכה שמקום הדלקת נר חנוכה הוא מבחוץ, ולא כמי שרצה לומר שגם היום צריך להדליק מבפנים.
ובתו"ד כתב וז"ל: והנה נשמע קול ענות כאילו דעת האריז"ל להדליק בפנים. ולזה אען ואומר, הנה מי לנו גדול מרבנו מזידיטשוב זצ"ל וכו', והוא המעיד לנו שהאריז"ל לא אמר לנו דבר אחד נגד דברי הגמ' וכו'. והנני מעיד שלא מצאתי בכתבי האריז"ל שום רמז והוכחה לדבר כזה וכו'. והרמז הקל שבקלים שבו נתלו המערערים שהדליק בנר הרחוק מהפתח וכו', יש ליישבו בכמה אופנים. ידעתי מיעוט ערכי כי אינני כדאי להשיב על דברי הגאון הנ"ל. אולם לא משלי היא, אלא ממה ששמעתי מכבוד הגאון המקובל הרה"צ ר' דוד בצרי שליט"א שהביא מספר מעיל קדש ובגדי ישע להגאון המקובל ר' אהרן פיררה (דף ס' ע"ד, ד"ה עוד שם ק"ס ע"ג ד"ה נלד ימין) שכתב על דברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות, וז"ל: נ"ב נראה בפירוש מדברים אלו שההדלקה צריכה בפנים בבית. ולמה לא עבר על לשונו לשון הש"ס ותוספות שמניחה החנוכה על פתח ביתו מבחוץ או על פתח חצירו מבחוץ, וכל תלמודא דילהון על רזין דאורייתא שדרו ליה, כמ"ש הוא עצמו בהקדמה. והגם שנשתנה הדין עכשיו, הסוד למעלה לא נשתנה, וא"כ למה לא עבר על לשונו להזכיר להניחה בחוץ כדין הש"ס. ואדרבה מלמד אותנו להניח החנוכה מבפנים, כיון שנקט ימין ושמאל של אדם, וזה לא יבוא כ"א בפנים בבית דוקא, כאשר ידקדק המדקדק החשוב. והוא פלא. אלא הארכנו במק"א, והוא כדי שנכיר חכמתו של הרב שראוי לברך עליו ברוך שחלק מחכמתו ליראיו, והוא שזה בפנים נקרא חוץ וכמש"ה מהרח"ו בשערי קדושה שלו וכו'. ולא תוכל להסבירו עד שתלמוד כמה פעמים התורת חכם דף ס"ד ע"ב ד"ה והנה, ודף צ"ח ע"ב ד"ה ונביא. עכ"ל.
ביקרא דאורייתא. אברהם בטאט, כולל כתר שושנים ירושלים.

ספקות בתורת מרן מופת הדור זיע"א – לעיון הלומדים | מכתב

לכבוד עורכי הירחון המפואר והמשובח "יתד המאיר" ה' עליכם יחיו.
יישר כח על פועלכם הנשגב בהגדלת התורה, וכעת בשנה זו במשנתו של מרן עט"ר זצוקל"ה וזיע"א. מצורף בזה ב' נקודות בהלכות יו"ט מחזו"ע יו"ט – שנסתפקתי בהם ולא זכיתי להבינם כדבעי ומעל במה יקרת ערך זו של ירחונכם, אשמח שרבנן ותלמידהון יעיינו בדבר, ונזכה להגיע להתרת ספקות.
א. בחזו"ע יו"ט עמ' עו כתב מרן זצוקללה"ה וז"ל, ומותר לצאת לרשות הרבים עם תרופות הצריכות לו ביו"ט. כל שבלאו הכי יש בכיסו מטפחת אף, כי הכל הוצאה אחת. עכ"ל. ולא זכיתי בעניותי להבין מדוע התיר רק בגוונא שבלאו הכי מוציא מטפחת אף ועי"ז הוי רק ריבוי בשעורין. והרי לדעת מרן בסי' תקיח סעיף א הותרה הוצאה אף שלא לצורך כלל. ומור"ם החמיר דבעינן צורך קצת. וזה מש"כ מרן הרהמ"ח בריש הסעיף להחמיר כהרמ"א שצריך שיהיה קצת צורך בדבר ולפ"ז מדוע החמיר מרן זצוק"ל לגבי הוצאת תרופות לחולה שאין בו סכנה – שיהיה ריבוי בשעורין שבכה"ג הכל הוצאה אחת, והלא אין לך צורך גדול מזה. ואולי בדוחק י"ל שכוונת מרן הרהמ"ח זיע"א שאינו נצרך לכל חבילת התרופה אלא לחלק מהם. וכדלקמיה לגבי קופסת סיגריות יעוי"ש. אך אינו נראה ודוחק לומר כן.

ב. בחזו"ע שבת ג' עמ' רכו סוד"ה הנה כתב מרן זצוק"ל וז"ל, וביצה רגילה שהיא מתרנגול זכר. שנמצא בה קורט דם על החלמון שאסורה באכילה, אם מצוי שם נכרי אינה מוקצה, שראויה לנכרי עכ"ל. ולא זכיתי להבין היאך נפרש לפ"ז דברי מרן בסי' תצז סי"ז דאם נמצאת הבהמה טריפה אסור לטלטלה, והרי גם שם ודאי שנמצא נכרי ויכול לתת לנכרי. שהרי כתב שם מרן שמותר למוכרה לאינו יהודי כמבואר שם, וליכא למימר שהכא חמיר טפי דהוי ולד. שהרי כעת התברר למפרע שהיה טרפה בבהמה עוד לפני השחיטה, ומה גם שלדעת מרן בסי' תצה ס"ד כל מוקצה אסור ביו"ט ולא דוקא נולד.

אשמח ואודה מאוד לרבנן ותלמידהון שיתירו הספקות שאין שמחה כהתרת הספקות. מיכאל כהניאן כולל "מאור ישראל", ירושלים.

ח פ

בענין טעמי מצות משלוח מנות | תגובה

בדברי רבי יוסף שלום יונה, (יתד המאיר 146, עמ' 29 ואילך), מש"כ להוכיח בדעת הפלא יועץ בטעם משלוח מנות כדעת מהר"ש אלקבץ בס' מנות הלוי, כ"כ הגרב"צ פלמן בספר שלמי תודה (פורים עמ' רעו), עוד כתב (שם עמ' רעא) שנראה מהרמב"ם (פ"ג דמגילה ה"ו), שסובר בטעם מצות משלוח מנות כהתרומת הדשן. וכ"ד הלבוש (סי' תרל"ה ס"ד), כמ"ש תרוה"ד. אמנם כדעת מנות הלוי, ושכ"ד הפלא יועץ (כנ"ל), כבר מצאנו בראשונים, ראה ריטב"א (מגילה ז: ודו"ק).

ועיין עוד דבר חידוש בחידושי מהר"ץ חיות (מגילה ז:). לענין ברכה על מצות משלוח"מ ודע דסברת אותנו חכם שהביא מהר"ץ חיות ודחאה לך נא ראה שכך כתב הפרמ"ג (תרל"ז א"א סק"א). ועיין היטב תשובת משפטים ישרים להמלאך רפאל בירדוגו (סימן קכ) הביא כמה ספיקות ואחת מהם שלח ע"י שליח ואכל השליח את המנות בדרך וכששמע המשלח אמר "ליהוי מנות באכילת השליח" (הגר"י זילצרשטיין שליט"א זשיעור ל"טט מהמשפ"י שהמשלח אמר "גם צרוך יהיה", והעיקרון שווה). והנה מצד די סיפוקו לאכילת היום כדברי תרוה"ד יש כאן אך הרבות אחוה וידידות בלי מנות א"א, מגילה למפרע לא שמענו (הקורא את המגילה למפרע לא יא), וגם משלוח"מ למפרע לא שמענו. והמשפ"י לא הכריע נמצא שלא הכריע בטעם המצוה אי כתרוה"ד או כהמנות הלוי ובעל נפש יחמיר לצאת שתי הדעות. ידוע המעשה עם הגר"י (והוצא צלמ"ת שם עמ' רעו) דכשנפטר ידיו הגאון מחרקוב זצ"ל אמר מעתה יקשה עלי קיום משלוח"מ כדינה כי נסתלק רעי הטוב מן העולם. ויה"ר שיהיו ד"ת אלה עילוי לנשמת אור העולם מרן רבינו עובדיה יוסף זיע"א.

בברכה נאמנה, אברהם דבדה, בני ברק.

ט פ

אחת שאלתי | מכתב

לכבוד מכון הוצאת הירחון היקר "יתד המאיר" שלום וברכה וכל טוב סלה. יישר כח על הוצאת הירחון החשוב ועל התוכן שמכיל... והריני שולח לכם במכתבי זה שאלה לעיון הקוראים הנכבדים לכבוד השי"ת ולעילוי נר"ן של מרת אמי מורתי הצדקת תיתה בת מישה לבית מאדאר ע"ה, שיום פקודתה ט' באדר ב' יה"ר שתנצבה"א.

לכבוד מדור יתדות של הירחון הנכבד "יתד המאיר" שלום רב!

רציתי לפרסם דרככם שאלה שנתעוררה אצלי אולי הקוראים הנכבדים הי"ו יאירו את עינינו בענין הזה. השאלה מתחלקת לשתי שאלות:

א) מדוע באמירת "ברכו את ה' המבורך" שאומרים לפני יוצר ולפני עלינו לשבח בשחרית ובערבית אומרים "ברכו" וכמו שמופיע בגמרא במסכת ברכות (דף מט) וכן נפסק בטור וש"ע וכל

הפוסקים בסימן נ"ז ע"א באורח חיים, ולא אומרים "נברך את ה' המבורך" כמו שאומרים בזימון שלפני ברכת המזון וכמו שמופיע בגמרא במסכת ברכות (דף מ"ט) וכן נפסק בטור וש"ע וכל הפוסקים באורח חיים סימן קצ"ב סעיף א' שכאשר יש ארבע מזמנים כולל המזמן יכול לומר ברכו, אבל יותר טוב לומר נברך שלא להוציא עצמו מן הכלל ונשאלת השאלה מדוע לא נאמר סברא זו גם ברכו את ה' בתפילה שיאמר נברך כדי שלא להוציא עצמו מן הכלל?

(ב) מדוע ב"ברכו" שבתפילה אומרים ברכו את ה' המבורך ולא אומרים ברכו אלו קינו כמו שאומרים בזימון?

הכותב לכבוד התורה ולומדיה,

הצעיר ע"ה נסים חיים מאדאר ס"ט

ברכה על הברקים והרעמים בשם ומלכות | תגובה

לכבוד מערכת יתד המאיר שלום רב:

ראיתי ביתד המאיר אדר א' תשע"ד (סימן נ"ה) תשובת מרן זצוק"ל, שכתב להשיג ע"ד הגר"ש משאש זצוק"ל בשו"ת שמש ומגן ח"ד (סימן ו' אות 3) שנשאל על מה סמכו במרוקו שמברכים על הרעמים בלא שם ומלכות, וכתב לישיב מנהגם ומרן זצוק"ל דחה בדבריו והעלה שמנהג זה הוא שלא כדין, ואין להם על מה שיסמוכו, ודלא כהרב שמש ומגן וע"ש. וחדאי נפשאי, שכבר באדרת תפארת ח"ה (סימן ח) שנדפס בשנת תשס"ח, כתבנו להשיב בזה ע"ד השמש ומגן הנ"ל, וכהשגת מרן זצוק"ל וע"ש, וע"ע בדברינו ח"ו (סימן ל"ג אות 7) שהוספנו להשיג ע"ד שו"ת וישב היד ח"ג (סימן יד) ושו"ת קול אליהו טופיק ח"ב (סימן ג) ע"ש.

חזק וברוך על הקובץ "מגיד הרקיע", לכבודו של מרן זיע"א.

בברכה, אברהם דורי, מח"ס שו"ת אדרת תפארת

בענין תדיר קודם | תגובה

א. בירחון חודש כסליו (עמ' 179) כתבנו שמי שרגיל לקרוא ק"ש ולהתפלל כל השנה זמן רב אחר צה"כ, ינהג כן גם בחנוכה וידליק נ"ח בצה"כ. ואין בזה דין תדיר קודם כיון שאין דעתו לקיים ב' המצוות כעת. והלום ראיתי בירחון חודש שבט (עמ' 45) שהר' ללוש נר"ו הקשה על דברינו מדברי מרן הש"ע בסי' רפ"ו ס"ד שכ' וז"ל: היו לפנינו שתי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוספין כגון שאיחר מלהתפלל תפלת מוסף עד ו' שעות (ומחלה, טור) שהוא זמן תפלת מנחה צריך להתפלל של מנחה תחלה ואחר כך של מוסף: ויש אומרים דהיינו דוקא שצריך עתה להתפלל שתיהן כגון שרוצה לאכול ואסור לו לאכול עד שיתפלל מנחה אבל אם אינו צריך עתה להתפלל מנחה יכול להקדים של מוסף... עכ"ל. הא קמן שסתם מרן כדעה א' שאע"פ שאינו רוצה להתפלל כעת מנחה אפ"ה צריך להקדים מנחה למוסף משום שתדיר קודם. עכת"ד.

והנה במאמר הקודם ציינתי לדברי התשובות והנהגות ח"ב סי' של"ח ושם כבר תירץ קושיא זו בטו"ט וד' וז' דהא דאין דין תדיר קודם כשאין בדעתו לקיים שניהם כעת, הני מילי במצוות שונות אבל כששניהם אותה מצוה כנידון דידן ששניהם מצוות תפילה בזה אמרינן ליה כיון שממילא רצונך לקיים כעת מצוות תפילה בדין הוא שתקיים את המצוה התדירה תחילה. עכת"ד. ועוד י"ל דהנה מדעת הי"א נראה בפשיטות שס"ל כיסוד שכתבנו, ונ"ל דבנידון דידן גם מרן מודה דסמכין על הי"א כדי לא לאחר נ"ח. ובכף החיים בסי' רפ"ו כ' שגם לענין מוסף נקטינן כהי"א ולא כש"ע, ע"ש טעמו. ועוד י"ל אלא שמשום קוצר היריעה רק ארמוז שאפ"ל ע"פ

מש"כ הבית אפרים בחאו"ח ס"ס ב (ד"ה ומילמל, וד"ה וצפזטות) בדעת רש"י והמרדכי. ויש לצרף לזה מש"כ היבי"א ח"ט סי' ל"ג אות ד' בשם ערך השולחן והבית דוד.

ב. והנה במאמר הקודם הבאנו סמך לדברינו ממנהג העולם שנוהגים ע"פ האריז"ל ליטול לולב קודם ק"ש, כתב ע"ז הרב ללוש נר"ו דלאו סמיכה היא שהרי מרן בחזו"ע סוכות עמ' שע"ו באמת הקשה על האר"י שתדיר קודם. עכת"ד. ולא דק הר' ללוש בזה, שהרי בעמ' שע"ו פסק החזו"ע כאר"י וכ' "נהגו קצת מן המהדרים לברך על הלולב בתוך הסוכה עם הנץ החמה קודם תפילת שחרית". ושם בהערה כ' "ומה שיש טוענים על זה שהרי ק"ש תדיר, וקיי"ל דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, ראה בספר שלמי מועד עמוד קמ"ט בהערה מ"ש ליישב, ע"ש". הא קמן שאע"פ שבעמ' שע"א נתקשה החזו"ע בדברי האר"י, מ"מ אחר שראה הרב את דברי השלמי מועד סבר וקיבל שאין כאן דין תדיר קודם. ושם בשלמי מועד הובאו ב' ביאורים לזה, והאחד מהם של הר' זלמן נחמיה גולדברג שליט"א² והוא כעין דברינו. ואפשר שכך ס"ל גם לרב. ומש"כ בחזו"ע חנוכה עמ' ע"א ובהערה שם להקדים ערבית לנ"ח, מיירי בגוונא שרוצה לקיים שניהם בעת ובעונה הזאת, וההתעסקות בהדלקה היא המונעתו מלהתפלל כעת.

אילן טלקר, רכסים.

יב

כרך הסמוך לכפר | תגובה

לכבוד מערכת ירחון "יתד המאיר"

א. בענין כפר הסמוך לכרך הנידון ככרך, כתב האלשיך דוקא שהכרך גדול והכפר קטן וטפל לו, והחת"ס חאו"ח סי' קצד חלק עליו וכתב, אפי' תהא העיר קטנה כעיר חרסה שביהודה שיש בה חמישים בתים ולפנים היתה מוקפת חומה וכו', וסמוך או נראה לה עיר גדולה כאנטונוכיא מלאה אדם מישראל וכו' היא נטפלת אל הקטנה עכ"ד. ומ"ש חרסה שביהודה טס"ה וצ"ל כעיר חדשה שביהודה שיש בה חמישים דיורין והוא לשון משנה בעירובין (נע.), ומש"כ אנטונוכיא מלאה אדם גם דוגמא זו לקוחה מגמ' עירובין (סא:), ופשוט דדוגמא נקט ושנו חכמים בלשון המשנה, וה"ה אם אין בכרך נ' דיורין הדין שוה. וכתבתי זה לפי שראיתי בירחון האחרון (אלד' 3 תשע"ד סי' קטו) שכתב הר"י ברכה שליט"א שבחת"ס מבואר שצריך לכה"פ חמישים בתים, וז"א. ב. עוד בגליון הנ"ל, בסי' קיא הע' 5, מבואר שנראה שס"ת שדיברו בהם חכז"ל בתלמוד היו כדמות ס"ת האשכנזים כיום ולא כדמות ס"ת הספרדים וכ"נ פשוט מכמה מקומות. ולפלא מה שמצאתי לחכם אשכנזי אחד שנראה מדבריו ההיפך, והוא ר' שמחה מוולאז'ין במסעו אהבת ציון שבתיאוריו לס"ת הספרדי שראוהו לראשונה בעלותו לא"י כתב, "ס"ת שבא"י כל אחת עומדת בתיבה שלה והתיבה בת ששה קצוות ונפתחת לאורך התיבה ובתוכה עומד הס"ת וכו' ועץ חיים של עץ יוצאין דרך ב' נקבים שבתיה למעלה ולמטה וכו'". וסיים וכתב. "וזהו תיבה הנז' במשנה", ר"ל הא דתנן במגילה מכרו ביהכנ"ס לוקחין תיבה ר"ל נרתיק ס"ת של הספרדים. בברכה מרובה וישר כח, מאיר בטאט, ישיבת האר"י שע"י מוסדות "יתד התשובה". פבעיה"ק צפת"ו

² ודע דמש"כ שם הרב גולדברג שליט"א דמי שנוטל הלולב קודם התפילה צריך ללכת לביהכ"נ עם האתרוג בידו ממש וללא הפשתן, לא כתב כן הרב אלא לשיטתו שנוטלים קודם התפילה כדי לנהוג כאנשי ירושלים שחיבבו את המצוה והלכו כל היום עם לולב, אבל לדידן שנוטלים הלולב קודם התפילה משום הענין שיש ליטול הלולב בסוכה כדברי האר"י, א"צ אח"כ ללכת עם האתרוג והלולב בידיו ממש. ועוד נ"ל שאף לפי טעמו של הרב שליט"א אין הכרח לנהוג לגמרי כאנשי ירושלים ובמחצה שליש ורביע נמי חיבוב מצוה אית ביה. הכותב.

יג יג

ברכת לקבוע מזוזה לנוטלה ומחזירה בו ביום | מכתב

לכבוד מערכת הירחון החשוב "יתד המאיר" שלום וברכה:

ראיתי בחוברת אדר א' תשע"ד (סימן לו אות ו) להגאון האדיר רבי שריה דבליצקי שליט"א שכתב בדיני בדיקת מזוזה אודות מי שנטלה לבדיקה ונמצאת כשרה ומחזירה בו ביום שאין לו לברך, וביאר טעמו בביאורים שבשולי העמוד (מס' 8), ע"ש.

והנה בהליכות עולם ח"ח (עמ' רסז) הביא מרן הכ"מ סברא זו בשם הגרי"ש אלישיב וכתב עלה ולא ראה דברי האדמת קודש הנ"ל (נעמ' רסא) שהמנהג לברך, וספק ברכות להקל במקום מנהג לא אמרינן, ע"כ. והוסיף לציין לעוד רבים שכתבו כדברי האדמ"ק, ע"ש, וק"ל.

אגב, רציתי להבהיר לציבור הקוראים שנמסר לי מבית הרב שריה דבליצקי שליט"א, כי שאר ההערות המופיעות במאמרו הפותחות בלשון א"ה, פירוש: א"מר ה'מגיה, דהערות אלו אינם יצאו מתחת ידי הרב הכותב עצמו שליט"א, אלא נכתבו ע"י תלמידו נאמן ביתו, שעוסק בהגהת כתביו, ודי בזה.

בברכת "יפוצו מעיינותיכם חוצה"

מנאי מוקירכם יעקב ישראל אברג'ל, החו"פ בני ברק.

יד יג

ביאור מדרש פליאה ע"ד הפלפול | מכתב

איתא במדרש. ואביו שמר את הדבר, מה ראה קריעת ים סוף ראה. (הוצא נספר לור הפלפול אות י"ט).³ ונראה לומר ביאור המדרש, ע"פ מה דאיתא במדרש (שומר טוץ מומור קי"ד), הים ראה וינוס, מה ראה ארונו של יוסף. וביאור הדבר שהיה הים מסרב להיבקע מאחר שדרך הטבע אינו נבקע, וכשראה ארונו של יוסף שעמד ומשל ביצרו נגד הטבע, שע"פ הטבע היה נכשל, אז נבקע הים.

והנה יעקב אבינו ע"ה אמר ליוסף, מה החלום הזה אשר חלמת, הבוא נבוא אני ואמך ואחיד להשתחוות לך ארצה. ופרש"י והלא אמך כבר מתה. ואח"כ כתיב, ואביו שמר את הדבר. ופרש"י, היה ממתין ומצפה מתי יבוא.

ומעתה י"ל דהכי הוי, יעקב אבינו ע"ה אמר ליוסף והלא דרך הטבע אי אפשר שתבוא אמך, שכבר מתה. ואולם כשראה ברוה"ק לקריעת ים סוף שתעשה בזכות יוסף, ראה כי יוסף הוא מעל הטבע, וע"כ שמר את הדבר, שהיה ממתין ומצפה מתי יבוא.

וזהו ביאור המדרש, ואביו שמר את הדבר, שהיה ממתין שיתקיים חלום יוסף אף שהוא נגד הטבע. מה ראה, שאף כנגד הטבע יתקיים. קריעת ים סוף ראה, ראה שיוסף הוא מעל לטבע, ובזכותו נעשים ניסים שלא כדרך הטבע.

בברכת ישר כח על הגליונות הנפלאים, אברהם ביטון, בני ברק

³ עוד בביאור מדרש פליאה זה עיין בינת נבונים (אות כו), חידוד ופלפול (אות יח), אמרות טהורות (אות יג), טהרת יום טוב דייטש (עמ' קעו אות יג), שבח נעורים שטיינר (ר"פ וישב), מדרש פליאה שערי בינה ח"א (אות מג), אלפי מנשה אייכנשטיין (וישב דמ"ד ע"ד), אבן יחזקאל וויינפעלד (דרוש לחג הפסח דט"ז ע"ב, ודרוש ליום ד' דסוכות ד"פ סע"ד), זכרון אליעזר וואלף (וישב עמ' מ), חמודי צבי יאיר שמות (פ' נשלם עמ' קלז), שו"ת אבני חפץ ח"ד (סי' ז), כנסת אליהו לוי שמות ח"א (עמ' שפו).

הערות בסידור התפילה | יב

סימן קמא

הרב יהודה טאב

מח"ס "מבין שמועה", ועוד,
ירושלים

ביאור ב' פסוקים סתומים ב'שיר השירים'

נהגו ישראל לקרא שיר השירים בפסח, ובתוניס נהגים לקרא את שה"ש עם התרגום, וכמו שכתב מרן הגאון נאמ"ן שליט"א בספר "שיר השירים עם תרגום". [הספר הנ"ל כולל שה"ש עם תרגום "מדוייק", ותרגום התרגום לעברית, והרבה הערות על התרגום. ראוי לציין כאן להערה א, שכתב שהתרגום על שה"ש הוא קדום מאד מימי בית שני, שהרי הוא מזכיר הרבה את יצי"מ, החשמונאים, בית המקדש, ולא מזכיר כלל את חורבן בית שני, ע"ש]. להלן נעתיק מספרנו על התפלה (צנתי עדיין) פירוש שני פסוקים סתומים בסוף שה"ש, כרם היה לשלמה וכו', כרמי שלי לפני וכו'.

בבעל המון. שם מקום ששם יש הרבה כרמים. (ראצ"ע, רצ"ס). ומצודת דוד פירש שבעל המון ר"ל מקום מישור שמצויים שם המון עם רב, ע"ש ובמצודת ציון, ועיין עוד ברש"י.

נתן את הכרם לנוטרים איש יביא בפריו אלף כסף. פירשו ראב"ע (הפעם השנית) והרי"ד דהנוטרים ר"ל השוכרים את השדה, שהם ישמרוהו וישקוהו, והפירות שיגדלו בכרם הם שלהם, והם אוכלים ומוכרים את הפירות, וישלמו על השכירות אלף כסף, ע"ש. אבל הוא דחוק, דא"כ היל"ל לשוכרים, ולא לנוטרים. ויש מפרשים עפ"י דרך זה לנוטרים, כפשוטו, שהיה שלמה נותן את הכרם לשומרים כדי שישמרו את הכרם, והיו מקבלים בשכרם מאתים כסף (עיין צפסוק הצא), ו"איש יביא בפריו אלף כסף" זה לא קאי על הנוטרים, אלא על הקונים את פירות הכרם, שהיו משלמים עבור פירות הכרם אלף כסף. ועיין מה שאכתוב בפסוק הבא.

ורש"י פירש באופן אחר, (נ"צ: רש"י פירש רק את הנמשל, אצל עפ"י הנמשל שפירש רש"י נוכל להצין לדבריו את פירוש המשל), שהיה לשלמה המלך כרם בבעל המון, והוא נתן את הכרם לשומרים שישמרו את הכרם, והם במקום לשמור את הכרם גנבו את הפירות ומכרו אותם באלף כסף. ועיין מה שאכתוב בפירוש הפסוק הבא. (ועיין עוד פירוש צרצ"ס, ויוצא להלן צפסוק הצא). והנמשל יתפרש בפסוק הבא.

כרמי שלי לפני האלף לך שלמה ומאתים לנוטרים את פריו. תחילה נבאר על מה אמר אלף ועל מה אמר מאתים, ואח"כ נבאר כונת הפסוק והנמשל. הנה מהראב"ע (הפעם השנית) משמע שמפרש הכונה כך, שהנוטרים השוכרים (עיין מה שכתבתי צפסוק הקודם) היו משלמים לשלמה עבור שכירות הכרם אלף כסף, והיו מרויחים בשכרם מאתים, (כלומר שהיו מרויחים מהכרם (מאכילת ומכירת הפירות) אלף ומאתים כסף, ואלף היו משלמים עבור השכירות, ונשאר להם רווח מאתים), ויש מפרשים (עיין מה שכתבתי צפסוק הקודם) שהאלף כסף לא היו משלמים הנוטרים, אלא מי שהיו קונים את פירות הכרם, והנוטרים היו מקבלים בשכר שמירתם מאתים כסף, וזהו שאמר: האלף לך שלמה, (שהיה מקבל מהקונים אלף כסף), ומאתים לנוטרים, שהם היו מקבלים בשכר שמירתם מאתים כסף.

ופירוש הכתוב כרמי שלי לפני וכו' לפי הראב"ע הוא כך, שאמרה האהובה (כן פירש ראצ"ע, והרי"ד פירש שמי שאמר כרמי שלי לפני וגו' הוא האהוב ולא האהובה, ע"ש. אמנם לפי מה שכתבתי לעיל ג, ז

ועוד) ששלמה המסיל את האוהב שלמה ענמו, א"כ לא יתישז הפסוק האלף לך שלמה לפי זה) הנה שלמה המלך השכיר את כרמו בעבור שיביאו לו הנוטרים ששכרו אותו עבור פריו אלף כסף, ואני לא עשיתי כן, אלא כרמי שלי לפני, ולא השכרתיהו, ושוב אמרה בלעג: קח אתה שלמה את האלף שלך, וירווחו הנוטרים השוכרים מאתם, אני איני רוצה ממון ולא רווח, אלא שיהיה כרמי שלי לפני, שאני מתענגת בו עם דודי, וזה יותר תענוג מכל ממון. (עפ"י הראש"ע "הפעם השנית").

ולפי רש"י הפירוש הוא כך, (נ"ב: רש"י כתב רק את הנמשל, אבל עפ"י הנמשל אפשר להצין את המשל), דהמלך שלמה תבעם לדין ואמר להם כרמי שלי לפני, כלומר כבר נודע לפני מה שעשיתם, והם בפחדם מהמלך עונים לו האלף לך שלמה, כלומר מה שגנבנו אלף כסף ממך נחזיר לך, ומאתים לנוטרים את פריו, כלומר ועוד נוסיף לך מאתים כסף שבהם תשכור נוטרים שישמרו את פירות הכרם. (וצרש"ס פירש כעין זה, כרם היה לשלמה צמקום צמס צעל המון, ונתן את הכרם לשומרים צשכר מאתים כסף, וצא אדם לקנות את הפרי של הכרם צאלף כסף, אמרו לו השומרים והרי מלצד הוצאות גדול הפרי יש גם הוצאות השמירה שלנו מאתים כסף, אמר להם א"כ אתן אלף כסף למלך שלמה על הפירות, ועוד מאתים כסף לשומרים).

ולכאורה אינו מובן לפי רש"י ורשב"ם מה זה שייך לשיר השירים, שמדבר באהבת האשה ואהובה, ורשב"ם רמזו התירוץ לזה, שבאה לתאר את גדולת האהוב, שהיא מדמה אותו לשלמה המלך, וציין שזה כעין הנה מטתו שלשלמה וכו' (לעיל ג, ז), שגם שם הוא מדמה אותו לשלמה המלך, ע"ש. ולכאורה אינו מובן הדמיון, כי שם מובא תפארת גדולתו של שלמה, והיא מדמה לו את האהוב. אבל כאן מה השבח בזה ששלמה היה לו כרם שפריו היה שוה אלף כסף לשנה, ואולי כונתו שאלף כסף זה סכום גדול מאד לפי הזמן אז, וזה עדות על גדולתו של שלמה, ודוחק. ולפי הראב"ע אתי שפיר.

והנמשל פירש הראב"ע (הפעם השלישית) כך: כרם היה לשלמה בבעל המון, כרם הם ישראל, ושלמה היה המלך על כלם, וזהו בבעל המון, ששלמה מלך על כל ישראל, נתן את הכרם לנוטרים, מלכי ישראל, איש יביא בפריו אלף כסף, עשרה שבטים ניתנו למלכי ישראל (ירצעם וכו'), ורק שני שבטים (יהודה וצנימין) נותרו למלכי יהודה, כרמי שלי לפני, אמר שלמה ברוה"ק: לעתיד לבא (כשיצא המשיח) יחזור כרמי להיות כלו שלי, כי המשיח יהיה מזרע שלמה, האלף לך שלמה, שגם העשרה שבטי ישראל יהיו תחת המשיח, שגם הוא יקרא שלמה, כי הוא מזרע שלמה, (עיין הראש"ע כאן, וריש שיר השירים "הפעם השלישית"), ומאתים לנוטרים את פריו, וגם המאתים שהיו תחת מלך יהודה, כלם יהיו תחת מלך יהודה (המשיח) לעתיד. [א"ה: כן פירשו את הנמשל (צנינויים) גם התרגום ועוד מפרשים, אבל יש להעיר שלפי פירוש הראב"ע במשל (והוצא לעיל) א"כ הנמשל רחוק מאד מהמשל, ולפי דרכו של הראב"ע במשל (והוצא לעיל) יש לפרש הנמשל כך, שכנסת ישראל אומרת אני איני רוצה להרויח ממון אלא להתענג עם דודי, כלומר שכנסת ישראל מפסידה הרבה רווחים בגלל אהבת ה', כגון מצות שמיטה, ערלה, שבת ועוד, שמפסידים כסף בגלל אהבת ה', ודוק].

ורש"י פירש הנמשל כך: כרם זו כנסת ישראל, היה לשלמה, לקב"ה מלך שהשלום שלו, בבעל המון, בירושלים שהיא רבתי עם, נתן את הכרם לנוטרים, ה' מסר את בני תחת האומות, איש יביא בפריו אלף כסף, הם גבו מסים וארנוניות מישראל כל מה שיכלו, (ואמר אלף כסף כי אלף הוא המספר הכי גדול. הפירוש המיוחס לר' יוסף קמחי), כרמי שלי לפני, הקב"ה יביאם ליום הדין במשפט ויאמר להם, בא לפני כל מה שעשיתם, והם אומרים האלף לך שלמה, אלף הכסף שגבינו מהם הכל נחזיר לך, ומאתים לנוטרים את פריו, ועוד נוסיף מאתים לתלמידי חכמים שומרי משמרת הקדש, (וכן פירש רש"ס), והוסיף רש"י שמוסיפים מאתים על האלף כדין נהנה מן ההקדש שמשלם קרן וחומש, דכתיב (ירמיה ג, ג) קדש ישראל לה' ראשית תבואתו.

עמודי גולה

סימן קמב

צהר לדמותם של רבותינו גדולי הדורות / הרב אליהו תורג'מן*

[מוקדש לע"נ רוח אפינו משיח ה' מרן רשכבה"ג זיע"א, אשר קומם מוסדי דור ודור. לולא משה בחירו עמד בפרץ נשתכחה תורה מישראל בכלל ותורת חכמי ספרד בפרט].

הגאון רבי נהוראי ג'רמון זיע"א¹

מגאוני תונס ומח"ס יתר הבז - ט"ז ניסן תקמ"ג

בין המגורשים מספרד שגלו לטריפולי שבלוב, היתה גם משפחת ג'רמון. על צאצאי משפחה זו נמנה רבי יצחק ג'רמון אביו של רבינו נהוראי ג'רמון זיע"א, אשר שימש כדיין בטריפולי וזכה לשני שלחנות תורה וגדולה במקום אחד. רבינו נולד לאביו בשנת תנ"ט, ובקטנותו ינק ממנו את תורתו עם אחיו רבי שמואל. לא ארכו ימי השלום ובהיותו בן י"ב שנה נהרג אביו רבי יצחק על קידוש ה', ורבינו נותר לבדו עם אמו. אחר זמן מה, הגיע מתונס לטריפולי הגאון רבי אברהם לומברוזו, וכאשר שמעה אמו של רבינו על בואו שטחה בקשתה לפניו שיקח את בנה לתונס ללמוד תורה וחכמה מפי אחיו הגאון רבי יצחק לומברוזו (מח"ס זרע ילמק על הש"ס), אשר היה עמיתו לתורה של אביו. ואכן רבי יצחק פרש כנפיו עליו וגדלו כבנו ממש ברוחניות ובגשמיות, והיה לרבו המובהק.

מנהיר עיני חכמים

כל ימיו היה רבינו ספון באהלה של תורה, ושם טרח ויגע בכל מכמני התורה, הפך אבן על אבן בדברי הש"ס והראשונים, ודקדק רבות בכל דיבור ברש"י, תוס', מהרש"ל ומהרש"א. כה עזה היתה חיבתו לתורת המהרש"א עד שבאחד מחי' הוא כותב עליו: 'אשר כל ימינו מימיו אנו שותים'. (יתר הצו, מנחות לז ע"א). משפט זה מבטא את משנתו של רבינו בענין דרך הלימוד, אשר שיטתו של המהרש"א, כידוע, היתה בעיון עמוק בפשט הסוגיות, ולהתרחק מדרך החריפות והפלפול. גם רבינו החזיק בשיטה זו בכל מאודו, וכך למשל הוא כותב באחד מחידושויו למסכת זבחים (מה ע"א): 'ומוטב שיניח האדם הספק שלו בצ"ע ולא יצטרך לצאת חוץ מהפשט'. גם בחי' למנחות (ד ע"א) הוא כותב כע"ז: 'וכמה דרכים מרקדים לפני ולא רציתי לכותבם לפי שלא ראיתי דבר המתיישב על הלב'. ואם לפי הפשט אין הענין ברור לו הוא יכתוב דרך החריפות אך יזהר לציין זאת, כמ"ש בחי' לכתובות (לו ע"א) שפירושו שם הוא 'מדרך החריפות אבל [לפי] הפשט לא יש קישור'. וע"ע בחי' סנהדרין (ל ע"א). זו הסיבה ג"כ לדבקו של רבינו - כדרך רבותינו הספרדים - בהבנת עומק דברי רש"י לאשורם, להבין מה הוקשה לו, איזה פירוש נתכוין לדחות ומה טעמו, מה ראה הכרח לפרש כן וכו'. וכך בדרך קבע הוא משתדל

* במדור זה נביא נקודות אור מחייהם ופעלם של רבותינו גדולי האחרונים, אשר העמידו את עם ישראל בארצות הגולה והאירו את העולם בתורתם. אין מטרתנו בזה להציג ביבליוגרפיה על גדולי ישראל, ואין אנו אלא מלקטים מתוכם ניצוצי אורות על דמותם המזהירה, ככל שיכיל הגליון, מעט מהליכותיהם בקודש, משנתם והנהגתם, וכן סקירה קצרה על חיבוריהם שהותירו לנו לברכה, למען נשכיל לעבוד בדרכם, ולהתחזק ממעשיהם בתורה ובעבודת ה'.

¹ מעובד עפ"י: הקדמות ומבוא לספר יתר הבז הנדמ"ח בהוצאת 'מכון הרב מצליח', והאנצ'י המקיפה לחכמי תונס 'מלכי תרשיש'.

לדקדק בדברי רש"י, עד כי באחד המקומות הוא מסיים את ביאורו בזה"ל: 'ומובטח אני דאם אזכה לראות פני רש"י [יאמר לי] שכך היא כונתו ואמת ויציב. ודוק היטב' (כמוצות ד ע"ה).

בשנת תקט"ז פרצה מלחמה קשה בין מדינת תוניסיה לאלג'יר, האלג'ירים לכדו את העיר תונס ובזזו את כל בתי התושבים, גם בתי היהודים נבזזו ואלו נסו על נפשם להמלט אל בתי שכניהם ומכריהם הישמעאלים עד יעבור זעם. ששה חדשים ארכה מלחמה זו שבסופה כאשר חזרו היהודים לבתייהם גילו לתדהמתם בתים רקים מכל. גם ביתו של רבינו נשלל ונבזז וכל כספו וזהבו נלקח בשבי. הנורא מכל הוא, שכל כתביו שכל כך עמל עליהם מנעוריו נלקחו ע"י הפורעים וירדו לטמיון. בספרייתו הגדולה היו גם ספרים נדירים וכת"י עתיקים, כגון ספר מאירת עינים וספר אוצר החיים לרבי יצחק דמן עכו תלמיד הרמב"ן, ספר שירי רבי יהודה הלוי, ספר שירי רבי פראג'י שוואט (משורר גדול מקדמוני חכמי מונס) המכיל כתשע מאות פיוטים וקנינות, ועוד רבים וטובים. צער גדול נצטער על כך רבינו וכה כתב מנהמת לבו: 'אך גדול היה באותו היום ויתן לשבי עוזה, השוללות באו העיר הזאת נעמי תונס יע"א, ההוא פולמוסא דאתא השולל שולל והבוזז בוזז גוזרי גזרות... דבר שהיה בכלל כל אשר טפחתי ורביתי כל חידושי תורה נפלו ביד זרים, עשאוּם קרעים קרעים ויאבד כל זכר למו, על זה היה דוה לבנו אף רוחנו ותהיין צרורות' וכו'.

מתוך דברי בן אחותו רבי אברהם כלפון (מח"ס לקט הקליר) ניכר שרבינו נתפרסם ברבים שידידיו רב לו גם בחכמת הנסתר, וגם עמיתו רבי בנימין איספנוזא בספרו יסוד הקיום כותב 'דרכ חיליה ורב גובריה בחכמת הקבלה ובחכמת הדקדוק יתר על חכמת הש"ס כנודע'. זכה רבינו לשלשה בנים ת"ח גדולים, רבי פנחס, אשר ערך הגיה והוציא לאור את הספר יתר הבז, וגם ייסד בעירו ישיבה גדולה וחשובה שהתקיימה שנים רבות. את חידושיו כתב על גליונות הספרים, וחלקם הועתקו ע"י נכדו רבי יהודה ג'רמון ועודם בכת"י. בנו השני רבי חיים, מח"ס צדקה לחיים שנדפס עם ספרו של אביו, וכן נדפסו מחידושיו בסו"ס מחנה אהרן לרבי אהרן חאיון (הרצ המגיה המפורסם של הספר שלמי ליצור). והשלישי הוא רבי יהודה, אודותיו לא ידוע כ"כ זולת שהיה בקי גדול בחכמת הדקדוק. חידושיו על הש"ס נמצאים עדיין בכתב יד.

שאריית הפליטה

ספרו יתר הבז כשמו כן הוא, מעיד על האמור לעיל שזה החיבור הוא הנשאר מן הפליטה, ולא נותר מתוכם אלא מעט מאוד. אחר המקרה הזה, השתדל ככל שיכל לשחזר את חידושיו והיה מעלה אותם על הכתב מעט מעט, לעת זקנותו אסף גם את הנשאר מן הביזה ובתוכן מאשר חידש בגירסא דינקותא, וערכם להוציאם לאור. בנו רבי פנחס כותב בהקדמתו שכל הנדפס הוא אחד ממאה (!) בלבד ממה שכתב לפני כן. עיקר החיבור הוא שיטה על ג' מסכתות: כתובות סנהדרין וזבחים, ועמהם חידושים על שאר מסכתות הש"ס, ביאורים וחי' על הרמב"ם, וליקוטים מחי' טור וב"י תלמוד ירושלמי ועוד. אע"פ שלא נמצאו בכת"י פסקי הלכה רבים, בכל זאת ניכר כוחו הגדול בהכרעת ההלכה מפסק אחד שנדפס בסוף הספר, שבו יצא לחלוק על מה שפסקו דייני העיר, והסכימו עמו גאוני דורו כרבי יצחק טייב בעל ערך השלחן, רבי יוסף זרקא (מח"ס עוד יוסף חי על הש"ס) ואחרים. בסוף הספר נדפסו ע"י בנו אחד עשר פיוטים שחיבר רבינו, שהנושא העובר כחוט השני בפיוטיו הוא גלות עם ישראל והצפיה לגאולה ובנינן בית המקדש. הנודע מבניהם הוא הפיוט 'אדיר ונורא' המושר בקרב יוצאי תונס וג'רבא בהערצה וחיבה עד ימינו. ספרו של רבינו יצא לאור מחדש לפני מספר שנים ע"י 'מכון הרב מצליח', בתוספת הערות והארות, מפתחות מפורטים ומבוא מקיף לתולדות רבינו, ונלוה אליו הספר צדקה לחיים של בנו רבי חיים ג'רמון.

הדרכה בכתיבה | פרק לח

סימן קמג

הרב עובדיה חן

מח"ס "הכתב והמכתב"

אשדוד

הכתיבה במשנתו של מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל (המשך - ה) *

כתיבה מתוך מסירות נפש

כתיבתו של מרן מתוך מסירות נפש היתה, ומתוך כך זכה לסייעתא דשמיא מיוחדת. הוא לא כתב רק מתוך נחת וכבוד, אלא גם כאשר האמצעים היו קשים ודלים. סיפר הגאון רבי מרדכי יזדי שליט"א (מרבני ארגנטינה ומתלמידיו האחרונים של מרן הגר"ע עמיה זצ"ל), שבשנת תשי"ח לאחר חרבן תפארת ישיבת "פורת יוסף" בעיר העתיקה, עברה הישיבה באופן זמני לבית הכנסת "צופיוף" בשכונת הבוכרים, עד שעברה למשכנה החדש בשכונת גאולה.

לאחר שחזר מרן ממצרים, איזה למושב לו מדי בוקר את בית כנסת צופיוף, שם היתה ספריה עשירה בספרים עתיקים ונדירים בהם הגה שעות רבות. פעמים מספר הבחין רבי מרדכי שמרוב עניותו היה מרן לוקח דפים ומחברות שעש אכלן ובהן כותב את חידושיו.

ופעמים, לאחר שמצא את מבוקשו ורצה להעלות על הכתב את הדברים, תר אחר מקום לשבת לכתוב, אך מחמת ריבוי התלמידים לא היה מקום בשולחנות, ומרוב אהבתו לתורה ושמחתו בה, לא חש לימה יאמרו, והיה מתיישב על הרצפה, מעמיד את הספרים עם מחברתו על כסא כלשהו וכותב, העיקר שיוכל לכתוב את החידוש שמצא.

בניו סיפרו כי בימי ילדותם, כאשר עוד לא היו בנמצא שקיות נילון, וכל מוצרי השוק היו נארזים בשקיות נייר חומות, היה אביהם קורע את שולי שקיות הנייר מן הצד, והופך אותן לגליונות נייר, עליהם היה כותב את חידושי התורה שלו.

פעמים רבות היה הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל מספר לתלמידיו בהתפעלות, כי בזמן ההפגזות על העיר העתיקה בשנת תרצ"ו, יצאה פקודה מאת השלטונות להאפיל את כל האורות שבבתים, כדי שהאויב לא ידע היכן מתגוררים אנשים. כל האורות בבתים כובו ועלטה כבדה שררה. גם ישיבת פורת יוסף שבעיר העתיקה היתה מואפלת ומרוקנת מהרבנים והתלמידים שברחו מהישיבה מפחד ההפגזות. ראש הישיבה הגאון רבי עזרא עמיה זצ"ל שם לב לפתע כי מרן איננו, ובהיות שידע את נפש תלמידו, שכלימודו הוא שוכח עולם ומלואו, שלח את הרב צדקה לבדוק אם נשאר ללמוד בישיבה. הרב צדקה חזר לבנין הישיבה תחת ההפגזות, וראה אור קלוש בוקע מאחד החדרים. מיהר לאותו חדר, ומצא את מרן עם פנקס ועט בידו כותב את חידושיו, כשעל השלחן מונחים נרות להאיר, והוא אינו שם לב להפגזות ולבריחת הרבנים והבחורים מהבנין. הנם הגדול היה, שמיד אחר שיצא עמו הרב צדקה מן הבנין, נפל פגז בסמוך למקום שבו ישב מרן דקות קודם לכן...

* כללים והדרכה לכתיבה נכונה, המתפרסמים כאן לראשונה, מאת הר"ר עובדיה חן הי"ו, מתוך כתב-יד של הספר "הכתב והמכתב" ח"ב, תשנ"ח לו. הערות והארות יתקבלו בשמחה, למשפחת חן, רח' הרב רוזובסקי 14/13 אשדוד.

ריקוד עם 'חזון עובדיה'

גם את ספריו חיבר במסירות נפש. אביו היה נותן לו מדי בוקר שני חצאי גרוש, אשר היו מיועדים עבור נסיעה הלך וחזור אל הישיבה. אולם הנער עובדיה, לא היה משתמש בכסף, אלא מטמין את המטבעות בתוך מגירה גדולה, שם היה מניח בכל יום את שני חצאי הגרוש למשמרת.

יום אחד, מחמת עומם המטבעות, המגירה נפלה תחתיה, והמטבעות התגלגלו על רצפת החדר בקול רעש גדול. אמו של מרן שראתה את המחזה צעקה: 'הרבה כסף בבית!...'. האב נענע בראשו כמבין, והלך לפתוח את חנותו כרגיל. בערב, כאשר שב הנער מהישיבה, פנה אליו אביו ושאלו: 'עובדיה, מה אתה עושה בשני חצאי הגרוש, שאנו נותנים לך מדי יום לצורכי נסיעות?'.

הבן שהבין כי התגלה סודו, נאלץ להודות כי אינו משתמש בכסף לנסיעה, שכן בנסיעה באוטובוס קשה להתרכז בלימוד, ובמקום זאת הוא וחברו, חכם ברוך מזרחי, הולכים את הדרך רגלי, תוך כדי שהם משננים את למודם, וכך מרויחים הם שעתיים של לימוד - שעה בבוקר ושעה בערב. 'ומה עם הכסף שאני נותן לך?', חקר האב. 'אל נא תקח אותו ממני', התחנן עובדיה, 'כסף זה מיועד לספר שאני עומד לחבר בעזרת השם'...

כשהגיע מרן לגיל 16, נמל אביו את כל חצאי הגרושים, ורצה לתת לו במקום שטרות. בתחילה חשש הנער שמא אביו לוקח ממנו את הכסף, ואמר לו: 'אבא, אל תיקח לי את הכסף, אני רוצה לחבר ספרו', והאב השיבו: 'אבל איך תלך לבעל הדפוס עם כל חצאי הגרושים הללו? יקח לך שלשה ימים רק לספור אותם...'. ואז המיר את הכסף לשטרות, כדי להקל עליו.

כשהוציא לאור מרן את ספרו הראשון, 'חזון עובדיה', בגיל 16, רבו, חכם אליהו לופס, רקד עם הספר בידו. זה היה ענין לא פשוט שנער מחבר ספר כזה.

מתוך שידי הקדושות מסרו עצמם על לימוד תורה וכתובתה, שרתה בהן ברכה וסגולה מיוחדת. מרן ראש הישיבה הגר"מ מאזוז שליט"א, סיפר על עצמו, שבשנת תשס"ד, לא חש טוב בעיניו עד שהרופא קבע שעליו לעבור ניתוח. בצר לו, פנה אל מעונו של מרן, לקיים דברי חז"ל הקדושים שאמרו בגמרא בבא בתרא (קט"ז ע"א): דרש רבי פנחס בר חמא, כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים. מרן הניח ידו הקדושה על עיניו וברכו מעומק הלב. למחרת, הלך מרן רה"י לרופאו לבדיקה שנית, והרופא קבע שאין כל צורך בניתוח. קרא מרן ראש הישיבה שליט"א על עצמו את הכתוב: 'יוסף ישית ידו על עיניך!' גם הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל כשכמה פעמים באו לנשק ידיו, אמר 'לכו נשקו ידיו של חכם עובדיה, שידו קדושה הכותבת כל הזמן דברי תורה'.

הופיע ויצא לאור הספר "ברכת שמואל" - על הלכות ברכות

כולל מקורות ההלכה ובירור דינים, הערות והארות בדברי הפוסקים ראשונים ואחרונים, בשילוב פסקי דינים אקטואליים מגדולי פוסקי זמנינו

מאת הגאון הרב שמואל זכאי שליט"א

מו"ר הראש"ל הגר"י יוסף שליט"א כתב בשולי הסכמתו:

"ובזמנו המחבר שליט"א פירסם מאמרים בירחון "יתד המאיר", וכאשר מרן אאמו"ר עמ"ר ראה את מאמריו התעניין אצלנו על המחבר, ואמר שמאד נהנה מדבריו ודרך הפסיקה, אשריו ואשרי חלקו".

וידעתי מהחבר שליט"א פירסם מאמרים
בירחון יתד המאיר, ונאשר את אמונתו
ועל סוף אלף מאמרים התעניין אצלנו
על המחבר, ואמר שמאד נהנה
מדבריו ודרך הפסיקה, אשריו ואשרי
חלקו.

ניתן להשיג (במחיר מיוחד למנויי "יתד המאיר"), בטל': 052-7162290 / 02-5808392

הופיע
הגדה של פסח עם ביאור מגיד הרקיע
החידושים והביאורים שנאמרו על שלחנו של מלך
מרן פוסק הדור רבינו עובדיה יוסף זיע"א

הגדה מפוארת עם אותיות מרהיבות ומאירות עינים,
ובתוספת חידושים וביאורים מלוקטים מאמרותיו ומשיעוריו
של מרן רבינו הגדול זיע"א, במתיקות לשונו - כדרכו הטהורה

חובה בכל בית!
המלאי מוגבל

להשיג
בחנויות הספרים
המובחרות!

עוד מוצר משובח מבית היוצר הגדול מכון "מאורות אבי"

והזמנות מרובזרת: 050-4133651

הירחון יוצא לאור

בסיוע משפחת וזאן הי"ו מצרפת

לע"נ אביהם המנוח אוהב התורה ולומדיה רודף צדקה וחסד

מקיץ וזאן (המכונה כסאני) בר רחל ז"ל - ני"ע חי בתשרי

להצלחתם ולחיי אמם מזיאנה מב"ת, בני ביתם וכל המשפחה הי"ו

ולרפואת הילדה רבקה חיה וזאן בת אסנת חנה תחי

אל נא רפא נא להם בתושחויי, אמן.